

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DAĞILMA SÜRECİNDEKİ YUGOSLAVYA'DA
KİMLİK ÇATIŞMALARININ SOSYAL İNŞACILIK
KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGE KOBAK

İZMİR – 2016

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DAĞILMA SÜRECİNDEKİ YUGOSLAVYA'DA
KİMLİK ÇATIŞMALARININ SOSYAL İNŞACILIK
KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGE KOBAK

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. NİHAL KIRKPINAR

İZMİR – 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ *Dağılma Sürecindeki Yugoslavya’da Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik” değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.08.2016

Özge KOBAK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DAĞILMA SÜRECİNDEKİ YUGOSLAVYA'DA KİMLİK ÇATIŞMALARININ SOSYAL İNŞACILIK KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Özge KOBAK

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Kimlik inşa sürecindeki her aşama vazgeçilmezdir. Yugoslavya'nın dağılma süreci de buna istisna olmamıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki kimlik çatışmaları kimlik inşa sürecinde atlanan en ufak bir ayrıntının bile ne kadar önemli olabileceğini göstermiştir. Çalışma ile, gelecekte yaşanabilecek benzer çatışma süreçlerinde uygulanacak politikalarda, geçmişte yapılan hataların fark edilerek tekrarlanmaması amacı güdülmüştür. Kimlik kavramının ne kadar güçlü ve etkili bir kavram olduğu açıkça ortaya konmuş ve Yugoslavya'nın hassas dengesinde Yugoslav kimliğinin başarısızlığının sebeplerine değinilmiştir. Çalışmada, literatür tarama ve edinilen bilgilerin yorumlanması yöntemi ile Sosyal İnşacılık teorisinin Uluslararası İlişkiler'i nasıl okuduğu ve kimliğe verdiği önem anlatılmış, eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'ni etkisi altına alan kimlik çatışmaları tarihsel süreç içerisinde işlenmiş ve bu kimlik çatışmaları Sosyal İnşacılık teorisi kapsamında incelenerek örneklenmiştir. Daha sonra Yugoslavya'nın dağılma aşamasına kadar olan çatışmaların geçmişi araştırılmış ve dağılma aşamasında da aynı karakteristik özellikleri gösterip göstermediği incelenmiştir.

Sosyal İnşacılık teorisi modern hayatın modern sorunlarıyla ilgilenir ve onlara çözümler sunar. Temel düşüncesi kimliklerin çıkarları, çıkarların da politikaları belirlediğidir. Yugoslavya'daki ulusların kurulması ve dağılması sırasında kimliklerin geçirdiği değişimler oldukça önemlidir. Bu çalışmada Sosyal İnşacı teorinin konuyla ilgili argümanları ile gerçekleştirenler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Gerçekleşen argümanlar örneklerle açıklanmıştır. Yugoslav kimliğinin başarısızlığı konusunda varılan temel sonuç, kimliğin kültürel altyapı ile beslenmemiş olmasıdır. Benzer şekilde yerel kimliklerin güçlü kalmasının başlıca sebebi tarihsel ve kültürel geçmişin köklü olması, düşmanlıklarla veya dostluklarla beslenmesidir. Gelecekte aynı acıların yaşanmaması için yerel kimlikler yok edilmeden çatı kimliğinin önemi artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İnşacılık, Yugoslavya, Kimlik, Kimlik Çatışmaları, Balkanlar.

ABSTRACT

Master Thesis

IDENTITY CONFLICTS IN THE PROCESS OF DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA IN THE CONTEXT OF SOCIAL CONSTRUCTIVISM THEORY

Özge KOBAK

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations Program

Each step of the process of identity building is essential. And the process of Yugoslavia's disintegration has not been an exception. The identity conflicts during the disintegration process of Yugoslavia have shown how important even one little detail that is missed out during the identity building process can be. With the study, the goal that was pursued is not to repeat the mistakes that were made in the past again on the policies that will be implemented during the similar conflicts that may occur in the future by realizing the mistakes. How powerful and effective the concept of identity is evidently revealed, and the reasons behind the failure of the Yugoslavian identity in the fragile balance of Yugoslavia are mentioned. In the study, how the Social Constructionism theory studies the International Relations and values identity is explained by the method of literature review and interpreting the acquired information, and the identity conflicts that took hold of the early Republic of Yugoslavia are processed in the historical process and those conflicts are analyzed and exemplified within the scope of Social Constructionism theory. Then, the history of the conflicts until the disintegration stage of Yugoslavia is researched, and whether the same characteristics were displayed in the process of disintegration or not is examined.

The Social Constructionism theory deals with the modern issues of life and offers solutions about those issues. Its elementary idea is that the identities determine the interests, and the interests determine the policies. During the establishment and disintegration of the nations in Yugoslavia, the changes that the identities undergo are rather important. In this study, the arguments of the Social Constructionism theory regarding this matter are compared with the reality. The arguments that actualized are explained with examples. The basic conclusion about the failure of the Yugoslavian identity is that identity was not nourished with a cultural infrastructure. In order not to suffer from the same in the future, the importance of the roof-identity must be increased without destroying the local identities.

Keywords: Social Constructivism, Yugoslavia, Identity, Identity Conflicts, Balkans

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM

1.1. Sosyal İnşacılık Teorisinin Düşünsel Temelleri.....	4
1.2. Sosyal İnşacılık Teorisinin Diğer Teoriler İle İlişkileri.....	13
1.3. Sosyal İnşacı Yaklaşımın Ele Aldığı Temel Kavramlar.....	15
1.3.1. Devlet.....	15
1.3.2. Anarşi ve Kültür.....	17
1.3.3. Kimlik.....	19
1.4. Sosyal İnşacılık Teorisine Gelen Temel Eleştiriler.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASINA GİDEN SÜREÇ

2.1. Balkan Coğrafyasının Tarihi, Coğrafi, Siyasi ve Sosyal Görünümü.....	26
2.2. Osmanlı Hakimiyetindeki Balkanlar ve Balkan Savaşları.....	30
2.2.1. Rumeli'de Osmanlı Yönetimi.....	31

2.2.2. Rumeli’de Ulusçuluk Hareketleri.....	36
2.2.3. Balkan Savaşları.....	45
2.3. Dünya Savaşları ve Yugoslavya Krallığı.....	50
2.3.1. I. Dünya Savaşı'nda Balkanlar.....	51
2.3.2. II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya Krallığı.....	57
2.4. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Dağılmasına Giden Süreç.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUGOSLAVYA’DA PARÇALANMA VE KİMLİK

ÇATIŞMALARINA SOSYAL İNŞACI BAKIŞ

3.1. Bölgesel Kimliğin İnşası.....	69
3.2. Josip Broz Tito Dönemi ve Sonrasında Kimlik Politikaları.....	70
3.3. Yugoslavya’nın Parçalanma Süreci ve Kimlik Çatışmalarına Sosyal İnşacı Bakış..	72
3.3.1. Sırp- Hırvat Kimlik Çatışmaları.....	76
3.3.2. Sırp-Arnavut Kimlik Çatışmaları.....	78
3.3.3. Sırp- Boşnak Kimlik Çatışmaları.....	83
3.3.4. Arnavut- Makedon Kimlik Çatışmaları.....	86
3.3.5. Kimlik Çatışmalarına Sosyal İnşacı Bakış.....	89
3.4. Günümüz Balkanlar ve Avrupalılık Kimliği.....	92
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	112

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

TABLolar

Tablo:1.1. Uluslararası Sosyal Kültürel Yapının Unsurları.....	9
Tablo:1.2. Sosyal İnşacılık Teorisinin Diğer Teorilere Göre Konumu.....	14
Tablo: 2.1. 1906-1907'de Nüfus Hareketlerine Maruz Kalan Vilayetlerdeki Osmanlı Nüfus Sayımı Verileri.....	44
Tablo:2.2. Makedonya'da Etnik Yapı.....	48

ŞEKİLLER

Şekil: 2.1. Balkanların Fiziki Haritası.....	26
Şekil: 2.2. 16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu.....	35
Şekil: 2.3. 1900'de Balkan Yarımadası.....	46
Şekil: 2.4. Balkan Devletleri, 1914.....	52
Şekil: 2.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Balkan Devletleri.....	55
Şekil: 2.6. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın Oluşumu.....	57
Şekil:2.7. II. Dünya Savaşı'nda Balkanlar.....	61
Şekil: 2.8. Savaş Sonrası Yugoslavya'da Oluşan Federal Yapı.....	63

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AT: Avrupa Topluluğu

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AVNOJ: Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CDU: Hırvatistan Demokratik Birliği

FYROM: Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya (The Former Yugoslav Republic of Macedonia)

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UÇK: Kosova Kurtuluş Ordusu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNPROFOR: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force)

ÖNSÖZ

Bir Balkan devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı Türkiye için Balkan toprakları ikinci vatan durumundadır. On yıllar boyunca dünya Balkanlarda akan kana şahit olmuştur. Anadolu ve Avrupa arasında kavşak nokta olmuş, durulmayan bir coğrafya olarak nitelendirilmiştir.

Balkan topraklarındaki zulümlerden kaçan bir ailenin çocuğu olarak yıllardır ailemden dinlediklerimi akademik bir çerçeveye oturtmak gayesiyle hep Balkan bölgesine ilgi duydum. Aldığım Uluslararası İlişkiler eğitimiyle de bunu birleştirerek, “Dağılma Sürecindeki Yugoslavya’da Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi” konulu tezi yazdım. Bu tezi yazarken amacım güncel ve çok yönlü bir teori olan Sosyal İnşacılık teorisini kullanarak, Yugoslavya’da yaşanan kimlik çatışmalarını incelemek ve teorinin bu çatışmaları ne kadar öngörebildiğini ortaya çıkarmaktır.

Tez çalışmam boyunca her zaman destek olan, bilgisini ve zamanını benden asla esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Nihal KIRKPINAR’a,

Tez yazım sürecimde her zaman, her sıkıntıda yanımda olan arkadaşlarım Nagihan SÖYLEMEZ ve Tuğba İNAN’a,

Eğitim hayatım boyunca bana hep inanan ve hep arkamda olan, desteklerini hiç esirgemeyen babam Bülent KOBAK, annem Özlem KOBAK ve kardeşim Elif KOBAK’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Özge KOBAK

Ağustos- 2016 İZMİR

GİRİŞ

Teoriler, disiplinlerin kuramsal olarak incelenmesini sağlar. Uluslararası İlişkiler disiplininde de teoriler insanı, tarihi ve davranışları farklı kuramsal çerçevelerden inceleyerek bazen sorun çözmek, bazen de sadece sorunu ortaya koymak ister. Bu amaçla teoriler temelde üç büyük tartışma etrafında toplanmıştır. İdealizm/Realizm, Davranışsalcılık/Gelenekselcilik ardından gelen üçüncü büyük tartışma olan Pozitivizm/Postpozitivizm tartışması bu çalışmanın konusu olan Sosyal İnşacılık teorisinin de çıkış noktasıdır. Kimlik, göç, insan hakları, çevre sorunları gibi modern çağın problemlerine yönelir.

Kimlik, Uluslararası İlişkiler disiplininin en kapsamlı kavramlarından biridir. Aynı zamanda hem inşa edici hem yıkıcı, hem iyi hem kötüdür. Bu noktada kimliğe hangi yönden bakıldığı ulaşılabilecek sonuçları tamamen değiştirebilmektedir. Bu çalışmada Yugoslavya’da on yıllar boyunca yaşanan kimlik çatışmalarına Sosyal İnşacılık teorisinin bakış açısıyla açıklamalar getirilmeye ve teorisinin yaşanan kimlik çatışmalarını ne ölçüde karşılayabildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde Sosyal İnşacılık teorisi hakkında genel bilgiler verilmiş, çalışma boyunca en sık kullanılacak kavramların İnşacı teorideki açıklamaları yapılmıştır. Çalışmanın çekirdeğini oluşturan kimlik konusuna geniş yer verilmiş ve Sosyal İnşacı düşünceye getirilen eleştirilerin açıklanması ile ilk bölüm sonlanmıştır.

Sosyal İnşacı teoride devletin kimliği konusunda ulus inşa süreçlerinin önemine oldukça vurgu yapılır. Bu amaçla çalışmanın ikinci bölümünde, Yugoslavya’da yaşanan kimlik çatışmalarının tarihsel geçmişi kronolojik olarak incelenmiştir. Yugoslavya’ya gelene kadar Balkan uluslarının geçirdiği ulus inşa evrelerine, Yugoslavya’nın kuruluş ve gelişme aşamalarına yer verilmiştir.

Yugoslavya, “Güney Slavlarının Yurdu” demektir. Güney Slavlar ise, Sırp, Hırvatlar, Slovenler ve Bulgarlar’dır. Çalışma, Yugoslavya’daki kimlik çatışmalarının

incelenmesi temelli olduğu için ağırlıklı olarak Sırlar, Hırvatlar, Slovenler buna ek olarak Slav kökenli olmayan Arnavutlar, Makedonlar ve bölgedeki Müslümanlar konu dahilindedir. Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ olmak üzere altı federe devlet ve Sırbistan'a bağılı Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, başkan Josip Broz Tito'nun 1980 yılındaki ölümüne kadar birlikte kalmayı başarmıştır. 1980 yılından, ilk ayrılmaların yaşandığı 1991 yılına kadar kimlik çatışmalarına sahne olmuştur. 1991 yılı kimlik çatışmalarının bitişı değıl, farklı bir şiddette ve daha yaygın olarak yeniden başlayışının tarihidir. Bu süreçteki çatışmalar Sosyal İnşacı teori perspektifinde çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmiştir.

Tito, Balkan coğrafyasının yaşadığı geçmişten yaşayacağı gelecek hakkında öngörülerde bulunmuş ve bunu engellemek için bütün Yugoslav halkalarını tek bir çatı kimlikte, Yugoslav kimliğinde birleştirmek istemiştir. Üst kimliği desteklerken alt kimlikleri yok etmeye çalışmamış aksine Makedon ve Boşnaklarda olduğu gibi o zamana kadar ulus olarak tanınmamış milletleri ulus olarak tanımış ve kimliklerini desteklemiştir.

Bölgede yaşanan büyük katliamlar, zulümler ve yerinden etmeler 20. yüzyıla damgasını vurmuş, bütün dünyanın gözünü Balkan coğrafyasına çevirmiştir. Bölgenin coğrafi, tarihi ve sosyal konumu itibariyle ne kadar önemli olduğu bir kez daha hatırlanmıştır.

21. yüzyıl Avrupa'nın Balkan insanların Avrupa olduğunu fark ettiğı ve yardım eli uzattığı yüzyıldır. Yardımın etkinliğı ve yararı sıkça sorgulansa da bugünkü eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'nin ilk dış politika amacı Avrupa Birliğı'ne giriş olmuştur. Hırvatistan ve Slovenya bunu başarmış, diğerk ülkeler üyelik için çabalamaktadır. Bu bağlamda Balkan ülkelerinin geleceğı hem Avrupa Birliğı için hem de bir Balkan ülkesi olan ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti döneminden Balkan insanı ile coğrafyadan da ileri bir tanışıklığı olan Türkiye için oldukça önemlidir. Bu çalışmada Yugoslavya'daki kimlik çatışmaları tarihsel arka planı ile ele alınmış, Sosyal

İnşacı teori ile ulus inşa süreçlerine ve kimlik çatışmalarına dair açıklamalar getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM

1.1. Sosyal İnşacılık Teorisinin Düşünsel Temelleri

Tarih boyunca ihtiyaçlar, düşünce sistemlerini geliştirmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini açısından da bu süreç farklı işlememiştir. Tarihin en büyük yıkımlarından olan 1. Dünya Savaşı sonrası barış hareketlerinden esinlenen disiplin düşünürleri, bu amaçla uluslararası hukuk ve örgütlenme konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat çabaların sonuçsuz kalması ve 2. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine uluslararası sistemde ve buna paralel Uluslararası İlişkilerde de büyük dönüşümler gerçekleşmiştir. Asıl gelişimini 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde tamamlayan disiplin, büyük tartışmalar çevresinde çapını genişletmeyi gelenek haline getirmiştir.

Yaklaşık bir asırlık Uluslararası İlişkiler tarihinde üç büyük tartışma yaşanmıştır. İlk ve kurucu olarak anılan tartışma İdealizm-Realizm tartışmasıdır. Kısa aralıklarla büyük yıkımlar yaşamının verdiği travma ile bu yıkımların sebebi ve çözüm önerileri hakkında iki farklı bakış açısıdır. İkinci büyük tartışmada düşünürler, Realizm ve İdealizmi aynı tarafa toplayıp Gelenekselcilik adını vermiş, karşı taraf ise Davranışsalcılar adını almıştır. Metodolojik temelli bir tartışmadır. Davranışsalcılar, kendilerinden önce gelenleri adlandırdıkları “gelenekselci” sıfatıyla çalışma biçimlerini eleştirmiştir. Davranışsalcılara göre, Uluslararası İlişkiler bilimsel metodlara göre çalışmalıdır ve bu davranışsalcılar sahneye çıkana kadar gerçekleşmemiştir (Özlük, 2009: 250).

Rasyonalizm-Reflektivizm ya da daha çok kullanılan adıyla Pozitivizm-Postpozitivizm isimli üçüncü büyük tartışma konumuz olan Sosyal İnşacılık düşüncesinin zeminini oluşturmuştur. Postpozitivizm akımı yıllardır Uluslararası İlişkiler disiplininde ikincil önemde olan çevre sorunları, göç, kimlik, insan hakları vb. gibi konu başlıklarını disiplinin gündemine taşımıştır. Bunun sonucunda Postpozitivizm, içinde Eleştirel Teori, Postkolonyalizm, Feminizm ve Yeşil Teori gibi yeni nesil teorileri

barındıran bir sepet haline gelmiştir. Örneğin, Eleştirel Teori Marksist düşünceden kaynaklanır ve hem kapitalizme hem de Sovyet sosyalizmine karşı olan, özgürleşmeye yönelik gevşek yapılı bir kuramdır (Bottomore, 1993:236, Yalvaç, 2014: 149). Amacı, sistem düzeyindeyken devletlerin ortak kimliklerinin açığa çıkabileceğini göstermektir (Went, 2013: 679). Postpozitivizmi genel olarak somutlaştırabilmek adına Thomas W. Smith, Bosna-Hersek'teki çatışmalar üzerinden Postpozitivizmin temel ilkelerini açıklamıştır. Smith'e göre, ilerleme ve tarihin sonu gibi birçok pozitivist modern anlatı ve soykırım gibi felaketlerin bir daha yaşanmayacağına dair inanç çökmüş, insani müdahalenin politika ürünü olduğu ve evrensel ilkelerinin olmadığı anlaşılmıştır (Özlük, 2014: 78). Mevcut sisteme yöneltilen eleştiriler sonucunda Postpozitivist imgeler gündeme yerleşmiştir.

İnşacılar, üçüncü büyük tartışmada kendilerine taraf seçmemiş, orta zeminde olduklarını belirtmişlerdir. Farklarını ise ontolojik olarak açıklamışlardır. Sosyal İnşacılık düşüncesi genel anlamıyla bir felsefe olarak ele alınabilir. Asıl işlev alanı sosyal bilimler olsa da biyoloji, matematik gibi bazı fen bilimlerinde de kullanıldığı görülmektedir (Küçük, 2009: 773). İnşacılık kuramı daha çok Uluslararası İlişkilerdeki değişimi göstermeye çalışmıştır. Yöntem odaklı değil, soru odaklı bir çalışma yöntemini benimsemişlerdir (Wendt, 1992: 423). Mevcut teorilerin Soğuk Savaş ve sonrası düzeni açıklamakta zorlanması üzerine, Sosyal İnşacılık teorisi 1980'li yıllardan itibaren Uluslararası İlişkiler çalışmalarında ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

18. yüzyılda İtalyan düşünür Giambattista Vico'nun dünyayı doğal dünya ve tarihsel dünya olarak ikiye ayırarak farklı açıklamalar getirmesiyle İnşacılık'ın ilk temellerini atan düşünür olduğu kabul edilir. Vico, doğal dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığını fakat tarihsel dünya için bunun geçerli olmadığını savunur. Ona göre tarihsel dünya, insanın yarattığı bir olgudur bu nedenle insandan bağımsız düşünülemez. Katkılarıyla isimlerinden sıkça söz ettiren diğer düşünürler Immanuel Kant ve Max Weber'dir. Kant, dünya hakkında edindiğimiz bilgileri bilinç süzgecinden geçirerek kullanılabilir hale getirdiğimizi savunur (Kiraz, 2014: 212). Weber'e göre ise tarihsel bilimlerin konusu doğal olaylardan farklıdır bu nedenle doğal olaylar gibi evrensel

yasalar üretmesi beklenemez. Tarihsel olaylar kültürel bir temele dayanır, tekil ve biriciktir (Weber, 2012: 196).

İnşacılık ilk olarak sosyoloji alanında ortaya çıkmıştır. Sosyolog Alfred Schutz'a göre mevcut toplumsal dünya aslında öznel arası bir yapıdır. Birbirimizle ortak bilgiler, karşılıklı bakış açıları ve dil kapasitelerimiz sayesinde ilişki kurarız. Yine sosyolojinin önemli isimlerinden Anthony Giddens, insanları nesnel bir inceleme ögesi olarak değil, toplumla iç içe toplumsal bilgiyle donanmış varlıklar olarak görerek, İnşacılık çalışmalarında sıkça adından söz etmemizi sağlamıştır (Layder, 2013: 214-215).

Sosyolojiden can suyunu alan İnşacılık Teorisi, Uluslararası İlişkilerde zemin bulabilmek için İngiliz Ekolü'nü kullanmıştır. Bugünkü İnşacı yaklaşımın temeli olarak, devletleri sosyal varlıklar olarak gören ve onlara belli değer ve normları atfeden İngiliz Ekolü görülür (Reus-Smit, 2014: 313). İngiliz Okulu'nun önde gelen isimleri Herbert Butterfield, Martin Wight, Adam Watson ve Hedley Bull'dır. İngiliz Okulu üç geleneksel siyasi düşüncüyü bünyesinde birlikte bulundurmasıyla dikkat çekmiştir. Bu düşünceler, Machiavelli'ci ya da Hobbes'cu diyebileceğimiz gerçekçilik, Grotius'cu akılcılık ve Kant'cı devrimciliktir. Devlet merkezci bir analiz çerçevesi kullanır ve devletler sistemi başlangıç noktalarıdır. Bu ekolün temel argümanları, temel aktör olarak devleti almaları, devletler sistemini kabul etmeleri ve uluslararası sistemi anarşik kabul etmeleridir. En önemli ve merkezi kavramları “uluslararası toplum”dur (Devlen ve Özdamar, 2010: 45-48). Yazının ilerleyen kısımlarında Sosyal İnşacılık düşüncesinin içeriği incelendiğinde ortak noktalar kendini açıkça belli edecektir.

İnşacılık, Rasyonalist Teorilerin Soğuk Savaşın bitişi tahmin edememesi üzerine doğmuştur. 1989 yılında Friedrich Kratochwil tarafından yayınlanan “Kurallar, Normlar ve Kararlar (Rules, Norms and Decisions)” adlı çalışma ile Uluslararası İlişkiler disiplininde “norm” kavramı yinelenmeye başlamıştır. Kratochwil ise kendini “Konstrüktivist (İnşacı)” olarak adlandırmıştır (Onuf, 2014: 3-4). İnşacılık kavramı ise ilk kez Nicholas Onuf'un “Meydana Getirdiğimiz Dünya: Sosyal İnşacı Teori'nin Uluslararası İlişkiler'deki Kanun ve Kuralları (World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations)” adlı çalışmasında yer almıştır. Onuf, İnşacı

düşüncenin esin kaynağı olarak Anthony Giddens'in "yapılandırma kuramı"nı kabul eder. Bu kuram ile Giddens, Pozitivizm-Postpozitivizm tartışmasına üçüncü bir bakış açısıyla baktığını belirtir (Kiraz, 2014: 211).

Wendt, mevcut Uluslararası İlişkiler kuramlarının Soğuk Savaş'ın bitişini öngörememelerinin nedeni olarak, uluslararası ilişkilere bireyci ve maddeci olarak bakmalarını göstermiştir (Ateş, 2008: 228). Birey konusundaki farklılık dışında Rasyonellik ve İnşacılık arasında bakış açısı anlamında da fark gözükmemektedir. Rasyonellik topluma aşağıdan yukarıya doğru bakar ve sonuç mantığı güder. İnşacılık ise topluma yukarıdan aşağıya doğru bakar ve uygunluk mantığını benimser. Bu durum Rasyonel seçim teorisine de eleştirel yaklaşılmasına neden olmuştur. Rasyonel seçim teorisine göre çevre sadece davranışları yönlendirme ve kısıtlama etkisine sahiptir. İnsan faydasını maksimize etme yönünde kararlarını alır (Karacasulu, 2014: 113-114).

Giddens için yapı, aktörlerin davranışlarını biçimlendiren "kurallar" ve "kaynaklar" bütünüdür. Yapıların somut bir gerçekliği yoktur. İnsanların belleklerinde soyut olarak var olurlar. Bu sebeple eylem anında somutlaşarak varlık kazanırlar (Layder, 2013: 217). Toplumsal hayatta kaynaklar maddi unsurlara denk düşerken, kurallar sosyal unsurları kapsamaktadır. Kurallar yoluyla harekete geçirilemeyen kaynakların anlamı yoktur. Kurallar da onları etkin kılan kaynaklar olmadan kullanılamaz (Ateş; 2008: 224). Alexander Wendt'e göre toplumsal yapı üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve pratiklerdir. Başka bir ifade şekline göre ise İnşacılık'ın en belirgin özelliği, uluslararası politikayı, kimlik ve çıkarlarca toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olarak görmesidir (Arı, 2013: 499).

İnşacılık'a göre yapı, mikro ve makro olmak üzere iki düzeylidir. Kurucu olan toplumdur çünkü aktörlerin kendilerini gerçekleştirmelerini sağlar. Aslında onları birer aktör haline getiren toplumdur. Fakat aktörler olmadan da toplum düşünülemez. Bu doğrultuda toplumun ve aktörlerin birbirini inşa ettikleri sonucu çıkarılır. Daha makro bir bakış açısından çıkarılacak sonuç ise, aktörlerin birbirlerinin farkında olduğu sürece uluslararası sistemin var olacağıdır. Çünkü uluslararası sistem, varlığını tek başına sürdüremez (Özey, 2013: 511-517). Sonsuz bir birliktelik ve birbirini oluşturma durumu söz konudur.

Onuf, uluslararası ilişkilerin insanlar tarafından inşa edildiğini öne sürmüştür. Wendt ise Onuf'u doğrular nitelikte söylemlerde bulunmuş, konuyu sistematikleştirmiştir. Wendt, insanlar tarafından inşa edilen bu ilişkilerin maddi güçten çok paylaşılan düşünceler tarafından belirlendiğini söylemiştir. Ona göre aktörlerin çıkarları ve kimlikleri paylaşılan düşünceler tarafından inşa edilir (Özev, 2013: 486). Bu durum yine Bosna'da yaşanan iç çatışma ile örneklendirilmiştir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, savaşın 1992'deki çıkışından çok önce Müslümanların hakları ellerinden alınması gereken fanatikler olduğu düşüncesi çok az Sırp ve Hırvat'ın aklından geçmektedir. Grup inançları, grubun kim olduğunun ve karşısındaki ile nasıl bir ilişkisi olduğunun anahtarıdır. Grup inançlarını kolektif hafıza, mitler, sözlü anlatımlar ve gelenekler oluşturur. İnşacılık, insan doğasının iyi veya kötü olduğuna dair bir yargıda bulunmaz (Wendt, 2014: 207-208; Küçük, 2009: 778). Bu nedenle radikal açıklamalar yapmak yerine değişkenler üzerinde durur. Sırp ve Hırvatların "neden" Müslümanları düşman olarak görmeye başladığını açıklamaya çalışır.

Analiz birimi olarak devleti alan İnşacılık, analiz düzeyi olarak da maddi ve düşünsel unsurların toplamından oluşan uluslararası sistemi almıştır. Dış politika analizi konusunda ise mevcut iddiasını sürdürerek maddi güçlerden çok karar vericilerin algılarına ve bu algıları etkileyen faktörlere öncelik vermiştir. Kimlik tanımlamaları değiştikçe, güç dengesine yönelik algılar da değişime uğrar (Rumelili, 2014a: 170).

Gücün üç maddi temeli vardır. Bunlar; üretim araçları, yıkım araçları ve yeniden üreme (biyolojik) araçlarıdır. Normlar, kurallar ve ilkelerden oluşan yapı gücün bu üç maddi temelini sahipliğini, kullanım ve denetim hakkını toplum ve devlete paylaştırır (Wendt, 2012: 254).

Tablo:1.1. Uluslararası Sosyal Kültürel Yapının Unsurları

	Tanım	Örnek
Normlar	Belli bir kimliğe uygun görülen davranış kalıpları	İnsan hakları normları, bazı silah türlerinin kullanımına ilişkin normlar
Fikirler	Bireysel ve ortak inanışlar	Ortak para birimine geçiş, Tek Pazar'dan elde edilecek ekonomik faydayı arttırır fikri
Kurallar ve Ortak Anlayışlar	Sosyal eylemleri belirleyen ve var eden düzenlemeler	Modern devlet sistemini teşkil eden münhasır hükümler kuralı
Söylemler	Kalıplaşmış anlam yapıları ve ifade kuralları	Anarşi, egemenlik, insan hakları, kimlik, medeniyet, demokrasi gibi kavramlar üzerine söylemler

Kaynak: Rumelili, Bahar, "Kimlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.260-266, (Der. Şaban Kardaş, Ali Balcı), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.157.

Tablo:1.1'de görüldüğü üzere, normlar üzerine kurulu olan İnşacılık'ta sosyal kültürel yapının diğer unsurları da göz ardı edilmiş değildir. Fakat İnşacı düşüncede hepsi farklı bir olguyu açıklamaktadır. Normlar, iç ve dış politikalar arasındaki geçiş vurgular ve politika yapım sürecinin kilit unsurudur. Fikirler kavramı, Uluslararası İlişkiler literatürüne 1980 ve sonrasında girmiş bir kavramdır (Rumelili, 2014a: 156). İnsanların paylaştıkları ortak bilgi ve bu ortak bilgi etrafındaki insan topluluklarını ifade etmektedir. Ortak bilgi kavramı İnşacılık'ın temel kavramlarından birisi sayılabilir. Bu kavramı biraz daha açacak olursak Wendt, devletlerarası ilişkileri belirleyen iki tür bilginin olduğunu söylemektedir. İlki ortak bilgi, ikincisi ise kolektif bilgidir. Ortak bilgi, devletlerin diğer devletler ile etkileşime geçtiklerinde edindikleri bilgilerdir. Kolektif bilgi ise, zamanla bireysel davranışların makro düzeye taşınarak kalıplar üretmesi sonucu oluşan bilgidir. Buna kapitalizm, Westphalian düzen ve Apartheid rejimi örnek olarak verilebilir (Özev, 2013: 508). Kurallar ve ortak anlayışlar açısından İnşacılar kuralların kurucu rolüne büyük önem atfeder. İnşacı teoride kuralların hem düzenleme hem emretme işlevi vardır. Onuf, düzenleyici kuralları ön planda tutarak, bu kuralların durmadan değişen dünyada aktörler arasındaki sürekli bağlantıyı sağladığını düşünmektedir. Bu işlev sürekli ve eş zamanlı olarak tekrar tekrar yapılarak aktör-yapı ilişkisinin inşa edici fonksiyonunu yerine getirir. Onuf'a göre aktör-yapı ilişkisinde üç

farklı kural üç farklı fonksiyonu yerine getirir. Bu kurallar; açıklayıcı kurallar, yönlendirici kurallar ve bağlayıcı kurallardır. Açıklayıcı kurallar tutumlara, yönlendirici kurallar kurumlara, bağlayıcı kurallar ise rollere yön verir. Kurumlar, aktörler adına kuralları işletir (Onuf, 2014: 4-5).

Giddens'in yapılandırma kuramı bir toplum kuramı olduğu için, insan izleyici konumunda bulunmaz. Fakat İnşacı yaklaşım bu noktada yapılandırma kuramından ayrılmaktadır. İnşacılar devletlerin ayrı devletler dünyası olduğunu düşünür ve sıradan insanlar bu dünyada sadece izleyicidir. Onuf'a göre uluslararası ilişkilerin sıradan insanların dünyasında pek önemi yoktur. O, devletler dünyasının birinci aktörü olarak yine devletleri görür (Ateş, 2008: 222).

İnşacı yaklaşımlar sosyolojiden örgütsel sosyoloji konusundaki düşünceleri almışlar ve bunu uluslararası örgütlere uygulamışlardır. Uluslararası örgütleri temelde bürokratik yapılar olarak görerek, bu durumun olumlu ve olumsuz yönlerini incelemişlerdir. Bu bürokratik yapıların uluslararası örgütler üzerindeki olumlu etkisi, kuruma kültür ve kimlik kazandırması olarak görülürken olumsuz etkisi ise bürokratik yapının karar alma sürecini yavaşlatmasıdır. Bu durumu, Ruanda soykırımı sırasında Birleşmiş Milletler (BM)'in yavaş ve etkisiz kalmasıyla örneklendirmişlerdir (Rumelili, 2014a: 169). Aynı zamanda örgütler açısından Katzenstein'in da önemli görüşleri vardır. Örgüt meselesini güvenlik açısından ele alan Katzenstein, devletlerin güvenlik anlayışını sadece maddi unsurların değil, kimlik ve normların da etkilediğini ve örgütlerin sırf kimlik ve normları korumak adına bile olsa ayakta kalacağını savunmaktadır. Örnek olarak ise, Soğuk Savaş'ın bitişiyle işlevini kaybeden Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization –NATO)'nün dağılmamasını göstermiştir. Bunun sebebi, Doğu Bloğu tehdidi ortadan kalkmış da olsa Batı kolektif kimliğinin NATO'ya ihtiyacının olmasıdır (Katzenstein, 1996:9). Bu durumun Sosyal İnşacılık çalışmalarında sıkça yinelenen başka bir örneği ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kuzey Kore ve Kanada arasında geçmektedir. ABD açısından bakıldığında Kuzey Kore'nin sahip olduğu tek nükleer silah -Kanada coğrafi olarak çok daha yakın olmasına rağmen- Kanada'nın sahip olduğu on nükleer silahtan daha tehlikelidir. Nedeni ise, Kanada ve ABD'nin kimlik algılarından ötürü birbirlerini düşman görmemeleridir. Oysa Kuzey

Kore ve ABD gerek kimlik, gerekse sistem açısından birbirlerini bir tehdit olarak görmektedir.

Toplumsal yaşama dair İnşacıların üç temel varsayımı vardır. Bunlardan ilki yapıların, toplumsal ve siyasi aktörlerin davranışlarını şekillendirdiği varsayımdır. İkinci varsayım, maddi olmayan yapılar tarafından belirlenen devlet kimliklerinin, bu kimlikleri nasıl belirlediğinin önemli olduğudur. Çünkü kimlikler çıkarları, çıkarlar da eylemleri ve politikaları oluşturur. Son varsayım ise, yapı ve yapanın birbirini karşılıklı olarak oluşturduğudur (Arı, 2013: 507-508). Anarşi ortamında bile uluslararası toplumun var olacağı savunulur. Buradaki anarşinin anlamı ortak hükümet olmamasıdır (Karacasulu, 2014: 118). Anarşi kavramının bir diğer açıklaması ise siyasi otoritenin yatay olarak devletlerin arasında dağılması durumudur. Eğer siyasi otorite dikey olarak devletlerin içine yayılırsa bu durumda hiyerarşi ortaya çıkacaktır (Wendt, 2014: 29).

Wendt, kuantum fiziği felsefesini sosyal bilimlere uygulayıp, Sosyal İnşacılık açıklamalarını bu yolla yapmıştır. Kuantum fiziğinin felsefesi temelde bir olasılıklar durumudur. Evreni, sonsuz evrene bölerek çoklu dünya hali oluşturmaktadır (Rustamov, 2008: 31). Evrende hiçbir şeyin sabit ve kesin olmadığını, birbirine bağlı bir şekilde ilerlediğini iddia eder. Sosyal yaşamın fiziksel yaşamın içerisinde olduğuna dikkat çekerek, insan davranışlarına çevre tarafından yön verildiğini söyleyerek tezini güçlendirir. Bilinç ve algıyı materyalist bir ontoloji ile açıklamaya çalışmanın yanlışlığı üzerinde durmuştur. Wendt, kuantum açıklamasıyla ilgili pek çok noktanın açıkta kaldığını itiraf etmiş, sadece sosyal bilimlerle veya sadece doğa bilimleriyle sosyal dünyanın açıklanamayacağını iddia etmiştir (Wendt, 2014: 61-62).

İnşacılık'ı, bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak görmeyen bakış açısı oldukça yaygındır. Bunun açıklaması da İnşacılık'ın, dünyanın neden değiştiğine, toplumların neden farklı olduğuna vb. konulara açıklık getirmiyor oluşudur. İnşacılık, birbiriyle bağlantısı yokmuş gibi gözüken konuları kuramsallaştıran bir çerçeve sunmaktadır. İnşacı teorinin, Modernist, Post-modernist ve feminist kol olmak üzere üç temel akımı vardır (Kaya, 2008: 94-95;Wendt, 2014: 18).

Günümüzde, Avrupa ve ABD'de İnşacılık'ın farklı yorumları yapılmaktadır. Klasik İnşacılık kimlik ve normlarla ilgilidir, Rasyonel ve Eleştirel Teori arasında yer

alır. ABD’de etkindir. Avrupa’da etkin olan ise Eleştirel İnşacılık’tır. Eleştirel İnşacılık ise güç ve söyleme vurgu yapar (Karacasulu, 2014: 112).

Teori anlatımını somutlaştırmak adına Türk dış politikasını Sosyal İnşacı pencereden yorumlayacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Türk dış politikasının en önemli etkenlerinden biri kimliktir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Batılı kimliğini güçlendirmeye çalışmıştır. Çeşitli kriz durumlarında da hep bu kimliğe yönelik kararlar almıştır. Bu Batılı kimliği Türkiye’nin statükocu bir devlet olmasını sağlamıştır. Saygın ve barışsever bir Batı ülkesi imajı çizmeye çalışmıştır. 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş gibi kriz durumlarında çizgisinden kaymamak için çabalamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin Batı Bloğu ile yakın ilişkiler kurması bu kimlik ile Batı toplumu tarafından tanınma gayesiyle ilişkilendirilebilir. Soğuk Savaş sonrası Batı kimliği anlayışının sınırlarının bulanıklaşmasıyla Türkiye’nin Batı kimliğine sahip olmasının önemi sorgulanır olmuştur. Avrupa Birliği (AB)’ne yapılan tam üyelik başvurusuna alınan ret cevabı bunun göstergesidir. Bu sorgulama ülke içerisinde de geçerlidir. Bazı vatandaşlar Batı kimliğini sorgulamaya bazıları ise bu sorgulardan sonra Batı kimliğinden rahatsız olmaya başlamıştır. 1990’larda daha “ulusalcı” ve “İslamcı” bir kimlik önermişlerdir. Bu dönemde, daha ulusalcı bir Orta Asya, daha Batılı bir Avrupa ve İslam’ın daha çok ağır bastığı bir Ortadoğu politikası ortaya çıkmıştır (Küçük, 2014: 374).

2000’li yıllarda Türk dış politikası çok yönlü bir politika geliştirme eğiliminde bulunmuştur. Mevcut bütün kimliklerin tek bir politikada eritilmesi amaçlanmıştır. Dış politikada eksen kayması eleştirilerine maruz kalmıştır.

1.2. Sosyal İnşacı Teorinin Diğer Teoriler ile İlişkileri

Sosyal İnşacılık teorisinin disiplinlerarası bir yapıda olduğundan daha önce bahsedilmişti. Uluslararası İlişkiler alanında, kemikleşmiş farklı teorilerden beslenerek ortaya çıkmıştır.

Realizmden devlet merkezçiliği, bilime bağlılığı, ulusal çıkar anlayışını ve anarşi ile ilgili yorumları almıştır. Fakat hiçbir şekilde birebir aynısı alınmış bir kavram yoktur.

Realistlere göre anarşi insanın doğası gereğidir ve bu nedenle değiştirilemez. İnşacılar göre ise anarşi toplumsal olarak var edilir bu nedenle topluma bağlı olarak değişebilir (Özev, 2013: 513). Yine başka bir fark çıkar anlayışında görülmektedir. Realizm, uluslararası ilişkilerde dostluk ve düşmanlıkları tanımaz sadece çıkarlara önem verirken İnşacılık, dostluk ve düşmanlıklarımızı çıkarlarımızı belirler der (Küçük, 2014: 372-373). Normları, güçlü devletlerin kendi meşruiyeti için zayıf devletlerin üzerinde kullanmak amacıyla ürettiğini iddia eder. Devletlerin uluslararası politikalarının, norm ve çıkarlardan bağımsız oluşturulduğunu söyler. Liberaller ve Neoliberaller ise norm ve çıkar ilişkisini kabul eder ancak farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Onlara göre normlar, bütün devletlerin çıkarlarına hizmet eder. Fakat kimlik tek taraflı olarak belirlenir. Başka herhangi bir aktörün etkisi söz konusu değildir. İnşacılar ise önemli olan normlardır. Bir devletin çıkarına hizmet etmese bile söz konusu devlet sırf doğru şeyi yapabilmek uğruna da normlara uygun davranabilir (Rumelili, 2014a:156). Toplumsal ve kültürel öğelere verilen değer burada öne çıkmaktadır.

Wendt'in Sosyal İnşacılık anlayışının İdealizm ile derin bağları vardır. Hatta Wendt, "Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi" isimli kitabında kafasındaki İnşacılık düşüncesinin tam olarak nereye oturduğunu bir tablo ile göstermiştir.

Tablo:1.2. Sosyal İnşacılık Teorisinin Diğer Teorilere Göre Konumu

	Materyalizm	İdealizm
Bütüncülük	Dünya Sistemleri Teorisi Neogramsciye Yaklaşım	İngiliz Okulu Dünya Toplumu Postmodern Uluslararası İlişkiler Feminist Uluslararası İlişkiler Sosyal İnşacılık
Bireycilik	Neorealizm Klasik Realizm	Liberalizm

Kaynak: Wendt, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (Çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer, Ihlamur Öner), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.51.

Tablo:2'de eksik olan Neoliberalizm bireycilik, Materyalizm ve İdealizmin arasında yer almaktadır. Bu tabloda İnşacılık, İdealizm ve bütüncülüğün kesiştiği noktada yer almaktadır. Tabloyu incelediğimizde, Materyalizm ve İdealizmin karşıt bakış açıları olarak verildiği görülmektedir. Materyalizm ve İdealizm sosyal

teorisyenlerin başlıca görüşleridir. Materyalist anlayışta güce etki eden başlıca beş unsur vardır. Bunlar; insan doğası, doğal kaynaklar, coğrafya, üretim güçleri ve yıkım güçleridir. Bu beş unsur, sosyal kalıplara yön verir. İdealist anlayışta ise dünyanın nasıl olması gerektiği değil, nasıl olduğu açıklanır. Sosyal yapılar en az maddi yapılar kadar önemlidir ve sosyal değişimler çoğu zaman maddi değişimlerden daha zordur. İdealizm, güç ve çıkara en az Realizm kadar önem verir. Fakat bu kavramların anlamlarının aktörlerin algılarına dayandığını söyler (Wendt, 2014: 41-43).

Yine tablo incelendiğinde, bireyciler ve bütüncülerin de karşı saflarda yer aldığı görülmektedir. Bireyciler, toplumdaki fertlerin etkileşimlerinin sosyal bilimsel açıklamalar için gerektiğinde yeterli olacağını savunmaktadır. Bütüncüler bu durumun tersini savunur. Sosyal bilimsel açıklamalar çerçevesinde toplumdaki etkileşimleri açıklamaktadırlar (Wendt: 2014: 54).

Bireyci teoriler arasında bulunan Neorealizm ve Materyalizm ile İdealizm arasında kendine yer bulan Neoliberalizm, olayları ve durumları insan doğasını özellikleri temel alınarak açıklama taraftarıdır. İnşacılık ise aynı durumlarda insanın uygulamalar tarafından biçimlendirildiğini ve bu çerçevede karar aldığını iddia eder (Özev, 2013: 512).

Görüldüğü üzere, Sosyal İnşacı teorinin anlaşılabilmesi için iyi bir Uluslararası İlişkiler teorileri bilgisine sahip olunması gerekmektedir. Her teoriden bir parça alıp kendi potasında eritmiştir. Sosyal İnşacılık'ın herkes tarafından bir teori olarak kabul edilmemesinin, yaklaşım olarak nitelendirilmesinin başlıca nedenlerinden biri de bu durumdur.

1.3. Sosyal İnşacı Yaklaşımın Ele Aldığı Temel Kavramlar

Sosyal İnşacı teori Uluslararası İlişkiler çalışmalarında incelenen hemen hemen her klasik kavrama kendi yorumunu getirmiştir. Teorinin anlaşılabilmesi için devlet, anarşi, kültür ve kimlik konularının ayrı başlıklar altında tek tek incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kimlik kavramı İnşacı teorinin bel kemiğini oluşturmaktadır.

1.3.1. Devlet

Devlet kelimesi, modern anlamda ulus devlet kavramını karşılamaktadır. Ulus devlet ise Uluslararası İlişkilerde temel aktördür. Yasal bir kişiliktir, bundan doğan hak ve görevleri vardır. Devletin temel anlamda sahip olması gereken belli nitelikler vardır. Bunlar; sabit bir nüfus, sınırları belli toprak parçası, toprakların üzerinde denetim sağlayabilme yani egemenlik, denetimi sağlayabilecek bir hükümet ve son olarak diğer devletlerce tanınma. Sosyal İnşacılık, devletlerin tanınması konusunun üzerinde oldukça durmuştur.

Wendt, egemenliği iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayırmıştır. İç egemenlik yönetilen halka karşı en üstün siyasi otoritenin devlet olmasıdır. İnsanlar için beden ile devletler için toprağı benzer düşünmektedir. Devlet otoritesi toplaksal niteliktedir. Dış egemenlik ise anayasal bağımsızlık demektir (Wendt, 2014: 259-290).

Sosyal İnşacılık'ta da diğer teorilerin çoğunda olduğu gibi analiz birimi devlettir. Çünkü sadece devlet meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir. Yıkım araçlarına sahip olma devletin gücünün doruk noktasıdır ve devletin diğer aktörlerden ayırt edici tarafıdır (Wendt, 2014: 256) . Devletler bağımsız olarak incelenmez, sistem çapında incelenir. Yani, uluslararası sistem sosyal gerçeklikten alınmış bir kesittir (Özev, 2013: 489-496).

Devletlerin, doğaları itibariyle realist olduğunu reddeden Wendt, Uluslararası İlişkilerin sıfır toplamlı bir oyun olduğuna da katılmaz. Ona göre, devletler üst otorite olmasa da kurallara uymayı tercih edebilir (Demirtaş, 2014:110-123). Burada devletin kimliği ve uluslararası norm konuları devreye girmektedir. Devletler, uluslararası sistemde anılmak istediğı kimlikler doğrultusunda politikalar gerçekleştirir. Ve aynı şekilde etkileşime geçtiğı devletin onaylanmış kimliğine göre hareket eder. Politikaları iç ve dış siyasette meşrulaştırmak adına kimlikler kullanılabilir. Örneğin, bir devletin başka bir devleti düşman olarak göstermesi ve buna bağılı dış politika yürütmesinin bazı sonuçları vardır. Düşman olarak gösterilen devlete karşı uygulanan politikalar, politika uygulayan devletin revizyonist olarak görülmesine neden olur. ABD'nin 2001 Irak ve 2003 Afganistan işgali yakın zamanda buna somut örnek oluşturur. Başka bir sonuç ise, böyle bir politikayla birlikte olasılıklardan çok olumsuzluklara yönelme eğilimidir.

Düşman tarafından atılacak herhangi bir işbirliği adımının tehdit olarak algılanma ihtimalidir. Üçüncüsü, sürekli tehdit durumu maddi güç imkanlarını arttırmayı gerektirecektir. Silahlanmanın artması, askeri harcamaların yükselmesi sadece düşman olarak atfedilen devlette değil bütün uluslararası sistemde huzursuzluk yaratacaktır. Sonucu ve en tehlikeli sonuç ise her an bir saldırı gelebilme tehdidi nedeniyle devletlerin saldırgan tutum sergilemeleri, buna bağlı olarak da karşı tarafın savaş niyeti olmasa bile daha erken davranma adına savaş açmasıdır (Wendt, 2014: 323-324).

Sosyal İnşacı yaklaşımda devletlerin dolayısıyla uluslararası sistemin düzenleyici unsurlarının normlar olduğundan bahsedilmişti. Normlar denilince genel itibariyle yazılı kurallar kastedilmez. Normların, fikirlerin yayılması sosyalleşme süreçleri ile gerçekleşir. Sosyalleşme ise, “dahil olunan topluluğun yerleşik norm ve kurallarının içselleştirilmesidir.” Normları içselleştiren devlet belli bir çıkar gütmeyen, sorgulamadan sadece öyle yapması gerektiği için bazı politikalar uygular. Bu noktada Rasyonalistler ve İnşacılar kesin olarak ayrılmaktadır. Rasyonalistler politika uygularken devletlerin sonuca yönelik bir mantık güttüğünü savunur. Bu iddiaya göre devletler, uygulayacakları politikalara sadece sebep olacakları sonuçları düşünerek karar verir. Fakat normlara bu kadar önem veren İnşacılar, yerindelik/uygunluk mantığı öne sürerler. Politika yapım aşamasında sonuçtan ziyade uluslararası normlara uygunluk gözetilir. Yine bununla bağlantılı olarak uluslararası örgütlere oldukça önem verilir. Söz konusu normların yerleşmesi için uluslararası örgütlerin gerekliliği üzerinde durulur. Sadece normlar açısından da değil, daha tanımlı kimlikler ve biz hissi için de örgütlerin önemi vurgulanır (Rumelili, 2014a: 160-169).

İnşacılıkta, rasyonalistlerin benimsediği, devletlerin sadece hayatta kalmak için politika yürüttüğü düşüncesine kesinlikle karşı çıkılır. Çıkarların ve kimliklerin tarihsel süreç içerisinde şekillendiği, devletlerin kimlikleri doğrultusunda çıkarlarını belirlediği, çıkarlarına ters düşse bile bazen sırf o andaki uluslararası normların gerektirdiği için bir politikayı seçebileceği iddia edilir.

1.3.2. Anarşi ve Kültür

Anarşi kavramı kelime anlamı itibariyle oldukça tartışmalı bir konudur. Uzlaşılın en temel anlamı merkezi bir otoritenin yokluğudur. Uluslararası sistem, en üst otoritenin yokluğu nedeniyle anarşik olarak kabul edilmiştir. Yani devletlerin üstünde ve devletler üzerinde denetim sağlayacak başka bir yapılanmanın olmamasıdır. Fakat anarşinin tek başına bir anlamı yoktur. Sistem ve sistem içindeki ilişki anarşiye anlam verir. Bir var oluşu değil, yok oluşu tanımlamaya çalışmaktadır (Wendt, 2014: 378).

Sistem içindeki ilişkiler bakımından anarşi farklı anlamlara gelmektedir. Karşılıklı olarak inşa edilir. Revizyonist devletler için anarşi ölümüne savaş demek iken, statükocu devletler için silahlanma yarışı anlamına gelmektedir. Kolektivist devletler için ise yük paylaşımı demektir (Özev, 2013: 500). Anarşinin çok farklı anlamlarda kullanılabilmesi onu teori çalışmalarında popüler bir kavram haline getirmiştir. Sosyal İnşacılık düşüncesi de anarşinin varlığını reddetmemektedir. Bir Sosyal İnşacı söylem geleneği olarak anarşinin aktörlerin kimlik ve çıkarlarına bağlı olarak var olduğunu söyler. Böylece devletler tarafından da değiştirilebilir.

Anarşinin evriminde 3 kültürel aşama vardır. İlk aşama Ben ve Öteki'nin birbirini düşman olarak tanımlamasıdır. Hasmane veya Hobbes'cu olarak da adlandırılan bu aşamada düşmanlar birbirine yaşam hakkı tanımaz. İkinci aşamada Ben ve Öteki birbirini rakip olarak tanır. Rakipler birbirine sadece yaşama ve özgürlük hakkı verir. Rekabetçi veya Locke'cu aşama olarak da anılabilir. Son aşamada birbirlerini dost olarak tanımlarlar. Kant'cı veya barışçı aşama da denilebilir (Özev, 2013: 498). Wendt, çalışmalarında bu aşamaları “üç anarşi kültürü” adı altında toplanmıştır.

Kültür konusunun üzerinde durmak gerekir. En zengin tanıma sahip kavramlardan biridir ve yaklaşık 200 farklı kültür tanımı vardır. Genel olarak ise kültürü insan türüne ait bilgi, inanç ve davranışlar bütünü olarak tanımlayabiliriz. Özel bir tanım alınacak olursa, 1982 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) Kültür Politikaları Evrensel Konferansı'nda belirlenen kültür tanımı şöyledir: *Kültür, bir toplum ya da bir sosyal grubun ana çizgilerini belirleyen düşünsel, tinsel ve özdekçi ve*

duygusal özelliklerinin bütünüdür. Sanat ve edebiyatın yanı sıra kültür, yaşam biçimini, insan varlığının temel haklarını, değerler sistemini, gelenekleri ve inançları da içine alır (Adanır, 2003: 23-29). Kültürün iki temel özelliği birikerek ilerlemesi ve yayılma eğilimi taşımasıdır. Uluslararası İlişkiler disiplininde kültür ile ilgili İnşacılık'a kadar anarşi ve devlet kavramlarında olduğu kadar geniş bir çalışma yapılmamıştır. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kültür konusunda başlıca iki yaklaşım vardır. İlki rasyonalist yaklaşım ikincisi ise İnşacı yaklaşımdır (Wendt, 2014: 182). İnşacı yaklaşım teori yapısı gereği kültür konusu üzerinde durmuştur. Fakat İnşacılar da kısa bir süre önce bu kavramı kullanmaya başlamışlardır.

Rasyonalizm, çıkarları materyalist öğeler ile eşleştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında Rasyonalizm ile kültürün bağı uzak olarak görülebilir. Fakat Rasyonalizm de kültürü oluşturan ortak düşünceleri göz ardı edememiştir. Rasyonel seçim teorisinde davranışı etkileyen çevre etkisine kültürü de katmışlardır.

İnşacı teoride insan toplulukları fiziki değil, kültürel bir olgudur. Bu bakış açısıyla materyalizmden ayrılmaktadır. Rasyonalizm ile farklı noktaları ise, İnşacılar kültürün sadece davranışları etkilediğini reddeder. Kimlik ve çıkarların da kültür tarafından şekillendiğini kabul eder. Kültürel yapılar mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde organize olur. Mikro düzey ortak, makro düzey kolektif bilgiyi karşılar. Bu kültürel yapılar, nedensel ve kurucu olmak üzere iki farklı etkide bulunur. Bu yapılar önce davranışları daha sonra kimlik ve çıkarları etkiler (Wendt, 2014: 239).

İnşacı yazında söze kültür ve devamında kimlikle başlanır. Bu nedenle kültür uluslararası sistemi açıklamasının kurucu unsurudur. Ortak ve kolektif bilgi ile mikro ve makro düzeydeki kültürler, devletin kimliğini etkileyerek onun politikalarını şekillendirir.

1.3.3. Kimlik

İhtiyaç denince akla genelde maddi unsurlar gelse de insanoğlunun giyinme, barınma, doyma gibi maddi ihtiyaçlarının dışında toplumda kabul edilme gibi kimliğe

dair ihtiyaçları da vardır. Kimlik ihtiyaçları süreklilik gerektirir. Toplumsal anlamda kimlik ihtiyaçlarının karşılanmaması ise büyük felakete yol açabilir.

Kimlik kavramı oldukça açık ve basit gözükse de temelde birden çok kavramı bünyesinde barındırır. Kimlik (identity) kelimesi Latince “aynı” anlamına gelen “idem” kökünden gelir (Gleason, 1983: 23). Tek bir kimlik sözüyle aslında dil, din, kültür ve milli bilinç gibi birçok kavramı aynı anda ifade etmiş oluruz (Akpınar, 2013: 456).

İletişim, kültürün sağlayıcısı, dil de iletişimin sağlayıcısıdır. Ortak kültür, dil ve din bağı ile insan toplulukları ortak bir tarihi hafızaya ulaşarak millet bilincine kavuşur, uluslaşır.

Kimliği oluşturan etmenlerden herhangi birinde yaşanan bir problem büyük yıkımlara neden olabilir. Tarihte bunun birçok örneği mevcuttur. Hırvatlar ve Sırlar arasında yaşanan çatışma ele alındığında aslında iki milletin de dil ve dinleri aynı ailedendir. Fakat aynı zamanda aralarındaki çatışmayı alevlendiren de dil ve din farklılığıdır. Sırp ve Hırvatların alfabelerinin farklı olması ve Sırların Katolik, Hırvatların Ortodoks olması büyük problemlere yol açmıştır. İnşacı açıdan bakıldığında kimlik dönüşüm sürecinde yaşanan bir aksaklığın nasıl bir sonuç doğurabileceği açıkça gözler önüne serilmiştir. Başka bir İnşacı bakışla ise, Balkan halkları Osmanlı hâkimiyetinde oldukları süreç içerisinde ulusal edebiyatlarını geliştirdikleri ölçüde Osmanlı’ya karşı direniş artmış, direniş arttığı ölçüde Balkanların şiddet ile özdeşleşmesi artmıştır (Arman, 2007: 76). Yugoslavya’da yaratılmaya çalışılan Yugoslav üst kimliği, aynı coğrafyada yaşamış, Sırp ve Hırvatlar gibi birbirlerine benzer olduğu kadar farklı da olan milletlerin tek bir kimlikte eritilme çabasıdır. Yugoslavya’nın dağılma aşamasında her milletin Yugoslav kimliğini kabul edemediği, bu kimlik altında kendi yerel kimliklerini eritemediği açıkça ortaya çıkmıştır.

Sosyolojide kimlik, bireyin toplumla olan etkileşimidir. Kimlik temelde belirli bir isme sahip olma, bu ismi içselleştirip kabul etme, toplum içinde bu isimle tanınma ve bu ismin gerektirdiği hak ve kurallara sahip olma meselesidir (Gleason, 1983: 34). Kimliğin süreklilik ve farklılık gibi iki önemli özelliği vardır. Kimliğin tanınması için zaman içinde etkisini kaybetmeden sürekli olması ve sahibini ötekilerden ayırması gerekmektedir (Akpınar, 2013: 471). Kimlik sahibini, kişisel ve toplumsal düzey olmak

üzere iki ayrı düzeyde ötekilerden ayırır. Kişisel kimlik bireyin dünyadaki konumunu belirler. Toplumsal kimlik ise bireyin kendini tanımlamasını ve kendini bir topluluğa ait hissetmesini sağlar (Parekh, 2009: 53).

Kimlik oluşum doğal veya kültürel seçim ile mümkündür. Doğal seçim, en güçlü olanın varlığını sürdürmesi iken, kültürel seçim davranışın nesilden nesile aktarılacak içselleştirilmesidir. Kültürel seçim ya taklit ya da sosyal öğrenme ile gerçekleşir. Taklit, nüfusları daha homojen kılma çabasıdır. Doğal seçim ile birkaç nesilde görülebilecek değişim, taklit ile bir nesilde görülebilir (Wendt, 2014: 392-397). Sosyal öğrenme daha karmaşık, dört aşamalı bir yapıdır. İlk aşamasında söz konusu aktör durumu tanımlar ve duruma göre davranır. İkinci aşamada diğer aktörler de bu tutum değişikliğini fark ederler ve kendi içlerinde değerlendirirler. Eğer değerlendirme sonucunda düşüncelerinde davranış yolunda olumlu bir değişim varsa sosyal öğrenme süreci başlamış sayılır. Üçüncü aşamada olumlu kabul edilen davranış biçimi diğer aktörlerce de uygulanır. Son aşamada ilk aktör diğerlerindeki davranış değişikliğini görür, yorumlar ve kendi davranışını da ona göre yönlendirir. Sosyal öğrenme süreci kendi kendini oluşturan ve tekrar eden bir süreçtir (Özev, 2013: 504).

Nüfusları homojen kılma çabasının çatışmayı azaltma gibi bir amacı olmasına rağmen homojenleşmenin de belli başlı oldukça önemli olumsuz etkileri vardır. Toplumlar homojenleştikçe küçük farklılıklar daha çok dikkat çeker hale gelir. Toplum bu küçük farklılıklar etrafında toplanır, böylece başlangıçtan daha parçalı bir toplum elde edilebilir. Farklılıkların ötekileştirilmesi süreci oryantalizm olarak adlandırılır. Bu sorun modern Uluslararası İlişkilerin temel sorunlarından biridir (Keyman, 2010: 236). Medeniyetler çatışması düşüncesinin çıkış noktasıdır. Doğu ve Batı arasındaki uçurumun artmasıdır. Ayrıca aktörler benzerleştikçe işbölümü imkanı azalır. İşbölümünün azalması karşılıklı bağımlılık derecesini azaltır. Karşılıklı bağımlılık ise tek başına barışı veya en azından işbirliğini bile garanti edemese de, karşılıklı bağımlılık arttıkça aktörler birbirlerine karşı daha savunmasız olurlar. Böylece ulusal güvenlik ortamı daha sakin kalabilir (Wendt, 2014: 423-433). Farklı kimliklerin bastırılmasının ne kadar tehlikeli olduğunu tarih göstermiştir. Modern uluslararası düzen bunu kabul

edememektedir. Uygulanması gereken politika kimliklerin farklılıklarıyla birlikte tanınmasıdır.

İnşacı düşüncede, kimlik oluşum sürecinden hemen sonra çıkarlar ortaya çıkar, çıkarlara yönelik politikalar belirlenir. Sağlam bir politika için bu üç sürecin tamamlanmış olması ilk etkidir. Eğer kimlik veya çıkar oluşum sürecinde bir değişim var ise uygulanan politikaların kapasitesi düşecektir.

Devlet kimliği kavramı Sosyal İnşacı teori ile literatüre girmiştir. Kelime anlamı itibarıyla “ulusal kimlik” ile aynı anlama gelmemektedir. Devletlerin kimliği iç siyasi tartışmalardan etkilenmez. O devletin uluslararası politikadaki hak ve yükümlülüklerini, güç ve çıkar dağılımlarını belirler (Rumelili, 2014b: 261-262). Devletin bir kimliği belirlemesi o kimliğe sahip olduğu anlamına gelmez. Ötekiler tarafından da aynı kimlik ile tanınması gerekmektedir. Yani kimlik oluşumu karşılıklı bir süreçtir.

Wendt’in Sosyal Teorisi’nde bir sosyal sistem üç öge içerir. Bunlar maddi koşullar, çıkarlar ve düşüncelerdir. Çıkarlar temelde düşüncelerden oluşur fakat insan doğası gibi maddi bir zeminin varlığı da kabul edilir. Kimlik inanç demek iken, çıkarlar arzuları anlatır. Kimliğin parçasını oluşturan düşünceler benliğe veya ötekine ait düşüncelerdir. Biri olmadan diğerrinin olması bir anlam ifade etmez. Yani kimlik ve iç hem de dış etkilere açıktır (Wendt, 2014: 169-279). Çıkarlar, kişisel ve kolektif çıkarlar olarak farklı boyutlardadır. Kişisel çıkarlar içselleştirilen kimliğin ihtiyaçları için çalışırken, kolektif çıkarlar kimliğin varlığının devamı için çalışır. Bazı çıkarlara aktör tek başına sahip olamaz bu durumda kolektif çıkar olgusu devreye girer. Kolektif çıkar kültürel olarak inşa edilir. Kolektif bir çıkarı toplumun içselleştirmesi için önce toplum zorlanır. Daha sonra toplum bu çıkarı uygun görmeye başlar en sonunda da çıkarlar meşru hale gelir (Özev, 2013: 494-500).

Realist ve Neorealist teoride çıkarları sistem oluşturmaktadır ve dikte etmektedir. Liberal ve Neoliberal teoride ulusal çıkarlar, çıkar grupları arasındaki rekabet sonucunda ortaya çıkar. İnşacı teoride ise kimlik, çıkar tanımını işaret eder. Devletler kim olduklarını bilmeden ne istediklerini bilemezler, kimliklerini onaylatmak amacıyla politika yürütürler (Rumelili, 2014a: 159).

Robert Keohane'e göre bir devletin temel çıkarları vardır. Öncelikle fiziksel ve teritoryal olarak varlığını sürdürebilmelidir. Daha sonra belli bir toprak üzerinde özerklik sahibi olmalıdır. Halkın refahını ve toplum düzenini sağlamak için ülke, iyi bir ekonomiye dayanmalıdır. Keohane bu temel çıkarları kısaca "hayat, özgürlük, mülkiyet" şeklinde tanımlamıştır. Wendt bu çıkarlara kolektif özsaygı ihtiyacını da ekler. Bu dört ihtiyacın karşılanması zorunludur. Birinin bile kaybedilmesi devletin yok olmasına sebep olur (Wendt, 2014: 291-294).

İnşacı teoride kimlikler dört çeşittir. Şahsi/tüzel kimlik, aktörlerin diğerlerinden farklı olmasını sağlayan kendi içinde istikrarlı yapılar tarafından oluşturulan kimliklerdir. Tür kimlikler, aktörün görünümü, tutumu, davranışları vb. göstergeleri içine alır. Rol kimlikler, aktörlerin sosyal yapı içerisindeki pozisyonuna yöneliktir. Sadece doğuştan getirilen kimlikleri kapsamaz. Son olarak kolektif kimlik ise, aktörlerin Öteki'nin refahını Ben'in refahının önüne aldığı zaman gerçekleşir (Özev, 2013: 491). Rol ve kolektif kimliklerin var olma şartı Öteki'nin olmasıdır. Kolektif kimliklerinin oluşumunda ortak kader kavramı oldukça önemlidir. Ortak kader dış politikada, karşılıklı bağımlılık halindeki iki devletin, üçüncü bir devlet tarafından aynı sepete konularak ayrı bir grup olarak tanımlamasıdır. Toplumda homojenlik ve karşılıklı bağımlılık Öteki'nin refahının önemszenmesi için gereklidir. Kolektif kimlik anlayışında aktörler kendi istek ve arzularını gerekirse kısıtlayabilmelidir (Wendt, 2014: 417). Aktörler, kendilerini kısıtlayabilmek için bireyselliklerine saygı gösterileceği, haklarını işgal edilmeyeceği konusunda topluma ve devlete tam güven duymak ister. Vatandaşlık, kanun yoluyla oluşturulan yasal bir statü olsa da zamanla toplumda kolektif aidiyet duygusu yaratır (Kadirbeyoğlu ve Sümer, 2014: 494).

Kolektif aidiyet duygusunun vatandaşlık verilmesi ile sağlanacağı kesin değildir. Vatandaşlık verildiği halde kolektif aidiyet duygusunu sağlayamayan Yugoslavya dağılmaya mecbur kalmıştır.

Yugoslavya'nın dağılmasının tetikleyici unsur, yerel kimliklerin Yugoslav üst kimliği çatışı altında birleştirilme çabasının başarısız olmasıdır. Yugoslav kimliğine aidiyet duymayan alt kimliklerin çatışması ve daha çok tanınma ihtiyacı ülkeyi dağıtmış, bölgeyi kan gölüne çevirmiştir. Bu aşamada dünya farklı bir kolektif aidiyet duygusuna

sahne olmuştur. Yugoslavya'daki kimlik çatışmalarının fiziki çatışmaya dönmesi ile Rusya Sırlara diplomatik destekte bulunurken, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan Boşnaklara silah ve para yardımı yapmıştır. Bu yardımlardan ne Rusya ne diğer ülkeler maddi ya da ideolojik bir çıkar sağlamamıştır. Bu yardımın nedeni Rusya'nın Ortodoks kimliği altında Sırlara, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın Müslümanlık kimliği altında Boşnaklara sempati duymasıdır.

İleri bir kimlik anlayışını tanımlayan kolektif kimlik anlayışının dış politikada yayılmasıyla, devletlerarası dost ilişkisi norm haline gelecektir. Dost ilişkisi içinde olan devletler ise güvenlik cemaatleri oluşturacaktır (Rumelili, 2014b: 264). Güvenlik cemaati içindeki devletlerde karşılıklı bağımlılık en üst düzeydedir ve savaş ihtimali sıfıra yakındır. Wendt, bugün Avrupa ve Batı'da yaşanan kolektif kimlik inşa sürecinin diğer devletleri de kapsayarak uluslararası bir dönüşüme yol açması arzusundadır. Çatışmalar, halihazırda sistemde mevcut değildir. Kimlik dönüşümü sürecinde yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. İnşacılar, materyalistlerin var olduğunu olduğu gibi kabul ettiği sorunların nasıl ve neden çıktığı ile ilgilenir. Buradan vardıkları sonuç ise, çözümsüzlük durumlarının tek sebebi, tarafların anlaşmazlıklara attettikleri anlamların farklı olmasıdır. Bunun nedeni anlam dünyasının dönüşüme ayak uyduramamasıdır. Kalıcı barış ancak anlam dünyasının dönüşümü ile mümkündür (Wendt, 2014: 160-168). Avrupa Birliği ise İnşacı düşüncenin çatışmaların önlenmesi konusundaki fikirlerinin hayata geçmiş halidir. AB, "Avrupalılık" kolektif kimliği ile aynı kimliğe sahip devletler topluluğu yaratarak, kültürel ve ekonomik işbirliğinin yanında birbirlerine bağımlılığı da arttırarak kendi aralarındaki çatışma ihtimalini en aza indirmektedir.

1.4. Sosyal İnşacılık Teorisine Gelen Temel Eleştiriler

Sosyal İnşacılık teorisinin yapısı ve yeni bir teori olması itibariyle teoriye belirgin bir karşıt görüş oluşmamıştır. Fakat birçok farklı nedenden dolayı bütün düşünürleri çevresine toplayamamıştır. Özellikle Rasyonalistlerden çokça eleştiri almıştır.

Rasyonalistler, İnşacılık'ın bahsettiği kadar çok sosyal unsurların önemli olduğunu düşünmemektedir. Sisteme materyalist çerçevede bakıp bu doğrultuda açıklama yapmaktadırlar (Karacasulu, 2014: 119).

Devletin ana aktör olması da eleştiri sebebiyken en büyük eleştiri devlet içi unsurların kimliğe etkisini yok sayması ile almıştır (Demirtaş, 2014: 118). Evrensel olarak tamamen özerk kimliklerden bahsedilemeyeceği eleştirisi de İnşacıların teori değil analitik bir çerçeve oluşturdukları yönündeki söylemlerini arttırmıştır (Reus-Smit, 2014: 301).

Sosyal İnşacılar, kendilerinin genel bir teori sunduğunu hiçbir zaman iddia etmemişlerdir. Hatta Uluslararası İlişkilerin genel bir teorisinin olabileceğine de inanmamışlardır. Bu nedenle kendilerinin bir yaklaşım ortaya sürdüklerini iddia etmiştir. Bu iddiaya tek istisna Alexander Wendt'tir (Reus-Smit, 2014: 301). Wendt, "Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi" isimli çalışmasında genel bir uluslararası sosyal teori oluşturduğunu ve Waltz'a rakip olduğunu ilan etmiştir.

İnşacı teoriyi oluşturanlar da kendi aralarında öncelikle Postmodernist ve Modernistler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Postmodernist grup güç ve hiyerarşiye önem verir, güç ve bilgi arasında bağlantı kurarken Modernist grup 1990'lardaki ekolden bu kadar net vazgeçilmemesi taraftarıdır. Evrensel genellemeler yerine kısmi genellemeler yapmaya çalışmaktadırlar (Arı, 2013: 509).

Sonuç olarak henüz tam anlamıyla bir teori sayılmasa da emekleme aşamasındaki yaklaşımlar topluluğu olarak Sosyal İnşacılık, Uluslararası İlişkilerde kendine yer bulmuştur. Kavramlar üzerine kurulu bir yapı olmasına rağmen ontolojik eksiklikleri oldukça fazladır. Kavramlar iyi tanımlanmalı, sınırları çizilmelidir. Belki ilerde bile kurucu teoriler arasında sayamayacak olduğumuz İnşacılık orta büyüklükteki teoriler arasında kendine şimdiden yer edinmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA VE YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASINA GİDEN SÜREÇ

2.1. Balkanlar Coğrafyasının Tarihi, Coğrafi, Siyasi ve Sosyal Görünümü

Balkan coğrafyası Avrupa’nın güneydoğusundadır ve adını Balkan dağlarından almıştır (Bkz: Şekil: 2.1.). “Balkan” sözcüğü 19.yy’dan beri kullanılmakta ve “sık ormanlarla kaplı sıradağ, engebeli arazi” anlamına gelmektedir (Özey, 2013: 25).

Şekil: 2.1. Balkanların Fiziki Haritası

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.2.

Tarihte Balkan dağları geçilemez sıfatıyla birlikte anılmıştır. 1877 yılında Osmanlı-Rus Savaşı hakkında yazılmış bir kitapta 1829 ve 1877 tarihlerinde bu dağlar üzerinden İstanbul'a ilerleyecek olan Rus ordusu için şöyle yazmıştır; “Balkanlar’ı geçmek bu savaşın en büyük başarılarından biridir” (Mazower, 2014: 26).

İklim konusunda ise Balkan coğrafyasının pek şanslı olduğu söylenemez. Güney-Kuzey şeridinde ve deniz kenarından iç kesimlere doğru oldukça çeşitlilik gösterir. Avrupa'nın en kurak bölgesidir, öyle ki 1917 yılında bile Karadağ'da susuzluktan ölen insanlar olmuştur (Mazower, 2014: 48).

Bugün Balkan toprakları denildiği zaman Türkiye'nin Avrupa kıtası üzerindeki toprakları ile birlikte, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Kosova, Makedonya ve Romanya ülkeleri anılmaktadır. Türkiye'nin Balkanlarda toprağının olması uluslararası literatürde Türkiye'yi bir Balkan ülkesi yapmamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Balkanlar hakkındaki genel tarih, coğrafya, sosyal ve siyasal yapı açıklamaları ileriki bölümlerde özel olarak eski Yugoslavya toprakları üzerinden devam edecektir. Bu devletlerin bugünkü isimleri Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Kosova, Slovenya ve Makedonya'dır.

Balkan ülkelerinin 1995 yılında toplam nüfusları 69,4 milyon civarında iken bu rakam 2005 yılında 67,4'e düşmüştür. Bu veriler bize yaşanan sıcak çatışmaların boyutu hakkında fikir vermektedir. Nüfusun etnik yapı dağılımı oldukça karmaşıktır fakat en büyük gruplar Bulgarlar, Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Türkler ve Makedonlardır (Özey, 2013: 40). Eski Yugoslavya ülkelerindeki etnik dağılım tek tek çalışmanın ilerleyen kısımlarında verilecektir.

Bu etnik karmaşa ve yarattığı çatışmayla birlikte coğrafi konumu bölgeye Asya ve Avrupa arasındaki bir “kavşak” veya “köprü,” halk salatası”, “karışım potası”, “barut fiçisi” ve” düello alanı” gibi çeşitli isimler verilmesini sağlamıştır (Özey, 2013: 42). Bu isim bolluğu bile bölgenin öneminin kanıtı olmuştur.

Çalışmanın ana konusu olan Yugoslavya ise “Güney Slavların Yurdu” anlamına gelmektedir ve ilk kez 1839 yılında Teodor Pavloviç adlı bir Sırp tarihçi tarafından kullanılmıştır (Ülger, 2016: 13).

Bölgenin tarihsel geçmişi M.Ö. 3500'lü yıllara, Avrupa dillerini konuşan yarı göçebe kavimlerin gelmesine dek götürülebilmiştir. M.Ö. 4. yüzyılda bölgenin hemen hemen tamamında Makedonya Krallığı hüküm sürmüştür. Fakat sürekli akın bölgesi olduğu için kalıcı bir devlet yönetimi kurulamamıştır. Makedonya Krallığı'ndan bir yüzyıl sonra bölge Roma istilasına uğramış ve Romalılaştırma dönemi başlamıştır (Ülger, 2016: 22). Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak 395 yılında ikiye ayrılmasıyla aslında Balkan devletlerini de görünmez bir çizgi Doğu ve Batı diye ayırmıştır.

Balkan Yarımadası'nın bilinen en eski yerleşimcileri Keltler, İirler ve Traklar'dır. Daha sonra Makedonyalılar, Grekler, Romalılar, Bizanslılar, Romenler ve Slavlar bölgeye gelmişlerdir (Kurt, 2015: 974). İlk yerleşen Slav kavimlerinden olan Slovenler 748 yılında Frankların idaresi altına girmişlerdir. Hırvatlar sadece 910-1120 yılları arasında bağımsız kalmış ilk olarak Macaristan 1526 yılında ise Macaristan ile birlikte Habsburg İmparatorluğuna katılmışlardır. Sırplar, Bulgar yayılcılığına karşı ilk devletlerini kurmuş olsalar da 925-927 ve 980-1014 yılları arasında Bulgaristan Krallığı içinde yaşamışlardır. Sırpların tarihi açısından Orta Çağ Sırp Devleti oldukça önemlidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Sırp milliyetçiliği konusunda sıkça atıf yapılacak olan "büyük Sırbistan hayali" özellikle 1331-1355 dönemindeki Stephan Duşan iktidarı zamanına özlemdir. Bu dönemde Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek'in doğu kesimi, Teselya, Epir ve Makedonya'ya kadar sınırlar uzatılmış, Duşan'a "Sırpların ve Greklerin Çarı" ünvanı verilmiştir. İlerleyen zamanlarda bu ünvan Bulgar ve Arnavutları da kapsamaya başlamıştır. 10. yüzyıldan itibaren de bölgeye Hindistan kökenli Romanlar göç etmeye başlamıştır (Ülger, 2016: 23).

Daha önce bahsedilen Balkan coğrafyasındaki Doğu Batı ayrımı günümüze kadar kendini belli etmiştir. Slavlar arasında Polonyalılar, Çekler ve Slovaklar Batı Slavları iken, Ruslar, Ukraynalılar ve Belarussular Doğu Slavlarıdır. Balkanlarda ise, Batıda yer alan Hırvatları Katoliklik, Doğuda kalan Ortodoks Sırlardan ayırmıştır. Özellikle Sırp ulusal kimliğinin oluşması açısından bu mezhep farklılığı önemli olmuştur. Bosna-Hersek'teki Boşnakları da diğerlerinden din farkı ayırmıştır.

Önceden Bogomil* öğretisine mensup olan Boşnaklar 15. yüzyılda topluca İslam'ı benimsemişlerdir (Ülger, 2016: 13-15). Makedon köylülerinin çoğunu ise Ortodoks inancını benimsemiş Slavlar oluşturmuştur. Üç büyük tek tanrılı din arasındaki farklılıkları 17. ve 18. yüzyıllarda Balkanlarda yükselen Bektaşilik akımı iyice muğlaklaştırmıştır. Zaten Osmanlı döneminde Balkanlarda sosyal hayatın temeli olan köylerde doktrin farklılıkları pek önemi olmamıştır. Kilise binası bulunmayan köylere dışarıdan gelenler bu köyün Hristiyan mı yoksa Müslüman köyü mü olduğu ayrımını yapmakta zorlanmıştır. Müslüman erkeklerin Hristiyan kadınlarla evlenmesi çok yaygın bir olay olmuştur. Hatta Batı Makedonya'da köylüler kendilerine inançları sorulduğu zaman tedbiri elden bırakmamak için "Müslümanız ama Meryem Ana'dan" demişlerdir (Mazower, 2014: 104-109).

Eski Yugoslavya uluslarından Sırp, Hırvatlar ve Bosna Müslümanları aynı dili (Sırpça-Hırvatça) konuşmakta iken Makedonların ve Slovenlerin ayrı ulusal dilleri vardır. Makedonya köylerinde 20. yüzyıla kadar Slavca, şehirlerinde ise Yunanca konuşulmuştur. Sırp ve Hırvatlar aynı dili konuşuyor olmasına rağmen alfabeleri farklıdır. Hırvatlar ve Boşnaklar Latin alfabesi, Sırp ile Kiril alfabesini kullanmaktadır. Kosova'da ise Arnavutçanın Ghog lehçesi konuşulmaktadır (Ülger, 2016: 14).

Balkan coğrafyasının etnik yapısının temellerinin M.S. 7. yüzyılda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Mazower, 2014: 86). 1880 yılından önce Balkan ulusları denildiğinde akla bir isim gelmemiştir çünkü Balkanlardaki ayrım etnik değil dini olmuştur. Ortodoks denilince Rumlar ve Slavlar anlaşılmalıdır (Mazower, 2014: 27). Dini ayrımın güçlenmesinde Osmanlı yönetiminin millet sisteminin etkisi çok büyük olmuştur. Millet sisteminin bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

Osmanlı idaresindeki Müslüman-gayrimüslim ayrımına tabi Balkan halklarının sosyal yaşamı ile ilgili bir örnek vermek gerekirse; meclisler ve İslami bir yapılanma olan kadı mahkemeleri sadece Müslümanlara değil eğer isterlerse gayrimüslimlerin

---

* Katolik ve Ortodoks dünya arasında kalan Bosna kilisesi Bogomil öğretisini benimsemiştir. Bogomil öğretisi Hristiyanlık içerisindeki bir mezheptir ve ilk olarak Bulgaristan'da çıkmıştır. Temel gayesi bölgenin Bizanslaştırılmasının ve Latinleştirilmesinin önüne geçmektir. Dünyanın "ışık ilkesi" ve "karanlık ilkesi" üzerine kurulduğunu kabul eder ve Teslis (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) inancına karşı çıkar.

davalarına da bakabilmiştir. Hristiyanlar ve Yahudiler bu kurumları ya temyiz mahkemesi olarak ya da kendi cemaatlerinin veya din adamlarının mahkemelerine gitmek istemediğinde kullanmıştır (Mazower, 2014: 105).

1900'lü yıllara gelinmesi ile birlikte Balkan halkları arasında ulusal kimlik duygusu güçlenmiştir ve bölgede rekabet başlamıştır. İngiliz diplomat Sir Charles Eliot'a göre "*Makedonya'da ırk denilince belli bir siyasi grup*" anlaşılıyordu (Mazower, 2014: 146). Gazeteci Harry de Windt ise 1907 yılında Vahşi Avrupa (Through Savage Europe) isimli bir kitap yayınlamış ve Balkanları anlatmıştır. Neden bu ismi verdiği ise şu şekilde açıklamıştır: "*Bu tanımlama Adriyatik ile Karadeniz arasındaki kanun tanımaz ülkeleri çok iyi anlatır.*" Makedon Devrimci Örgütü'nün terörist saldırıları, 1903 yılında Sırp Kralı'na düzenlenen suikast, Balkan Savaşları ve savaş sırasında yaşanan katliamlar Avrupa'nın Balkan tarihini "*yarım yüzyıllık isyan ve intikam*" tarihi olarak yazmalarına sebep olmuştur (Mazower, 2014: 29).

Bu karmaşanın nedeni genelde etnik ayrımlar olarak görülse de, etnik ayrımlar aynı zamanda karmaşanın sonucu da olmuştur. Mazower'in (2014: 146) aktardığına göre Balkan ekonomisinin temeli olan köylüler için önemli olan huzur içinde hayatlarını idame ettirmiştir. Hatta bu konuda söylenen şu sözler her şeyi açıklamaktadır: "*Bizim atalarımız Rum'du, şimdiye kadar Bulgar diye bir şey duymadık. Ama sonunda Bulgar olduk ve kazançlı çıktık. Gerekirse Sırp da oluruz ama şu anda Bulgar olmak daha iyi.*"

Görüldüğü üzere Balkan coğrafyası tarihte sadece etnik anlamda değil, sosyal ve siyasi anlamda da oldukça karışıktır. Dağlık coğrafyası ve genel olarak kurak iklimi ile hayatta kalmaya çalışan Balkanlar, 1800'lerin ikinci yarısından itibaren sınıf savaşlarına girmiştir. Birbirlerine benzer olduğu kadar ayırdırlar. Hayatta kalma ve ulusal devlet kurma süreçlerinde kaderleri de en az aralarındaki ayırım kadar farklı, yaşanan şiddetin boyutu da benzerlikleri kadar ayındır.

2.2. Osmanlı Hâkimiyetindeki Balkanlar ve Balkan Savaşları

Osmanlı Devleti yönetimi altındaki Balkan toprakları yüzyıllar süren bu hakimiyet süresince ne tam olarak Osmanlı ne de Avrupalı olabilmişlerdir. Ulusçuluk

hareketlerinde ve günümüz kimlik çatışmalarında Osmanlı yönetimi döneminde yaşanan süreç kilit noktadadır.

15. yüzyılda başlayan refah düzeyi yükselişi ve nüfus artışı ile Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu 1600'lü yıllarda Balkanlar'daki nüfus yoğunluğu imparatorluğun doğudaki topraklarına göre yüksek olmakla birlikte, aynı yıllarda Fransa ve İtalya'daki yoğunluğun ancak yarısı olabilmiştir. Bugünkü Belçika topraklarındaki nüfus yoğunluğunun ise üçte biri kadardır (Mazower, 2014: 55-56). Veba salgınları bölge nüfusunun sürekli olarak düşmesine neden olmuştur. Rumeli 16. yüzyıldaki nüfus yoğunluğunu ancak 19. yüzyılın başında tekrar yakalayabilmiştir. Bu tarihten itibaren nüfus artışa geçmiştir. 1831 yılında yapılan ilk Osmanlı nüfus sayımına göre Balkanlardaki nüfus 10 milyondur. Eğer, henüz o dönemde var olmayan Sırbistan ve Romanya topraklarında yaşayan nüfus da buna dahil edilirse, sayı 20 milyonu bulmaktadır. 1920'de ise Avrupa'nın en fazla büyüme hızına sahip olmuş ve nüfus 42.5 milyona çıkmıştır. 1940 yılında yazılan bir rapora göre Balkan topraklarında kalabalık ve fakir bir halk yaşamıştır. Nüfus dengesiz bir hızla arttıkça, kişi başına düşen küçükbaş hayvan sayısı azalmış ve ekonomik sorunlar bölge insanını haydutluk ve göçe zorlamıştır (Mazower, 2014: 57-58). Nüfus artışlarının ve azalışlarının nedenleri bir sonraki bölümün içeriğini oluşturmakta, sonuçları ise yüzyıllar sonrasını bile şekillendirebilmektedir.

2.2.1. Rumeli'de Osmanlı Yönetimi

Balkan topraklarında Osmanlı yönetimi hikâyesi Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı sonucu sınırlarındaki beylere daha serbest hareket imkânı vermesine kadar dayanır. Bu fırsattan yararlanan Kaya aşiretinin reisi Osman Bey, Bizans'ın Bithynia'daki topraklarını ilerleme hedefi seçerek, 1299 yılında kendi adını taşıyan beyliğini kurmuştur. Osmanlı Beyliği Rumeli ile ilk kez 1321 yılında Mudanya fethedildikten sonra tanışmıştır. Hedef olarak seçilen Bizans toprakları için Bizans'ı tahrik etmek amacıyla zaman zaman küçük gruplar halinde Rumeli'ye geçilmesi

sayesinde Osmanlı Beyliği, Balkan topraklarını tanımaya başlamıştır (İnbaşı, 2013: 283-284).

Rumeli, Osmanlı yönetimindeki Balkan topraklarına verilen isimdir. Bu ismin kaynağı ise, 13. yüzyılda Batılı seyyahların Türklerin kontrolündeki Anadolu topraklarını Turquemenie (Turquie), Bizans İmparatorluğu'na ait olanları ise Romanie (Romania) diye adlandırmalarıdır. Osmanlı da Romanie adını buradan almış, Ege ve Marmara Denizi ötesinde Bizans'ta fethettiği toprakları isimlendirmek için kullanmıştır (İnalçık, 2015: 33).

Osmanlı Devleti, Bizans'ta yaşanan taht kavgalarından faydalanarak ve doğru hükümdara taraf olarak 1352 yılında Çimpe Kalesi'ni elde etmiştir. Bu tarihten itibaren Çimpe Kalesi, Osmanlı Devleti'nin Balkan ilerlemesi için merkez üssü olarak kullanılmıştır (İnbaşı, 2013: 285). 1389 yılının Haziran ayında Sultan I. Murad Gazimestan'da Sırp Kralı'na karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Tarihe I. Kosova Savaşı olarak geçen olayda Sultan I. Murad savaş sonrası muharebe alanını gezerken, padişaha elçi gibi yaklaşan Miloş Obiliç isimli bir Sırp tarafından hançerlenerek şehit edilmiştir (İnbaşı, 2013: 286). Bu olay Sırp milliyetçiliğinin temel hikâyelerinden biri haline gelmiş, yüzyıllar boyunca Sırlar I. Kosova Savaşı'nı bir yenilme değil, adeta yeniden doğuş hikâyesi olarak yorumlamışlardır. Yine Kosova'nın Sırlar için kutsal topraklar olduğu iddiası temelini aynı savaştan alır.

Sultan I. Murad'ın şehit edilmesi Balkan fetihlerini durdurmamış aksine hızlandırmıştır. I. Murad'dan sonra tahta geçen Yıldırım Beyazıt Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna'yı da topraklarına katmıştır. 16. yüzyıl tarihçi ve şairlerinden Hadîdî, Osmanlı tarihini anlattığı eserinde Yıldırım Beyazıt'ın Balkan fetihleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir;

“Cülus eyledi tahta Yıldırım Han

Atasının yirinde oldu sultan

Karatova gümüş madenlerini

Cevahir toptolu mahzenlerini

Paşa Yiğit Beyi Üsküp'e saldı

Vidin etrafını Firuz Bey aldı.”(İnbaşı, 2013: 287)

Fatih Sultan Mehmet tahta geçer geçmez Sırp Despotu Yorgi Brankoviç'in kendisine karşı bir haçlı seferi hazırlığında olduğu haberini almış ve 1454 ilkbaharında Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Savaş sonunda Sırbistan vergi ve asker vermeyi kabul etmiştir. Fakat Sırbistan'ın tamamının fethi sağlanamamıştır. 1455 yılında İkinci Sırbistan Seferi ile tekrar denense de iki taraf da herhangi bir şey elde edememiştir. Ancak 1458 yılında Sırp Despotu'nun ölmesi ve sonrası çıkan karışıklıktan yararlanan Osmanlı Devleti 1459 yılında Sırbistan'ı Osmanlı Devleti'nin Semendire Sancakbeyliği yapmıştır. Bütün bunlarla birlikte, 1453 yılında İstanbul'un fethi ile Ortodoks halkın Osmanlı tebaası haline gelmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin Balkan hâkimiyeti güçlenmiştir (Doğru, 2013: 298-299). Milliyetçi Sırp yazarlar Osmanlı hâkimiyetindeki sürecin Sırbistan'ın karanlık dönemi olduğunu, Sırbistan'ın Rönesans, Reform gibi aydınlanmacı gelişmelerin gerisinde kalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Karşıt görüştekiler ise Osmanlı millet sistemi sayesinde Sırp'ların kendi benliklerini koruyabildiklerini söylemişlerdir. 1459'daki Osmanlı zaferinin ardından kapatılan Sırp Patrikhanesi 1557 tarihinde Sırp devşirmesi Vezir-i Azam Sokollu Mehmet Paşa'nın çabaları sonucu tekrar açılmıştır (Günel, 2012: 91-92).

Arnavutluk 1385 yılından beri Osmanlı Devleti'ne bağlı olmasına rağmen İskender Bey Fatih Sultan Mehmet'i oldukça uğraştırmış, fetih ancak 1479 yılında tamamlanabilmiştir. 1462 yılında Eflak, Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti haline gelmiştir (Doğru, 2013: 300).

Bosna, 1463 yılında yine Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiş, 1878'de Avusturya işgal edene kadar ufak tefek karışıklıklar dışında hiç ayrılık yaşamamış ve tam 415 sene Osmanlı Devleti egemenliğinde kalmıştır (Gölen, 2013: 365).

Karadağ halkı arasında ölkü birliği, milliyet ve vatandaşlık algıları gibi algılar çok kuvvetli olmamıştır. Bu nedenle diğer Balkan devletlerince Karadağlılar "haydut" olarak görülmüştür (Yılmazçelik ve Özdem, 2015: 5228). Karadağ, 1478 yılında Osmanlı egemenliğine girmiştir. Dağlık ve geliri az bu ülke stratejik amaçlar ile fethedilmiştir. Üst yönetim olarak Osmanlı'ya bağlanmıştır. Kendi içlerinde kabileleri arasından seçilen en nüfuzlu kişi ruhani bir kimlik de yüklenerek Vladika ilan edilmiş ve yönetimi ele geçirmiştir. 1696 yılında Vladika seçilen Danilo Petrovic sistemi

değiştirerek bir hanedan kurmuş ve ülkesinin bağımsızlığını hedef olarak belirlemiştir. Bütün öfke Karadağ'ın Müslüman halkına yöneltilmiş ve bir kıyıma tabi tutulmuşlardır. 1709 yılından sonra bölgede çok fazla Müslüman kalmamıştır (Karatay, 2013a: 357).

Osmanlı Devleti'nin Balkan fetihlerinden daha çok Balkan topraklarında uyguladığı iskân politikası ve devletin genelinde uyguladığı millet sistemi toplumu şekillendirmesi açısından önemlidir. Bu fetihler sırasında köylerini ve şehirlerini terk edenler yerine Anadolu'dan Türkmenler getirilip yerleştirilmiştir (İnbaşı, 2013: 289). Bu göçler bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını oldukça etkilemiştir. Bugün, Balkanlarda yaşayan Türk nüfus büyük ölçüde geçmişte uygulanan bu iskân politikasına dayanmaktadır. Rumeli'ye adım attığı andan itibaren 20. yüzyılın başlarına kadar bölgede en etkili devlet Osmanlı Devleti olmuştur.

Osmanlı Hristiyanları için Sırp, Bulgar veya Rum olmak bir şey ifade etmemiştir. Çünkü Osmanlı toplumsal yapısı millet sistemine göre düzenlenmiştir (Mazower, 2014: 85). Etnik aidiyet değil, dini aidiyet Osmanlı için temel ayırt edici unsurdur. Halk, Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak ayrılıp düzenlenmiştir. Müslümanlar ve gayrimüslimlerin devlete karşı sorumlulukları ve hakları farklı niteliklerde olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde toplum dört sınıfa bölünmüştür: askerler ve yöneticiler, ulema, tüccar ve zanaatkârlar ve son olarak köylülerdir. Köylüler ve tüccar-zanaatkâr sınıfı dinlerine bakılmaksızın reaya olarak adlandırılmıştır. Her bireyin yükselme şansı dinine değil, mesleki yeteneğine bağlanmıştır. Bir diğer örgütlenme sistemi ise, dinsel bağlılık üzerine dayandırılmıştır. Aşiretler kendi gruplarıyla ilişkilerini kilise ve cemaat önderleri aracılığı ile sürdürmüştür. Örneğin, Ortodoks millet İstanbul'daki patrikhanenin yetkisinde olan Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Arnavutlar, Eflaklılar, Boğdanlılar, Rutenyalılar, Hırvatlar, Karamanlılar, Suriyeliler, Melkitler ve Arap Hristiyanlar, Osmanlı Devleti için sadece Ortodoks'turlar, etnik kimlikleri önemli olmamıştır. Aynı şekilde Ermeni millet, Suriyeliler, Keldaniler, Kıptiler, Gürcüler ve Habeşilerden oluşmuştur. Her millet kendi cemaat önderini seçip Sultan'ın onayına sunmuştur (Karpat, 2015a: 65-67).

Balkanların fethinden önce etnik olarak bir Türk devleti sayılan Osmanlı Devleti, Balkanların fethiyle birlikte büyük bir etnik değişim yaşamıştır. Toplumsal örgütlenme

2.2.2. Rumeli’de Ulusçuluk Hareketleri

Ulus (nation) kavramı ortak bir kimlik duygusu, tarih, dil, etnik veya ırksal köken, din, ortak ekonomik yaşam ve coğrafyayı paylaşan insanları tanımlayan bir kavramdır (Evans ve Newnham, 2007: 411). Volkan ise ulusçuluğun zihinsel bir durum olduğunu söylemiş ve tanımını şu şekilde yapmıştır: *“Ulusçuluk, hiçbir zaman tanımayacağımız milyonlarca kişinin yaşamıyla ve özlemleriyle ve hiçbir zaman bütünüyle gezemeyeceğimiz bir yurtla kurduğumuz özdeşimdir. Aileye ya da çevremizdekilere duyduğumuz sevgiden nitelik olarak farklı bir şeydir. Bu, niteliksel olarak insanlığa ya da tüm dünyaya duyulan sevgiye benzer”* (Volkan, 2009: 38).

Ulus, toplumlarca hayali bir üst aile olarak görülür. Ulusun kökenleri ortak ecdada kadar götürülür ve böylece ulusun bireyleri farklılaşmış aile bireyleri, kız ve erkek kardeşler veya en azından kuzenler olarak görülür. Bu “geniş aile”nin birlikte yaşama isteği oldukça tabii bir durumdur. Aynı zamanda ulus duygusu tarih boyunca insanoğlunun geçirdiği gelişimde ulaştığı son noktadır (Uzun, 2003: 140-141). Bunlara ek olarak belli bir ulustan bahsedebilmek için teritoryal bir devlet egemenliği de mevcut olmalıdır. İşte Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında uluslaşma için gerekli olan şartları kendi içerisinde hâlihazırda barındırmıştır.

Devletin sınırları içerisinde yaşayan teritoryal halk kavramı ilk kez Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Daha önceki ulus kavramları belli bir toprak parçasına dayanmamaktadır. Teritoryal ulusçuluk anlayışına göre toprak ve halk birbirine bağlıdır ve ayrılamaz. Bu toprak parçası sıradan bir alan değildir, o halk için kutsaldır, yurttur. Bu yurt nesiller boyu uğrunda atalarının, kahramanların savaştığı yerdir. O yüzden vazgeçilmezdir (Uzun, 2003: 139-140). Bütün bu unsurlar ile düşünüldüğünde, Sırbistan’ın Kosova topraklarını kutsal addetmesi ve üzerinde hak iddia etmesi tipik bir teritoryal ulusçuluk örneğidir. Kosova Savaşı, Sırp için yenilgiyle sonuçlansa da Kosova, toprakları üzerinde “kahramanlarının” savaştığı topraklardır.

Balkan ulusçuluğu da Batı Avrupa’daki uluslaşma süreçlerinden etkilenmiş, kendine has bir alt gelişim evresi yaratmıştır. Kültürel ulusçuluğun etkisi ile radikal görüşler kazanmıştır. Taştan’ın tanımına göre bu ulusçuluk türü “fanatik ve gayri-

medeni”dir. Bunun nedeni de “medeni” ulusçuluğun geçirdiği süreçleri geçirememiş olmasıdır. Batı Avrupa’nın “Balkanlaşma” tabiri de bu gayri-medeniliği anlatmaktadır (Taştan, 2013: 403). Fakat parçalanma anlamı da taşıyan Balkanlaşma Arnavutluk hariç devletlerini I. Dünya Savaşı’ndan neredeyse yüz yıl önce kurmuş devletler için yanlış bir tanımlama olmuştur (Todorova, 2013: 77)

Balkan ulusçuluğunun biricikliğini anlatan başka bir kavram da “mikro ulusçuluk”tur. Mikro ulusçuluk diğer bir deyişle “kabile ulusçuluğu” anlamına gelmekte ve ulustan aşağı olan bir birimin ulusçuluğa soyunmasını ifade etmektedir. Balkan ulusçuluğu, mikro ulusçuluk olarak tanımlanarak rüştünü henüz ispatlamadığı işaret edilmektedir. Bu tip ulusçuluk dilsel-tarihsel ve etnik bir kimlik tanımına dayanır (Taştan, 2013: 404).

Yakın ama anlamca farklı bir kavram olarak milliyetçilik ise, ulus olmanın, oluşturmanın bilincine dayanan bir program ya da ülkü olarak düşünülebilir. Milliyetçilik ulusal devleti doğurur. Fakat Siyonizm örneğinde olduğu gibi istisna durumlarda “devleti olmayan uluslar”dan veya Arap milliyetçiliğindeki gibi “ulusu olmayan milliyetçilikler”den söz edilebilir (Uzun, 2003: 145).

Modern milliyetçiliğin anavatanı olan Batı Avrupa’da uluslaşma iki şekilde gerçekleşmiştir. İlki, sanayileşme ve kapitalistleşmenin kendiliğinden getirdiği yeni oluşum ve çelişkilerin bir sonucu olarak gelen uluslaşma, ikincisi, erken sanayileşme ile birlikte oluşturulan ortak dil, tarih, kültür ve slogan etrafında oluşan parçadan bütünlüğe giden bir uluslaşma sürecidir (Uzun, 2003: 142). Benedict Anderson da milliyetçiliğin modern çağın ürünü olduğunu söyler ve klan ya da kavimlerden farklı olarak yüz yüze iletişim şansı olmayan dayanıksız hayali cemaatlerin grup duygusu olarak tanımlar (aktaran Bernal, 1997: 20).

Balkanlarda milliyetçilik ilk kez 18. yüzyılın ikinci yarısında Ortodoks Hristiyanlar arasında çıkmıştır. Balkanlardaki kapitalist yayılma orta sınıf Hristiyan tüccarları zenginleştirmiş, Osmanlı Devlet sistemini zayıflatmıştır. Zenginleşen Hristiyan orta sınıfı Aydınlanmanın romantik fikirlerinden özellikle dil ve edebiyat ile ilgili olanlarla oldukça ilgilenmiş, dil ve edebiyatın ulusların ayırt edici özellikleri olduğu fikrini benimsemişlerdir. Bu fikirleri yükseltip, mitsel bir sembol haline

getirmişlerdir (Karpat, 2014: 35-37). Milliyetçi yazın devlete kahramanlıklarla dolu oldukça çekici bir tarih kazandırırken, karşılarındakini daha aşağı bir konuma koymuş ve “onlar” olarak tanımlamıştır (Karpat, 2015a: 19). Bu yazın ile halkın nereden, hangi şartlardan geldiği, nereye gitmek istediği ve bu yolda düşmanlarının kim veya ne olduğu konusunda çerçeve çizilmiş, insanlar tek bir ülkü etrafında toplanmaya çalışılmıştır. Ulusal kimlik de “ulusal dil” yolu ile gerçekleştirilmiştir. Halk arasında ulusal dil, milli kimliğin anahtarı olarak görülse de Karpat’a göre elitler ulusal dil konusuna halk kadar önem vermemiştir. Dilin yanında, dini cemaat ilişkisi de Balkanlarda kimliğin başka bir parçasıdır (Karpat, 2014: 40). Sırp ayaklanması bunun tipik bir örneğidir.

Balkanlardaki ilk milliyetçi ayaklanma genel olarak 1804 yılındaki Karageorgeviç liderliğindeki Sırp ayaklanması sayılsa da tek başına bu olayı almak yeterli değildir. O aşamaya gelene kadar Ortodoks Hristiyanlar içinde dini birleşmenin zayıflayıp etnik aidiyetlerin zirveye çıktığı süreçler önemlidir.

İstanbul’da bulunan ve Bizans’ı diriltme lehine çalışan Rum Ortodoks Patrikhanesi, 1767 yılında Sırp ve Bulgar kiliselerinin nispi özerkliklerine son vermiştir. Aynı zamanda ayinlerin Yunan din adamları tarafından Yunanca yapılması emredilmiştir. Osmanlı Devleti için o zaman bu değişiklik bir önem arz etmemiştir. Yunan olmayanlar zamanla Patrikhaneden soğumuştur. Alt kimliklere dayanan benlik duygusu geliştikçe Karageorgeviç’in halkı örgütlemesi de kolaylaşmıştır. Yeniçerilerin topraklarına el koyması üzerine bir köylü isyanı olarak başlayan Sırp ayaklanması siyasal bir harekete dönüşmüştür. 1804 yazında Belgrad’a gelen Ebu Bekir Paşa tarafından idam edilen asiler ile (Aslantaş, 2013: 460) Karageorgeviç döneminde yenilgiye uğratılan hareket, Karageorgeviç’in yerine geçen Miloş Obrenoviç ile yeniden alevlenmiştir. Bu dönemde Sırbistan kendi milli kilisesi kurmuş ve yazılı bir Sırp dili geliştirmiştir. Milliyetçi kuşak için milli bir ruhban sınıfı yetiştirilmiştir. İsyanın ilk kıvılcımının üzerinden geçen 45 yıla rağmen 1849’da bile bir aziz olarak görülen Stefan Duşan’ın kurmuş olduğu imparatorluk yeniden kurulmak istenmiştir (Karpat, 2014: 37-38). Obrenoviç, 1912 yılındakine benzer bir Balkan devletleri ittifakı gerçekleştirerek Osmanlı Devleti’ne saldırmak istemiş fakat 1868’de öldürülünce amacını gerçekleştirememiştir (Afyoncu, 2013: 351). Tek bir isyancının öldürülmesi sonucu

isyanın lidersiz kalmasıyla belki de Osmanlı Devleti'nin ömrü onlarca yıl uzamış olmuştur.

Bosna'nın ardından 1478 yılında Osmanlı Devleti'ne katılan Karadağ hiçbir zaman çok fazla gündemde olmamıştır. Topraklarının verimsiz olduğu ve devletin sınırları içerisinde hiç şehir olmadığı kayıtlara geçmiştir. 1872 yılında tamamen köylüden oluşan nüfus başkentte bile 500 kişiyi geçememiştir. 19. yüzyıla kadar siyasi rahatlık ve emniyet sağlanmıştır. Yeniçeri teşkilatının 1829 yılında kaldırılmasının ardından hareketin beklenmediği yerlerden biri olan Karadağ'da huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştır (Karatay, 2013b: 447-453).

Sırp ayaklanması daha durulmadan 1820-22 yılları arasında Mora ve Kırım'da, Rusların ve İngilizlerin desteklediği Yunan Bağımsızlık Savaşı başlamıştır. Bu savaş sonunda Babıali yenilmiş ve 1828-29 yıllarında Yunanistan'a bağımsızlık tanıyan Edirne Anlaşması imzalanmıştır (Karpas, 2014: 39). Sırlar ilk ayaklanan millet olsa da Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan ilk ulus Yunanlar olmuştur.

Yunan ayaklanması sadece milliyetçi bir ayaklanma olarak değerlendirilemez. Osmanlı Devleti Grek ayaklanmasını Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımı ile bastırması olsa da İngiltere taraflar arasında ateşkes için baskı yapmıştır. Bununla birlikte 1827 yılında İngilizler, Ruslar ve Fransızlardan oluşan bir donanma Osmanlı donanmasını Navarin'de yakmış, 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin elini kolunu bağlamıştır. Bunlar, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında en önemli unsurlardır. Edirne Anlaşması ile sadece Yunanistan bağımsızlığını kazanmamış, Rusya da Doğu Anadolu'dan toprak elde etmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti Eflak ve Boğdan için reform sözü vermek zorunda kalmıştır (Şenel, 2013: 391).

Hırvat milliyetçiliğinin ilk kıvılcımı 1830-1848 yılları arasında kendilerine "İliryacılar" adını veren bir grup tarafından atılmıştır. Grubun liderleri kendilerini Dalmaçyalı ya da Slav Katolik sayan Hırvatları tek bir çatı altında toplamak amacıyla hareket etmişlerdir. Fakat eğitimsiz Hırvat halkı için yeni bir kimliğin pek bir şey ifade etmediğini anlamaları üzerine, Zagreb Üniversitesi'ni kurup burada milliyetçi Hırvat gençler yetiştirmişlerdir. Bu gençler öğrendikleri liberal fikirleri köylülere aktararak bir

Hırvat ulusu yaratma görevini edinmişlerdir. 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bu akım kendisini gösterecek kadar etkili olmamıştır (Arman ve Arman: 2012: 187).

Adeta bir domino etkisi ile parçalanan Balkanlar için her savaş ve anlaşma önemli hale gelmiştir. Rusya'nın Osmanlı Devleti içerisindeki Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenme talebinin, İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi ile 1854 yılında yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı (Kırım Savaşı) başlamıştır. 1856'da Paris Anlaşması ile sonuçlanan savaştan Balkanlar için de önemli kararlar çıkmıştır. Romanya'nın tam bağımsızlığına giden sürecin önü açılmış, Eflak ve Boğdan'ın özerkliği kabul edilip, Sırbistan'ın ayrıcalıkları genişletilmiştir (Şenel, 2013: 392). 1828 ve 1854 yıllarında başlayan savaşlar 19. yüzyıl Osmanlı-Rus çatışmalarının sonu olmamıştır. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmesi, önceleri hala aynı politikayı benimseyen bazı Avrupa devletlerinin desteği ile dengelenmeye çalışılmıştır. Fakat diğer devletlerin de yavaş yavaş bu politikadan vazgeçmesi ile Osmanlı Devleti'nin parçalanma süreci hızlanmıştır.

Panslavist politika Balkan yarımadasında yeni ittifak çemberleri yaratabilmek için kullanılan düşüncelerden biridir. Düşüncenin temel amacı, bütün Slav halklarının Osmanlı ve Habsburglar gibi yabancılardan kurtarılmasını ve Rusya'nın liderliğinde federal devletler şeklinde örgütlenmiş bir yapının kurulmasıdır. Söylemlerde vurgular Sırlar, Bulgarlar ve Karadağlıları içeren Ortodoks Slavlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Politika olarak da Habsburg ve Osmanlı karşıtlığını benimsemişlerdir. Merkezi 1858 yılında Moskova'da açılan "Slav İyilik Toplumu"dur. Geçici bir yaklaşım olarak kalmıştır (Emiroğlu, 2015: 2833). Osmanlı-Rus Savaşları ile Balkanlara nihai parçalanma 1870'li yıllar ile gelmiştir. Avrupa'daki bloklaşma tehlikesinin farkında olan Rusya kendi Panslavist bloğunu kurma peşine düşmüştür. Ve işe Osmanlı topraklarında yaşayan Slav kökenli halk ile başlamıştır.

1875 yılında Osmanlı'nın Balkanlarda çok büyük güç kaybetmesine neden olan Hersek ayaklanması hasadın kötü olduğu bir yıl vergilerinin veremeyen köylülere mültezimler ve askerlerin şiddet göstermesi sonucu çıkmıştır (Mazower, 2014:76). İlk bakışta siyasi değil, ekonomik nedenlerle çıkan bir köylü ayaklanması görünümünde

olmuştur. Hersek ayaklanmasıyla birlikte 1876'da da Bulgar ayaklanması yaşanmıştır. Müslüman halktan yaklaşık 100 kişiyi öldüren isyancıları Babıali çok kanlı bir şekilde bastırmıştır. 12 bin ile 15 bin arasında Hristiyan'ın öldürüldüğü iddia edilmiştir. Bu kanlı tablo Avrupa'da dikkatleri Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarına çekmiştir (Mazower, 2014:140). Ayaklanma sebebiyle Rusya, Avusturya ve Almanya, Osmanlı Devleti'ne bölgede reform yapılması konusunda baskı yapmışlardır. Rusya, Avusturya ve Almanya bu işbirliği ile ilk "Üç İmparatorlar Birliği"ni kurmuş olmuşturlardır. Rusya ve Avusturya'nın 1877 yılında kendi aralarında yaptıkları Peşte Anlaşması ile Avusturya, Bosna ve Hersek'i almış, Balkanlar'ın kalan kısmını Rusya'ya bırakmıştır. Bunun üzerine, son savaşın üzerinden 20 yıl geçmeden üçüncü Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, ağır yükümlülükleri bulunan ama uygulanmayacak olan Ayastefanos Anlaşması'nı (1878) imzalamak zorunda bırakılmıştır. Bu anlaşma sınırları çok geniş, Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir Bulgaristan kurmuştur. Anlaşma ile aynı zamanda Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Avusturya ve İngiltere'nin baskıları ile Ayastefanos Anlaşması iptal edilmiş, yerine aynı yıl Berlin Barış Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma dahilinde Bulgaristan'ın sınırları daraltılmıştır. O tarihten bu yana Bulgaristan için "Ayastefanos Bulgaristan'ı" temel dış politika amacı haline gelmiştir. Romanya, Sırbistan ve Karadağ özerkliklerini korumuş, Girit adası da özerklik kazanmıştır. Eleşkirt ve Beyazıt Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir (Şenel, 2013: 394-395).

Bosna'da Müslümanlar tarafından çıkarılan ilk isyanlarda temel amaç devletin bütünlüğünü korumaktır. Fakat isyanlar amacına hizmet etmemiş dahası ülke bütünlüğüne de hasar vermiştir. İsyancılar başta Rusya ve Sırbistan olmak üzere Osmanlı dışındaki ülkelerin işine yaramıştır. 1860'lardan sonra Boşnaklar bunu fark etmiştir ama artık geri dönülemez yola girilmiştir. Çünkü Islahat Fermanı ile Hristiyanlar bağımsızlık emelli milliyetçi isyanlarına başlamış, Bosna'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasına dek sürmüştür (Gölen, 2013: 376).

Avusturya ve Rusya arasında yapılan gizli anlaşma gereği, Avusturya egemenliğine bırakılan Bosna-Hersek halkı bu durumdan hiç memnun olmamışlardır. Çoğunluğu Müslüman olmak üzere Katolik ve Ortodokslardan oluşan halkta

huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Sırbistan ise Hırvatistan, Karadağ ve Bosna-Hersek'in Slav halklarını açıkça kendi vatandaşı saydığı (Adanır, 2015: 309) ve bu toprakları kendi yayılma alanı olarak gördüğü için huzursuzlukları kışkırtmaktan çekinmemiştir. Bütün bunlara rağmen 1878 yılının Temmuz ayında Avusturya işgale başlamıştır fakat başarılı olamamıştır (Şenel, 2013: 398). Boşnaklar silahlı birlikler kurmuş ve ilk etapta 82 bin asker ile ülkeye giren Avusturya'yı zorlamıştır. Avusturya daha sonra birliklerini 200 bin kişiye kadar çıkarmıştır. Öyle ki 200 bin Avusturya askeri ülkedeki yetişkin Boşnak erkeklerin sayısından daha fazladır. Avusturya 6000 asker kadar kayıp vermiştir (Karatay, 2013c: 525). İşgal, Rusya'nın Sırbistan'a olan desteğini çekmesinin de etkisiyle ancak 1908 yılında gerçekleşebilmiştir. Büyük devlet olarak prestijleri ve ittifakları sarsılan Rusya ve Fransa ileride tekrar böyle bir durumla karşılaşılacak olunursa Sırbistan'ı yalnız bırakmama kararı almışlardır. Yavaş yavaş ittifakların belirlendiği Bosna-Hersek bunalımı tarihe "I. Dünya Savaşı provası" olarak geçmiştir (Şenel, 2013: 398).

Osmanlı topraklarındaki Arnavut milliyetçiliği ise farklı süreçlerden geçerek gelişimini tamamlamıştır. Balkan toprakları üzerinde Osmanlıların, Yunanların, Sırların, Bulgar ve Romenlerin güç savaşları süresinde Arnavutlar hep oradan oraya savrulan millet olmuştur. Arnavut milliyetçiliği bu milliyetçi yayılma politikalarına karşı ortaya çıkan bir harekettir.

Arnavut milliyetçiliğinin başlangıcı olarak 10 Haziran 1878 tarihli Prizren Birliği kabul edilmektedir. Bu tarihin Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları arasında kalan bir tarih olması dikkat çekicidir. Prizren Birliği, Ayastefanos Anlaşması'nın uygulanmasına karşı kurulan bir örgütlü mücadele birliğidir. Arnavutlar, Balkan halkları arasında çıkarları Osmanlı Devleti'nin çıkarları ile en çok uyuşan halk olmuştur. Osmanlı hâkimiyetinde özerkliği savunmuştur. Tanzimat ve Islahat Fermanları dönemlerinde ayaklanmalar yaşanmış fakat bunlar sadece birer asayiş sorunu olarak algılanmıştır. Arnavut milli bilincinin uyanmasında en güçlü ortak noktanın milli dil olması, laik bir milliyetçilik anlayışını getirmiştir (Bozbora, 2013: 555-556). Yaşanan çatışmalar ve Osmanlı'nın artık eski gücünün olmadığına anlaşılmaya başlanmasıyla arkasında güçlü bir devlet olmayan Arnavutlar kendilerini yalnız ve korunmasız hissetmişler, aralarında

bağı, dolayısıyla milliyetçi duygularını körüklemişlerdir. Osmanlı Devleti'ne giderek yabancılaşmışlardır.

1910 yılında Kuzey Arnavutluk'ta çıkan ayaklanmaları Osmanlı Devleti ancak 20 bin asker ile bastırabilmiştir. 1911 yılında da İtalya Arnavutluk'u işgal etmeye kalkınca bu sefer Arnavutlar özerk bir devlet olma talebiyle Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkmışlardır. Mazower'in (2014: 151) kitabında aktardığına göre, İngiliz elçisi notlarında Dibra'da toplanan kurulun Arnavutların resmi kayıtlara Müslüman ya da gayrimüslim olarak değil, Arnavut olarak geçmeleri ile ilgili talebini dinleyip değerlendirmeye almış olması daha önce rastlanılmamış bir gelişme olarak kayda geçmiştir.

Bütün bu karmaşanın ortasında hâlihazırda kendi içerisinde bir "yamalı bohça" ya da "etnik salata" olan Makedonya, çok sayıda etnik unsura sahiptir. 19. yüzyılda Makedonya'da yaşayan Türkler, Bulgarlar, Ulahlar, Museviler, Arnavutlar, Çingeneler, Yunanlar, Sırlar ve Makedonlar milliyetçilik anlayışına göre siyasi yapının oluşturulması talebinde bulunmuşlardır. Ama asıl tehdit Bulgaristan'dan gelmektedir. Bulgaristan politikasına göre Makedon diye bir halk yoktur, Bulgarlardır. Bu emel ile Makedonya içerisinde Bulgaristan tarafından çete tipi örgütlenmeye geçilmiştir. Bölgede asayiş bozulmuştur. 1903 yılı ayda ortalama yüz siyasi suikastın gerçekleştiği yıldır. 1903 tarihli bir Osmanlı raporuna göre bu bozukluğun sorumluları halkın arasında düşündüğü gibi Türkler değil, Bulgarlardır (Saatçi, 2013: 539-548).

Makedonya olayları göstermiştir ki, Osmanlı Devleti Makedonya'da artık sadece bir hayalettir. Avusturya ve Rusya bu olaylar sonucunda sorunun Osmanlı'nın yönetim sisteminde değil, kendinde olduğunu görmüştür (Kırmızı, 2015: 2928). Sorunlar reformlar yolu ile çözülmeyecektir çünkü sorunların kaynağı devletin ta kendisidir.

Ayaklanmalar, işgaller ve bağımsızlıklar sonrası Osmanlı'da nüfus hareketlerine maruz kalan nüfusun sayısını görebilmek için 1906-1907 yılında Rumeli vilayetlerinde nüfus sayımı yapılmıştır. Durum tablo 2.1.'deki gibidir.

Tablo: 2.1. 1906-1907’de Nüfus Hareketlerine Maruz Kalan Vilayetlerdeki Osmanlı Nüfus Sayımı Verileri

Vilayetler	Müslümanlar	Rumlar	Bulgarlar	Yahudiler
İstanbul	431.759	176.753	2.869	47.799
Çatalca	33.128	44.325	1.588	1.766
Edirne	618.604	341.518	119.476	27.839
Kosova	389.595	13.594	272.818	1.668
Yanya	225.415	286.592	0	3.677
Manastır	328.557	276.001	197.088	5.459

Kaynak: Karpata, Kemal, “Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-I*, 21/66, 2015b, s.51.

Tablo 2.1.’deki rakamlar değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Bunlardan ilki, 1906-1907 nüfus sayımında kadın ve erkek nüfus ayrı ayrı sayılmıştır. Müslüman bölgelerin çoğunda kadınların sayılmasına karşı tepki oluşmuştur. Bu nedenle kadın nüfusu erkek nüfusunun ortalama bir milyon altında kalmıştır. Bunlara ek olarak nüfus sayımının doğruyu yansıttığını iddia edenler olduğu gibi, Osmanlı Devleti’nin bilerek bazı bölgelerde nüfusu az gösterdiğini ve her kategorideki oranın üzerine %20 daha eklemek gerektiğini söyleyenler de vardır (Karpata. 2015b: 51).

Özerklik isteyen uluslar için özerklik, bağımsızlığa giden bir adımdır. Hiçbir ulusun Osmanlı Devleti’ne bağlı kalmaya niyeti olmamıştır. Her ulusun bağımsızlık süreci farklı işlemiştir. Eflak ve Boğdan’ın bağımsız olması bir yüzyılı geçerken, Sırbistan 60-70 yıl, Bulgaristan 30 yıl, Yunanistan ise 1-2 yıl içerisinde bağımsız olmuştur (Mazower, 2014: 142). Özetle, Balkan milliyetçiliğini ve Balkan milliyetçisini Ortaylı şöyle tarif etmektedir:

“...Balkan milliyetçilikleri (Türkler ve Arnavutlar hariç) Balkan milletlerinin kendi içlerinde olduğu kadar dışarda da geliştirilip desteklemişlerdir. Slav kavimleri ideolojisini Çekler ve Ruslar besledi, bilimsel kimliğin araştırılması ve siyasi destek yönünden... Yunanlıları ise bütün Avrupa bilimsel, mali, siyasi, hatta askeri yönden destekledi. Tarihte Batı Avrupalı gönüllülerin ölmeye gittiği savaş Yunan Ayaklanması diye bildiğimiz uzun savaştı. Peki kimdir Balkan milliyetçisi? Balkan milliyetçisini Osmanlı yaratmış denilebilir. Kalıplaşmış sınıfların ve sınıf

kültürünün olmadığı yerde; köyden çıkma kabiliyetli genç, şehirli esnafın çocuğu, cevval ve hatip bir papaz, 18-19. Yüzyıllarda doğan milli aydın sınıfların üyeleridir.” (aktaran Öksüz, 2015: 3384)

Osmanlı Devleti’nden yaşanan kopuşlar Balkan devletleri için umulduğu gibi huzur ve sükûnet getirmemiş, aksine bölgede ateşe odun atılmıştır. Küçük küçük bölünen ve kendince bu kurtlar sofrasında ayakta kalmaya çalışan devletler sadece büyük Avrupalı devletler için değil, kendi içlerinde de diğerlerini bir av ve genişleme sahası olarak görmüşlerdir.

2.2.3. Balkan Savaşları

1800’lerin başında Sırp ayaklanması ile başlayan isyan yüzyılı 1900’lerin ilk yıllarında da devam etmiştir (Bkz: Şekil: 2.3.). 1903 Makedonya ayaklanması bir son değil, yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’nden bağımsızlıklarını, hiç olmazsa özerkliklerini istedikleri dönem geride kalmış, bölge artık Avrupalı büyük güçlerin sahnesi haline gelmiş, Osmanlı etkisini kaybetmiştir. Ayaklanma devri Makedonya ile nihayete ermiş, savaş devri başlamıştır.

1911 yılında İtalya’nın Trablusgarp’a asker çıkarması Osmanlı’dan toprak elde etmenin ne kadar kolaylaştığını göstermiştir. Nitekim İtalya’da bunu fark etmiş ve bir sonraki rotayı Arnavutluk’a çevirmiştir. Arnavutlar, Osmanlı’nın güçsüzlüğünden dolayı kendi başlarının çaresine bakma gereği duymuş ve Osmanlı Devleti’nin ayak bağı olmaması için merkezi yönetime karşı isyan çıkarmışlardır.

Trablusgarp Savaşı bu şartlar altında kimi akademisyence Balkan Savaşları’nın başlangıcı olarak görülmüştür. Balkan devletleri parçalanmayı beklemektense parçalanan Osmanlı Devleti’nden kendi paylarını almak için harekete geçmişlerdir. 1912 yılında artık mirastan pay almak isteyen devletlerin planları somutlaşmaya başlamıştır. 13 Ekim 1912’de Sırbistan ve Bulgaristan, Osmanlı Devleti’ne nota göndermiş, Osmanlı Devleti’nin notaları kabul etmemesi üzerine 17 Ekim’de bu devletler, 19 Ekim’de de Yunanistan Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilan etmiştir (Okur, 2013: 596-597).

Şekil: 2.3. 1900’de Balkan Yarımadası

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 14.

Balkan Savaşları iki parçalıdır. İlk kısmında Balkan devletleri, Osmanlı Devleti’ne karşı savaşmıştır. İkinci kısımda ise Balkan devletleri Makedonya’yı paylaşamayıp kendi aralarında savaşmışlardır. Osmanlı Devleti süreci lehine çevirebilmek umuduyla savaşın ikinci kısmına da katılmıştır.

I. Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti’nin ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır. En büyük kazanç Yunanistan ve Sırbistan’ın olmuştur. İkisi de çok geniş topraklar elde etmiştir. Arnavutların bağımsızlığı Avrupalı devletlerce tanınmış ve diğer Balkan devletlerine karşı koruma altına alınmıştır. Savaş sonunda komşusu olarak yayılcı bir Sırbistan gören Avusturya-Macaristan bu durumdan rahatsız olmuş ve çözüm olarak Arnavutluk’u tampon bölge olarak kullanmak istemiştir. Ama Kosova ve çevresinin

paylaşılmasını engelleyememiştir. Bulgaristan ise I. Balkan Savaşı sonrası, savaştan önceki durumundan daha kötü bir hale düşmüştür. Bulgarların bu düşüşü 1913'te II. Balkan Savaş'ına neden olacaktır (Mazower, 2014: 152).

I. Balkan Savaşı sonrası yapılan görüşmelerde Balkan devletleri bütün Rumeli'nin kendilerine verilmesi talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin bunu kabul etmemesi üzerine görüşmeler uzamıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti kendi içerisinde siyasal karışıklarla mücadele etmeye çalışmıştır. Karışıklıktan ve devletin zayıflığından yararlanan Enver Bey ve arkadaşları hükümeti basarak idareyi ele geçirmiştir. Uzayan bu süreç içerisinde yeniden toparlanan Balkan devletleri 3 Şubat 1913'te savaşı yeniden başlatmış, Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarındaki son üç kalesi olan Edirne, Yanya ve İşkodra'yı ele geçirmiştir. Edirne'nin işgali iç siyasal karışıklığı arttırmış, Edirne'yi düşmana bırakmama iddiasıyla darbe yapıp idareyi ele alan İttihat ve Terakki, 30 Mayıs 1913'te Londra'da Balkan devletleri ile barış imzalamıştır. İttihat ve Terakki amacına ulaşamamış, Osmanlı Devleti Gelibolu Yarımadası hariç, Edirne dahil tüm Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Bulgaristan, büyük ölçüde Ayastefanos Bulgaristan'ı sınırlarına ulaşmıştır. Makedonya, Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılmış, Arnavutluk ve Ege adaları ise büyük devletlerin kararına bırakılmıştır (Okur, 2013: 598-599).

Osmanlı Devleti tehdidini aradan çıkaran Balkan devletleri bu sefer kendi aralarındaki çekişmelere odaklanmışlardır. Hepsi Makedonya'ya tek başına sahip olmak istemektedir. Tablo 2.2.'de Makedonya için mücadele eden Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kendi hazırladıkları raporlara dayanan Makedonya'ya ait etnik yapı dağılımı gösterilmiştir.

Makedonya üzerinde yaşanan amansız rekabet tablo 2.2.'de açıkça gözükmemektedir. Her millet kendinden olan nüfusu abartılı derecede yüksek, diğer etnik grupları ise çok düşük göstermiştir. Devletler, Makedonya'da hak iddia etmek söz konusu olunca istatistiği ve belgeleri lehlerine çarpıtmaktan çekinmemişlerdir.

Tablo:2.2. Makedonya’da Etnik Yapı

	Sırp Listesi	Bulgar Listesi	Yunan Listesi
Türk	231.400	489.664	576.600
Bulgar	57.600	1.184.036	-----
Sırp	2.048.320	700	454.700
Rum	201.140	222.152	656.300
Arnavut	165.620	124.211	-----
Ulah	74.465	77.267	41.200
Karışık	101.875	147.244	91.700
Toplam	2.880.420	2.245.274	1.820.500

Okur, Mehmet, “Balkan Savaşları”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih* s.595-607, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s.599.

Bulgaristan’ın niyetlerini bilen Sırbistan ve Yunanistan, Bulgaristan ile ayrı ayrı anlaşma yapmayacakları ve sınırlarını koruyacakları konusunda kendi aralarında anlaşmıştır. Aksi takdirde ortak bir askeri harekât yapacaklarının sözünü vermişlerdir. Bu pazarlıkları öğrenen Bulgaristan, 29 Haziran 1913’te Yunanistan ve Sırbistan’a saldırmıştır. Yunanistan ve Sırbistan, Bulgaristan’ı Makedonya’dan çıkarmaya çalışırken Bulgaristan, Güney Makedonya’nın merkezi Selanik için “ya Selanik ya ölüm” prensibini benimsemektedir. Aynı anda I. Balkan Savaşı’na katılmayan Romanya, Bulgaristan’a savaş ilan etmiş ve 300.000 kişilik orduyla Plevne ve Silistre’yi işgal etmiştir. Osmanlı Devleti de karmaşadan yararlanıp eski başkent Edirne’yi geri almak için harekete geçmiş, 18 Temmuz 1913’te Bulgaristan’a savaş ilan etmiştir. Kurmay Albay Enver Bey komutasındaki Türk birlikleri Edirne’yi geri almış, Avrupalı devletlerin tepkisinden çekindikleri için daha fazla ilerlememişlerdir. II. Balkan Savaşı, Bulgaristan’ın amaçladığı gibi olmamış, hemen her cephede yenilgiye uğrayarak, Balkan devletleri ile 10 Ağustos 1913’te Bükreş, 29 Eylül 1913’te ise Osmanlı ile de İstanbul anlaşmalarını yapmak zorunda kalmıştır (Okur, 2013: 600).

Bulgaristan, özellikle Makedonya’yı işgali sırasında hem Hristiyanlara hem de Müslümanlara yönelik zorla Ortodokslastırma politikası gütmüştür. Hristiyanlardan sadakatlerini Yunan piskoposlardan alıp Bulgar piskoposlarına vermeleri istenmiştir. Müslümanlar için ise büyük baskı uygulanmıştır. Ya Ortodoks kilisesini ya da ölümü seçmeleri istenmiştir. Müslümanlar gruplara ayrılmış, her birine genelde Bulgar tarihi ve

kilisesinde önemli olan kişilerin isimleri verilmiş, vaftiz edilmiş ve Müslümanlığı inkâr ettiğini kanıtlamak için domuz sosisi yedirilmiştir. Erkeklerin fes takması, kadınların yüzlerini kapatması yasaklanmıştır. Fakat bu baskı uygulamaları çok uzun vadeleri olmamış, bölgedeki Türkler ve Pomaklar dini bağlılıklarını gelecek nesillere aktarabilmiştir (McCarthy, 2012: 167-169).

Balkan Savaşları gibi Balkan Savaşlarını sona erdiren anlaşmalar da iki kısımlıdır. İlk kısımda Balkan devletleri kendi aralarında anlaşma yapmışlar, ikinci kısımda da Osmanlı Devleti ile anlaşmışlardır.

Bükreş Anlaşması Bulgaristan'ın Balkan devletleri ile imzaladığı ilk anlaşmadır. Anlaşmaya göre; Bulgaristan; Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'nın büyük kısmını Romanya'ya vermiştir. Yunanistan; Epir, Selanik, Drama, Kavala ve Güney Makedonya'nın büyük kısmını almıştır. Sırbistan; Manastır, İstip, Üsküp ve Priştine'yi alırken, Karadağ; Plevne ve Cakova'yı almıştır. Anlaşma sonunda Bulgaristan'a ise Makedonya'nın küçük bir bölümü ile Dedeağaç bölgesi kalmıştır. Bulgaristan'ın Osmanlı ile imzaladığı İstanbul Anlaşması'na göre ise, Osmanlı Devleti Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır. Türk-Bulgar sınırı Meriç nehri ile çizilmiş, Bulgaristan'daki Türklerin 4 yıl içerisinde Osmanlı Devleti'ne göç etmesi hakkı tanınmıştır. Göç etmeyen vatandaşlar için ise Bulgaristan, her türlü mezhep ve din hürriyetinden faydalanmalarına dair garanti vermiştir (Okur, 2013: 602).

Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile barışı Bulgaristan kadar hızlı sonuçlanmamıştır. Hatta işler o kadar karışmıştır ki, Ege adaları yüzünden yeni bir savaşın çıkmasına ramak kalmıştır. Adalar konusu büyük devletlerin kararına bırakarak 14 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti ve Yunanistan masaya oturabilmiştir. İmzalanan Atina Anlaşması Yunanistan'da kalan Türklerin durumları ile ilgili hükümler içermektedir. Anlaşmada kararlaştırılan başlıca maddeler, Müslüman cemaatin tüzel kişiliğinin hak ve hürriyetlerinin tanınması, hürriyetler konusunda Yunan vatandaşlarından ayrı tutulamayacaklarının temini, Halife olarak padişahın adının hutbelerde okunmaya devam edileceği ve Sultan II. Murad'ın Kosova'da bulunan türbesinin ve türbe mülklerinin hiçbir şekilde kamulaştırılmayacağıdır. Adalar hakkındaki karar ilgili devletlere bir nota ile bildirilmiştir. Bu notayla Meis Adası hariç

12 ada İtalya'ya, Gökçeada ve Bozcaada hariç bütün adalar da Yunanistan'a bırakılmıştır. Osmanlı Devleti buna itiraz etse de herhangi bir sonuca ulaşamamıştır (Okur, 2013: 604).

Balkan Savaşları Osmanlı Devleti içerisindeki milliyetçi düşüncenin yükselmesine sebep olmuştur. “Tezahürat-ı milliye” veya “müzaheret” mitingleri olarak anılan mitingler ile savaşa karşı kamuoyu oluşturmak, halkı savaş yönünde etkilemek istenmiştir. Bunda da başarılı olunmuş fakat devlerin her kademesindeki sağlıklı karar alma süreçleri etkilenmiştir (Yakut, 2015: 3353). Halihazırda yokuş aşağı giden Osmanlı iç politikası büyük hasar almıştır.

Aslında Balkan Savaşları bitmemiştir. Hatta savaş, savaşı doğurmuştur. 1800'lü yıllarda başlayan ayaklanmaların yarattığı sorunların iki büyük dünya savaşına neden olacağını, 1945'li yıllara kadar aktif olarak devam edeceğini kimse tahmin edememiştir. Bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletleri, Avrupa ve Osmanlı Devleti için bir son değil, başlangıç olduğu düşünülmektedir.

2.3. Dünya Savaşları ve Yugoslavya Krallığı

Dünün Osmanlı vilayetleri veya eyaletleri, bugünün bağımsızları olan acemi Balkan devletleri iktisadi, siyasi ve sosyal birçok sıkıntıyla karşılaşmıştır. Bağımsızlık sonrası nüfus dağdan şehirlere ve köylere inmiş, şehirlerde artan nüfus ve savaşta kaybedilen yetişkin nüfusuyla birlikte ekonomik hayatı olumsuz etkilemeye başlamıştır.

Bağımsızlıktan sonra Balkan ekonomisinin temel direği olan köylüler birer vatandaş olmuş ve mümkün olduğu kadar çok mülk elde etmenin peşine düşmüştür. Ormanlar ve yaylalar bu şekilde tahrip edilmiştir. Yaylaların tahribi 300 yıldır geleneksel olarak devam eden yayla hayvancılığını krize sokmuştur. Ayrıca ülkelerin sınırlarının değişmesiyle bazı sınırlar yaz otlaklarını kış otlaklarından ayırmıştır. Yayla hayvancılığı zamanla bitme noktasına gelmiştir. Kısaca bağımsızlık, toprak işçisine yaramamış, ona ek zorluklar getirmiştir. Bu durum modern Balkan tarihinin en büyük köylü isyanına sebep olmuştur. 20. yüzyılın başlarında dünyanın en büyük tahıl ihracatçısı olan Romanya'da çok fakir olan ve geçimini sürdüremeyen köylü ile

Moldovya topraklarını kiralaayan Yahudi tüccarlar arasındaki sınıfsal gerilim 1907 yılında çatışmaya dönüşmüş, Romanya ordusu bu isyanı bastırmış fakat yaklaşık 11 bin kişi canından olmuştur. Geçim dertlerinden dolayı Balkanların tamamından deniz aşırı ülkelere yoğun g çler gerçekleşmiştir. 1912 yılına kadar ABD'ye göç eden toplam Yunan sayısının %10'u kadar olan 250 bin Yunanlı g ç etmiştir. I. Dünya Savaşı öncesinde hayati önemdeki bazı sektörlerde çalışacak insan bulunamamıştır (Mazower, 2014: 77-80).

Mazower'in deyişiyle; “*Bağımsızlık savaşları Balkan köylüsünün kazandığı son zaferdi. Sonuçta köylünün siyasi zaferi iktisadi çöküşle son bulmuştur.*” (Mazower, 2014: 81). Siyasi bağımsızlık yüzyıllardır alışılan Osmanlı ekonomik düzeninden hızlı bir vazgeişe neden olmuştur. Halkın yeni duruma uyum sağlaması ise aynı hızda gerçekleşmemiştir.

2.3.1. I. Dünya Savaşı'nda Balkanlar

Yaklaşık 100 yıldır kaynakayan Balkanlar I. Dünya Savaşı'nın tek sebebi sayılmasa da en önemli sebebi sayılabilir. Savaşın fiilen çıkış sebebi olan suikastın Balkan topraklarında yaşanması bunun kanıtıdır. Savaş  ncesi Balkan devletlerinin durumu Şekil: 2.3'teki gibidir.

Habsburg İmparatorluğu, yanı başındaki yayılmacı Sırbistan'dan rahatsızlık duymuştur. Büyük devletlerin baskısı sonucu Sırların toprak kazanımlarını tanımıştır. Ayrıca Avusturya-Macaristan içerisindeki Sırp nüfus, yönetim için tehdit oluşturmaktadır. Bu gerginlik tarihin en kanlı savaşlarından birinin fitilini ateşlemiştir. Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı ele geçirmesi  zerine Belgrat hükümeti Avusturya-Macaristan sınırları içerisindeki Sırları silahlandırmış ve Habsburg'ların bölgeden atılması görevini vermiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliadı Franz Ferdinand ve eşi, Gavrilo Princip isimli bir Sırp milliyetçisi tarafından 28 Haziran 1914'te –Sırların milli bayramı olan Kosova Savaşı'nın yıldönümünde- Saraybosna'da öldürülmüştür ( lger, 2016: 33). Suikastının yakalandığı zaman “*Ben bir Sırp kahramanıyım*” diye bağırmış olması oldukça önemli bir noktadır (Jelavich, 2009b:119).

Bu olayın ardından Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun saldırısına maruz kalan Sırbistan için 29 Temmuz 1914'te seferberlik ilan eden Rusya'yı, Rus orduları savaşa hazır hale gelmeden Fransa'yı yenme umuduyla Fransa'ya savaş ilan eden Almanya takip etmiştir.

Şekil: 2.4. Balkan Devletleri, 1914.

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 115.

Ardından İngiltere müttefiklerine yardım edebilmek amacıyla 4 Ağustos 1914'te savaşa girmiştir (Jelavich, 2009b: 121). Daha sonra savaş, diğer ülkeleri de içine çekmeye devam etmiştir. 2 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti, sonra 14 Ekim 1915'te

Bulgaristan, daha sonra 28 Ağustos 1916'da Romanya, en son da 26 Haziran 1917'de Yunanistan savaşa girmiştir (Öksüz ve Okur, 2013: 607).

Sırbistan Başbakanı Pasiç, savaştaki hedefinin Sırp, Hırvat ve Sloven uluslarını birleştirmek olduğunu söylemiş, amacını şöyle tanımlamıştır; *“Balkanlarda barış ve istikrarı sağlamanın koşulları bellidir. Yeni bir devlet kurulmalıdır. Yeni devletin sınırları geniş olmalı, etnik bakımdan birbirine uyumlu, bir arada yaşamak için sorun yaratmayan unsurları içermelidir...”* bu hedefle uyumlu olarak da Sloven ve Hırvatlar 1915 yılında Londra'da, Avusturya-Macaristan sınırları içinde yaşayan Slavların problemlerine dikkat çekmek için “Yugoslavya Komitesi” adıyla bir komite kurmuşlardır. Bu komitenin önemli olmasının sebebi, Avusturya-Macaristan hakimiyeti altından yaşayan Sloven ve Hırvatların bağımsız ulusal devletlerini kuramamış olduklarından dolayı, komiteye kimliklerini ortaya koyma işlevi yüklemeleridir (Ülger, 2016: 33-34). Komitenin, Balkan tarihinde yaratacağı değişiklik yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır.

İlk Noel'e kadar bitmesi planlanan savaş üçüncü yılına girdiğinde, artık herkes savaştan yorulmuştur ve barış istemektedir. Hiçbir devlet tam anlamıyla zafer kazanmış, ya da yenilmiş değildir. Zafer ya da yenilginin devletler için getireceği sonuçlar da muallaktır. Böyle bir ortamda bir gücün savaşın komiserliğini yapması gerekmiştir. ABD Başkanı Woodrow Wilson bu işe soyunmuştur.

8 Ocak 1918'de Amerikan kongresinde verdiği bir söylevde 14 Nokta'yı açıklamıştır. Barışın 14 ilkesinin Balkanları ilgilendiren kısımları kısaca şu şekildedir;

1. Avusturya-Macaristan halklarına gelişme hakkı verilecek.
2. Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları işgal kuvvetlerinden arındırılacak. Balkanlarda düzenleme milletler sistemine göre yapılacak.

Yukarıdaki iki madde doğrudan Balkan devletlerini ilgilendiren maddelerdir. Onun dışında bütün devletler için genel olan maddeler de Balkan devletleri için hayati öneme sahiptir. Bu maddelerden bazıları aşağıdaki gibidir;

1. Barış anlaşmaları ve diplomasi açık şekilde yapılacak.
2. Bütün ekonomik engeller kaldırılmaya çalışılacak.

3. Boyutu ve kapasitesi fark etmeden bütün devletlerin haklarını korumak için siyasi üst mekanizma olarak bir milletler teşkilatı kurulacak.

Wilson'ın ilkeleri ilk başlarda oldukça ilgi çekse de barış görüşmeleri sırasında her zaman göz önünde bulundurulmamıştır (Armaoğlu, 2015: 131).

Bu sırada Yugoslavya Komitesi meyvelerini vermeye başlamıştır. Birliğin kurulması için 1918 yılında Korfu Adası'nda Korfu Paktı'nı imzalayan Güney Slav temsilcileri aynı yılın Ekim ayında da "Yugo-Slav Milli Konseyi"ni kurmuştur. Nihayetinde Makedonya, Kosova, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'yı kapsayan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı 1 Aralık 1918'de kurulmuştur. İsminde Sırp, Hırvatlar ve Slovenler anılsa da gerçekte ülke sınırları içinde bu etnik grup haricinde Almanlar, Voyvodin'deki Macarlar, Kosova ve Makedonya'daki Arnavutlar, Banat'taki Romenler, Bosna-Hersek ve Makedonya'daki Türkler, Çekler, Slovaklar da dahil olmak üzere nüfusun yaklaşık %17'sini oluşturan, toplam olarak 2 milyondan fazla farklı ırka mensup insan da yaşamaktadır. 19 Ocak 1919'da başlayan Versailles Barış Konferansı'nda gerçek şekli verilen ve haritası çizilen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, 1929'da adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir (Jelavich, 2009b: 129).

Savaş sona erdiğinde yapılan çok sayıda anlaşma arasında Balkanlar'da çözüm odaklı olan üç anlaşma yapılmıştır. Müttefiklerle Avusturya arasında olan 10 Eylül 1919 yılındaki St. Germain Anlaşması, Bulgaristan ile olan 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Anlaşması ve son olarak Macaristan ile 4 Haziran 1920'de yapılan Trianon Anlaşması'dır. Anlaşmalar ile en büyük toprak kazançlarını Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya elde etmiştir. Özellikle Romanya'nın askeri anlamda yaşadığı başarısızlık düşünüldüğünde, başarısızlığı ile ters oranda toprak kazanmıştır. Anlaşmalar ile Yugoslavya, Bosna-Hersek'i, Makedonya'nın bir kısmını, Hırvatistan'ı, Backa ve Baranya'yı almıştır. Bulgaristan ise Türkiye hariç bütün komşularına toprak vererek küçülmüştür. Türkiye'ye de Lozan Anlaşması ile toprak vermiştir (Öksüz ve Okur, 2013: 619-620).

I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Avusturya-Macaristan yıkılmış, yerine Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) ve

Romanya kurulmuştur (Bkz: Şekil: 2.4.). Balkan savaşları ile birlikte 7 yıldır devam eden savaş hali ülkeleri çok yıpratmış, ekonomik sıkıntılar ve iktidara gelen totaliter rejimler tüm Avrupa'nın sorunu haline gelmiştir.

Şekil: 2.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Balkan Devletleri

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 130.

Balkan topraklarında da durum daha iyi değil, hatta daha sıkıntılıdır. Açlık ve sefalet gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Yeni devletleşmeler ulus-devlet çizgisinde olduğu için etnik ayrılıklar daha çok dikkat çeker hale gelmiştir. Bu durum milliyetçi düşüncüyü yükseltmiş, milliyetçi düşünce ise birer ulus-devlet diktatörlüğünü ortaya çıkarmıştır. Balkan devletlerinin bu süreçte karşılaştığı sorunlar iki döneme

ayrılabilir. I. Dünya Savaşı'nın nihai olarak bittiği 1919'dan 1930 yılına kadar olan süreçte temel sorunları ekonomik kalkınmayı ve demokratikleşmeyi sağlayabilme olmuştur. 1930 yılından II. Dünya Savaşı (1939)'a kadar ise amaçlarında başarısız olduğunu kabul eden Balkan devletleri ülkelerindeki karışıklığı son vermek için diktatörlük yönetimini çözüm yolu olarak görmüşlerdir (Erol ve Aydın, 2013: 624).

Yugoslavya içinde sadece ekonomik değil, siyasi sorunlar da yaşanmıştır. Güney Slavlarının, "Güney Slavları Birliği"nden beklentileri oldukça farklı olmuştur. Yugoslavya'nın mimarı, Sırp milliyetçisi Prens Alexander Kara Yorgi birliği " büyük Sırbistan" için bir adım olarak kullanırken, Slovenler ve Hırvatlar, Avusturya-Macaristan hâkimiyetinden alıştıkları halkların federasyonu fikrinden vazgeçmeye, Sırp egemenliği altına girmeye niyetleri yoktur. Bolşeviklere olan karşıtlığı ile bilinen Prens, kendisine karşı gerçekleştirilen bir saldırı ve İçişleri Bakanı'nın komünist bir Boşnak tarafından öldürülmesi ile 3 Ağustos 1921'de Komünist Parti'yi yasadışı ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı'na kadar, Komünist Parti yasadışı olarak kalmıştır (Erol ve Aydın, 2013: 628). II. Dünya Savaşı ve Komünist Parti'nin tekrar hayata geçmesi Yugoslavya'da köklü değişikliklere neden olmuştur.

Daha krallığın kuruluş aşamasında Hırvatlar ve Sırlar anlaşmazlığa düşmüştür. Hırvatlar özerklik konusunda diretirken, Sırlar buna karşı koymuştur (Bkz: Şekil: 2.5.). Bu çatışma 1928 yılında krallığın ikiye bölünmesine neden olmuştur. Ocak 1929'da I. Alexander parlamentoyu feshetmiştir ve "Krallık Diktatörlüğü" dönemi başlamıştır. Bu dönemin diğer diktatörlük dönemlerinden farkı, geçici olması ve kralın herhangi bir hareketin mensubu olmamasıdır. Halk sükûnetin sağlanması için kralın destekçisi olmuştur. Fakat hedeflenen sükûnet sağlanamamış, Kral 9 Ekim 1934 yılında resmi bir ziyaret ile gittiği Fransa'da Ustaşa örgütünden bir Hırvat terörist tarafından öldürülmüştür (Erol ve Aydın, 2013: 629). Ustaşa'lar Yugoslavya topraklarındaki tek yasadışı örgüt değildir. Ekonomik ve siyasi sorunların ciddiyeti Yugoslavya'yı içinden çıkılmaz bir kördüğüm haline getirmiştir. Radikal çöküşler ve yeni başlangıçlar yapmadan durum düzelmeyecek aşamaya gelmiştir.

Şekil: 2.6. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın Oluşumu

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 158.

Dönemde krizlere gebe tek ülkenin Yugoslavya olduğunu düşünmek eksik kalacaktır. Bütün Avrupa'da milliyetçi akımların güçlenmesi ve yeni anlaşmaların getirdiği sınır anlaşmazlıkları nedeniyle yaşanan siyasi sorunlara 1929 ekonomik buhranı da eklenince II. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı herkesin konuştuğu bir konu haline gelmiştir.

2.3.2. II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya Krallığı

Bir savaşın yarattığı sorunların düzelebilmesi için barış dönemi çabaları yeterli kalmamış, üzerine eklenen sorunlarla birlikte yeni bir savaşın doğmasına neden olmuştur. Almanya'da Hitler'in, İtalya'da Mussolini'nin yükselişi, hemen her ülkede

yaşanan siyasi suikastlar yaklaşan savaşın ayak sesleri olmuştur. Ülkeler, ittifak kümeleri oluşturmaya başlamıştır.

1934 yılında imzalanan Balkan Antantı statükonun korunması için yapılan başarısız girişimlerden biridir. Türkiye, Yunanistan ve Romanya tarafından imzalanan antant, başka bir Balkan ülkesinin saldırısı durumunda taraf olan ülkelerin Balkan sınırlarının birlikte savunulmasını öngörmektedir. Bu antant, güvenliği sağlamasından çok, ülkeler arası gruplaşmayı arttırmıştır. Daha II. Dünya Savaşı gelmeden antant işlevini kaybetmiştir (Ülger, 2016: 40). 5 yıl sonra, 1939 yılında bir anlaşma da Almanya ve Rusya arasında yapılmıştır. Fakat Hitler ve Stalin arasında yapılan saldırmazlık anlaşması bu sefer dünya tarihinin yönünü değiştirme gücüne sahiptir. Sadece bir saldırmazlık anlaşması değildir, aynı zamanda Balkanları da içeren bazı bölgeler hakkında gizli paylaşımlar da söz konusudur (Koka, 2013a: 639).

Hitler, Almanlara “yaşam alanı” sunmak mottosuyla siyaset sahnesine çıkmasını savaş meydanlarına çıkması izlemiştir. Zamanla İtalya’yı da kendi tarafına çekmeyi başaran Hitler, Roma-Berlin Mihveri daha sonra Japonya’nın eklenmesiyle de Roma-Berlin-Tokyo Mihverini kurmuştur. İtalya’nın Etiyopya’yı işgal etmesiyle kızışan uluslararası ortamda buna ek olarak 1 Nisan 1939’da Balkanların en küçük ülkesi Arnavutluk’u da işgal etmesi otoritelerce II. Dünya Savaşı’nın silahlı hareketlerinin başlangıcı kabul edilmektedir. 1941 yılında aralarındaki saldırmazlık anlaşmasını çiğneyerek Stalin’e saldıran Hitler, Yugoslavya’ya kendi safına geçmesi için baskı yapmaya başlamıştır. Bunun karşılığında Selanik limanı ve Vardar yolu teklif edilmiştir. Tartışmalı da olsa 25 Mart’ta, Yugoslavya hükümeti ittifaka katılmayı kabul etmiş ve anlaşmayı imzalamıştır. Yugoslavya’da anlaşma metnine gelen sert tepkilerden sonra, ittifaka karşı olan bir grup asker darbe yapıp yönetimi ele geçirmiştir. Bunun üzerine 6 Nisan 1941’de Belgrat’ı bombalamaya başlayan Hitler’in, 10 Nisan’da Zagreb’i, 11 Nisan’da Belgrat’ı, İtalyanların ise 12 Nisan’da Ljubljana’yı işgal etmesiyle Sırp kralı kaçmıştır (Koka, 2013a: 639). Almanya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek topraklarında “Bağımsız Hırvat Devleti”ni kurmuştur. Devleti, faşist Ustaşa hareketi yönetmiştir. Her ne kadar ülkenin adı “Hırvat Devleti” olsa da 6.5 milyonluk nüfusun sadece 3.4 milyonu Hırvatlardan oluşmuştur (Ülger, 2016: 43). Nasyonal Sosyalist ideolojiye göre Hırvatlar

ve Almanlar aynı aryan ırka aittirler. Nazilerin Yahudiler, Çingenerler, Sosyalistler, engelliler ve eşcinsellere yaptığı soykırımın benzerini Ustaşalar da Yahudiler, Sırlar ve Çingenerlere yapmışlardır. Bununla birlikte Ustaşa'lara göre Boşnaklar da Hırvat'tır ve üstün ırka geri dönmelidirler. Boşnaklar arasında bu düşünceye destek verenler de bulunmuştur (Arman ve Arman, 2012: 188-189). Yugoslavya toprakları Hitler ve Mussolini arasında paylaşılmıştır. Hitler ve Mussolini'ye karşı hayatta kalma mücadelesi veren Yugoslavlar, Arnavutlar ve Yunanlılar aynı zamanda iç çekişmelerle de uğraşmıştır.

Bu sırada Yugoslavya'nın geleceği için çok önemli olacak biri siyaset nezdinde yükselmektedir. Josip Broz Tito, 7 Mayıs 1892 tarihinde Hırvatistan'da doğmuştur. Babası Hırvat, annesi Sloven'dir. I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan ordusunda savaşmış, Ruslara esir düşmüştür. Rus iç savaşı sırasında da Bolşevikler lehine savaşmıştır. Savaş sonunda 1937 yılında Yugoslav Komünist Partisi'ni yeniden diriltme gayesiyle Yugoslavya'ya gitmiştir. Burada silahlı güçleriyle birlikte Alman işgaline karşı direniş örgütlemiştir (Arap ve Bayün 2014: 82).

Yugoslavya'da direnişin çekirdeğini Partizanlar (Titocular) ve Çetnikler (Draha Mihayloviç yanlısı milliyetçi Sırlar) oluşturmuştur. Almanlarla olduğundan daha fazla birbirleri ile savaşmışlardır. Yugoslav Komünist Partisi bayrak olarak Yugoslavya bayrağına bir kırmızı yıldız ekleyerek Sovyet modeli düşünürken, Çetnikler monarşi yanlısı, Hırvat ve Komünist düşmanı "Büyük Sırbistan" hayalindeki milliyetçilerdir. Bölgeler Alman işgalinden kurtulsa bile Partizan ve Çetniklerin daha kanlı iktidar mücadelelerine sahne olmuştur (Ülger, 2016: 45-48). Partizanların ve Çetniklerin mücadelesi Makedonya'da da yaşanmaktadır. 1903 ayaklanması sırasında Makedon topraklarında yeşeren Çetnik ve Partizan hareketi, Makedon köylüsünden destek bulmuştur. 1903 ayaklanması sırasında çetelerin şiddeti ve baskısından dolayı Makedonya'dan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan beylerin geride bıraktıkları çiftliklere köylünün sahip olması, köylülerin neden çeteleri desteklediği ve koruduğunun cevabıdır (Troçki, 1995: 278-279). Aynı gelenek çetelerden aynı beklentiyi ve çetelere aynı desteği doğurmuştur.

O sırada, I. Alexander'in katili olan Ustaşa örgütü ise Bağımsız Hırvat Devleti içerisinde Hırvat olmayan unsurlara karşı etnik temizlik yürütmüştür. Etnik temizliğe en çok muhatap olanlar Sırlardır. Sırların üçte birinin öldürülmesi, üçte birinin sürülmesi, kalan üçte birinin de Katolikliğe kazandırılması amaçlanmıştır. 1941-1945 yılları arasında ölen ve sürülen Sırların sayısı ile ilgili çeşitli spekülasyonlar vardır. 300 bin civarında bir rakamdan bahseden kaynaklar olduğu gibi 1 milyon Sırp'ın katledildiği veya sürüldüğünü söyleyen kaynaklar da vardır (Ülger, 2016: 45-48).

Yugoslavya'da da manzara değişmemiştir. Çetnikler, "Bosna'da Sırp olmayan herkesi ve her şeyi yok etmek" söylemini dile getirmişlerdir. Sadece söylemde kalmaz aynı zamanda gerçekleştirilir de. Aynı vahşeti Bulgarlar Batı Trakya'daki siviller üzerinde uygulamış ve Yunancayı yasaklamıştır. Kosova'da da durum farklı değildir. Arnavutlar ve Yugoslav direnişçiler arasında yıllar süren kanlı bir savaş yaşanır. (Mazower, 2014: 167). II. Dünya Savaşı, tüm dünyayı iki kutba bölmüştür. Savaşın bitişi sayılan 1945 yılı aynı zamanda dünyanın Sovyet modeli ve Amerika modeli olarak ikiye ayrıldığı zamanın da başlangıcıdır.

Tüm dünyayı ayıran "Demirperde", Balkan ülkelerinin de tam ortasından geçmiştir. Özellikle Balkan yarımadasının güney ucu Washington merkezli Atlantik Birliği içerisinde yer alırken, Yugoslav toprakları hariç kalan tüm bölgeler Sovyet etkisi altında kalmıştır (Bkz: Şekil: 2.6.). Sovyet etkisi zaman zaman Yugoslavya'da da kendini hissettirmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sonunun gözükmesiyle, İtalya'nın ve Almanya'nın yenildiği kesinleşmiştir. Almanya himayesinde kurulan Bağımsız Hırvat Devleti'nin Ustaşa güçleri Almanya'nın yenileceğini anladıkları zaman, lideri Hırvat Tito olan Partizanlara katılmıştır (Ülger, 2016: 50). İçerisinde Sırların da bulunduğu Partizanlara ciddi olarak destek vermekten kaçınan tek kesim Kosova Arnavutlarıdır (Kenar, 2005: 65).

Şekil:2.7. II. Dünya Savaşı'nda Balkanlar

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 325.

II. Dünya Savaşı boyunca Yugoslavya, nüfusunun %11'ine denk gelen 1 milyon 700 bin vatandaşını kaybetmiştir (Ülger, 2016: 85). II. Dünya Savaşı'nın bitişi, Yugoslavya içerisinde Çetnikler ve Partizanlar arasında yaşanan kanlı savaşın kazananı belirlemesi açısından önemli olmuştur. Ustaşaların, Partizanlar tarafına katılması askeri bir üstünlük sağlarken, Tito'nun yaptığı başarılı siyasal hamleler galibiyet getirmiştir.

2.4. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Dağılmasına Giden Süreç

Yugoslavya için yeni bir sayfanın açılması arifesinde şiddet tırmanmaya devam etmiştir. Todorova, kitabında Balkanlardaki bu yayılmacı milliyetçi eğilimleri tek bir cümle ile özetlemiştir; “*Daha düne dek pek çok şey başarmış bu insanların, birdenbire nerede duracaklarını bilmeleri çok güçtü.*”(Todorova, 2013: 21) Yugoslavya’yı kurana kadar birbirleri ile mücadele eden bu uluslarda canlı kalan milliyetçilik Yugoslavya’nın dağılması konusunda da kendini göstermiştir.

Aslında bu yeni başlangıç büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ne kadar başarılı olduğu iktidarı sonrasında tartışılrsa da Josip Broz Tito yaşadığı süre içerisinde Yugoslavya topraklarına en sakin yıllarını yaşattır.

Yapılanmanın siyasi ayağını tamamlamaya çalışan Tito, Alman ve İtalyan işgallerinden sonra, çok uluslu bir devlet kuracağı ve bu devletin yaşaması muhtemel sorunların bilinciyle faşizm karşıtı bir yol izlemiştir. 1980 yılında kadar devam eden dönem boyunca sadece sistem değişmemiş, yönetimin ulus sorunlarına bakışı da değişmiştir. Fakat bu değişimin halk nezdinde ne kadar gerçekleştiği tartışmalıdır.

1942 yılında, iç savaş sırasında Tito, Yugoslav Komünist Partisi’nin yanında, içerisinde bütün ulusların ve azınlıkların temsilcilerinin bulunduğu “Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi (AVNOJ)”ni kurmuştur (Ülger, 2016: 50). Konseyin 1943 yılındaki toplantısında kurulacak yeni devletin çerçevesi çizilmiştir. Bunun doğrultusunda 29 Kasım 1945’te “Demokratik Federal Yugoslavya Cumhuriyeti” kurulmuştur (Kenar, 2005: 69). Partizanlar ve Komünist Parti galibiyetini ilan etmiş, komünist Yugoslavya doğmuştur.

Aynı yıl yapılan seçimleri de beklenildiği gibi Tito ve partisi Halk Cephesi kazanmış, Sovyet modelinden esinlenerek 6 devletten oluşan federasyon anayasası ilan edilmiştir. Bu anayasadaki 6 devlet Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya, Karadağ ve Slovenya’dır. Ayrılma hakkına sahiptirler. Kendi anadillerini kullanabilir, kültürel gelişimini sağlayabilirler (Kenar, 2005: 70). Şekil: 2.7.’de görüldüğü üzere daha önceki devletleşme deneyiminden farklı olarak Makedon, Boşnak ve Karadağlılara

devlet statüsü verilmiş, Kosova ve Voyvodina bölgeleri federasyonu oluşturan devletler arasında sayılmamıştır. Daha sonra federasyonlar arası güç mücadelelerinde bu bölgelerin siyasi durumları önemini arttıracaktır.

Şekil: 2.8. Savaş Sonrası Yugoslavya’da Oluşan Federal Yapı

Kaynak: Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 314.

AVNOJ’un temeliyle oluşan Tito Yugoslavya’sında sadece federalizm gelmiş ve yönetimin uluslara bakışı değişmemiştir. Aynı zamanda sosyalist piyasa ekonomisine geçilmiş, özyönetim ilkesi benimsenmiş ve bağlantısız bir dış politika izlenmesine karar verilmiştir. Tito, Partizan hareketinde etkili kişilerini devletin kilit noktalarına yerleştirerek kendi yönetici elitini oluşturmuştur (Ülger, 2016: 53).

Bağılantısız dış politika noktasında Yugoslavya dünyaya önderlik etmiş ve Batı ve Doğu Blokları arasındaki gerginlikleri yumuşatılması için etkili olmuştur. 1961’de Tito, Nasr ve Nehru ilk bağılantısızlar grubunu kurmuştur. İlerleyen zamanlarda bu gruba 25 ülke daha katılmıştır (Koka, 2013b: 30).

Paradokslar ülkesi Yugoslavya’da iki temel paradoks ülkenin geleceğini belirlemiştir. Bunlardan ilki uluslara eşit mesafeli yaklaşım ve azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunması ilkesi Yugoslavya’da birliği arttırdığı ölçüde yerelleşmeyi de arttırmıştır. İç pazarlarını kendileri düzenleyen ülkeler arasında gelir farkları oluşmuş, federe yönetim yüzünden zengin ülkeler fakir ülkelerin kalkınmasına yardım etmek zorunda kalmıştır. Bu durum ayrılıkçı eğilimleri güçlendirmiştir. Aynı zamanda Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ’ın devlet sayılması, buna alışmamış Hırvat, Sırp ve Slovenleri rahatsız etmiş, bu devletlere karşı düşmanca ve sınırlarına yönelik yayılmacı düşüncüyü arttırmıştır.

Yugoslavya’nın yaşadığı ikinci paradoks ise Sovyet güdümünden çıkmak isteyen Stalinist Yugoslavya’nın yaşadığıdır. Tito, Sovyet etkisinde kalmadan eşitlik esasına dayalı bir Sosyalist Devletler topluluğu hayal etmiştir. Düşüncenin temelinde de Yugoslavya’nın Alman işgalinden Sovyet yardımı olmadan kurtulmasının verdiği özgüven vardır. Sovyet modeli uygulamalar ile Avrupa’nın dışına itildiğini fark eden Tito, reformlar yapmak, kendine özgü sistemini getirmek istemiştir. Tito’nun Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya ile bir Balkan Federasyonu kurma fikri Stalin tarafından düşmanca görülmüştür. Bütün bunlara rağmen Tito Stalin’e tamamen rest çekmeye cesaret edememiş, uluslararası ortamlarda üçüncü taraflara karşı her zaman SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)’nin yanında olmuştur. Stalin ise Tito’nun politikalarını sosyalizmden sapma olarak görmüş ve çeşitli suçlamalar ile Komünist partiler arasındaki işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan Kominform’dan 1948 yılında Tito’yu atmıştır. Amacı, Tito ve çevresini etkisiz kılıp yerine Rus çıkarlarını gözeten yeni bir lider getirmektir (Ülger, 2016: 54-57). Bundan sonraki Tito Sosyalizmi, “Yugoslav Stalinizmi” olarak adlandırılmıştır. Sosyalist sistemin artık yararının görülmediği ve Batı ile yakınlaşmanın öneminin anlaşıldığı döneme kadar Yugoslav Stalinizmi devam etmiştir.

Batı ile yakınlaşmada kilit dönem ABD'nin Avrupa ülkeleri için verdiği Marshall yardımlarıdır. Kominform'dan ihracı sonrası SSCB tarafından ambargo uygulanan Yugoslavya başta Marshall yardımlarını kabul etmek istemese de kötü giden ekonomi sebebi ile 1950 yılında Marshall yardımları kapsamında 500 milyon dolar yardım almıştır (Ülger, 2016: 62). 1953 yılında da Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye ile yaptığı İkinci Balkan Antantı ile NATO'yla ilk iletişimini kurmuş olmuştur (Erol, 2013a: 654).

1953 yılına gelindiğinde, yanlış politikalar sonucu ülkede büyük bir kıtlık baş göstermiş, tarımsal üretim savaş öncesi döneme kıyasla %73 azalmıştır. Refahı tekrar arttırmak amacıyla sloganı “fabrikalar işçilerin, toprak köylülerin” olan özyönetim uygulamasına geçilmiştir. Fabrikaların yönetimi işçilerden oluşan İşçi Konseylerine bırakılmıştır. Temel amaç federe devletler arasındaki gelişmişlik farkını kapatmaktır. Özyönetim politikası çerçevesinde yapılan değişikliklere 1974 yılına kadar devam etmiştir (Ülger, 2016: 59). Yatırım ve yardımlar konusunda az gelişmiş ülkelerin birinci plana alınması uçurumu kapatmak için yetmemiştir. Aynı ölçüde ayrılıkçı düşünceler de artmıştır.

1968 yılında korkulan olmuş ve Yugoslavya da tüm Avrupa'da gerçekleşen öğrenci eylemlerinden etkilenmiştir. Çekoslovakya'daki “Prag Baharı”ndan etkilenen Hırvatlar, Yugoslavya'ya karşı ilk örgütlü direniş gerçekleşmiş ve adını “Hırvat Baharı” koymuşlardır. Rejimin baskısına karşı olan ayaklanma Hırvatçanın resmi bir dil olarak kabul edilmesini ve Sırlara karşı Hırvatların kayırılmasını istemiştir. Sırp kökenli İstihbarat Teşkilatı Başkanı Aleksander Rankoviç'in görevden alınması ile son bulmuştur. Hırvatlar bir başlangıç olmuştur. Ardından Makedonlar ve Kosova Arnavutları da haklarını ve özgürlüklerini genişletme talebiyle sahneye çıkmışlardır. Tito, cumhuriyetlerin yetkilerinin genişletilmesini onaylamıştır. 1971 yılında anayasada cumhuriyetlerin daha çok temsil edilmesi yönünde değişiklikler yapılmıştır. Tito aynı zamanda kendinden sonra uygulanması için Kolektif Başkanlık Konseyi'ni oluşturmuş, her cumhuriyetin kendi Komünist Parti Sekreteri'nin birer yıllık sürelerde Federal Devlet Başkanı olmasını öngörmüştür. Ancak 1971'de yapılan değişiklikler istenilen sonucu vermemiştir. Yapılan değişikliklere ek olarak Hırvat ve Slovenlerin Sırp

tahakkümü kaygılarını gidermek amacıyla 1972 yılında Sırbistan Komünist Partisi'nin yöneticileri görevden alınmış, Arnavutlardan gelen talepler üzerine Arnavutça eğitim veren okullar açılmıştır (Ülger, 216: 66-68).

1971 yılındaki değişikliklerin beklenen sonuçlara ulaştırmaması üzerine 1974 yılında anayasada kapsamlı reformlar yapılmıştır. En önemlisi ise altı kurucu cumhuriyete ek Sırbistan'ın egemenliği altındaki Voyvodina ve Kosova'ya tam otonom bölge statüsü verilmesidir. Sırbistan'ın egemenliği altında olsa da bu bölgelere otonom statüsü veren federal devletti ve çoğu hukuksal konuda cumhuriyetler ile eşit haklara sahip olmuşlardır. Bölgelerin iç yönetimi yerel kurumlara bırakılmış, Yugoslavya Başkanlık Konseyi'nde veto hakkı tanınmıştır (Erol, 2013a: 657). Sırbistan bu hamleleri kendi egemenliğine müdahale olarak görmüş, milliyetçi eğilimleri güçlendirmiştir.

Josip Broz Tito'nun 4 Mayıs 1980'deki ölümü Balkan tarihinde bir sayfanın kapanmasıdır. Açılan yeni sayfa ise yine şiddet ve milliyetçilik kısırcıdır. Kimilerine göre Tito ülkeyi birlik olmaya en çok yaklaştıran kişi olsa da kimilerine göre ise milliyetçi ayrılıkçılığın güçlenmesine sebep olan da kendisidir.

Geçmiş tarihlere kıyasla egemenliği altındaki vatandaşlarına sakin ve refah düzeyi yüksek bir yaşam sunan Tito, Yugoslavya'nın en önemli birleştirici unsurudur. Ulusları birleştirmekle kalmamış, yeni uluslar da ortaya çıkarmış ve egemenlik haklarını tanımıştır.

Tito'nun ölümünün bu kadar önemli olması Volkan'a göre dönüştürücü ve karizmatik bir lider olmasından kaynaklanmaktadır. Karizmatik liderler halkı bir yıkıma da sürükleyebilir, bir araya da getirebilir. Liderler grup kimliğinin en destekleyici unsurudur (Volkan, 2009: 64).

Tito'nun ölümünden sonra "Tito'dan sonra Tito" sloganıyla özellikle 1987 yılına kadar başa gelen liderler iktidarı devam ettirmeye çalışsa da Miloseviç'in yükselişi ile Yugoslavya çatırdamaya başlamıştır.

1990 yılında yapılan Yugoslav Komünistler Birliği toplantısında Komünist Parti'nin Yugoslavya'daki rolüne ve iktidar tekeline son verilmiştir. Yavaş yavaş gerilime dönen Yugoslavya ile Batı 1990'ların başında pek ilgilenmemiştir. Daha çok bekleyip ne olacağını görme taraftarı olmuşlardır. 1991 yılında bir sonraki bölümde

ayrıntıları ile anlatılacağı üzere Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve bu ülkelere Sırp tarafından Yugoslav ordusunun girmesiyle başlayan savaşlar neticesinde Avrupa Topluluğu (AT)* 8 Kasım 1991'de Yugoslavya'ya ambargo kararı almıştır ve Yugoslavya'dan ayrılan Cumhuriyetlerin 15 Ocak 1992'den itibaren tanınacağı ilan edilmiştir. Almanya bu kararı beklemeden savaşın bir anda bitip Almanya'nın göçmen dalgasından kurtulması için 23 Aralık 1993'te Hırvatistan ve Slovenya'yı tanımıştır. Fakat olaylar Almanya'nın tahmin ettiği gibi ilerlememiştir (Ülger, 2016: 91-109).

Yugoslav ordusu hususunda atlanmaması gereken, ordunun Tito döneminde Yugoslavya'nın genel olarak resmi kurumlarının çoğunda görülen etnik dengeden uzak olmasıdır. Nüfusun %39'unu oluşturan Sırp ordusu da %60, nüfusun %22'sini oluşturan Hırvatlar %12,6 ve nüfusun %8'ini oluşturan Slovenler %2,8 oranında temsil edilmiştir (Ülger, 2016: 14). Zaten hâlihazırda sayıca üstün olan Sırp, Hırvatlar ve Slovenlerin bağımsızlıklarını ilan etmesi ile Yugoslav ordusunu tek başlarına yönetir hale gelmişlerdir. Slovenya'da Sırp nüfusun bulunmaması Slovenya için istisna oluştursa da Hırvatistan ve sonra bağımsız olan devletler için Yugoslavya ordusu demek Sırp ordusu demek ile aynı anlama gelmiştir.

AT'nin ilgisinin artmasıyla diğer uluslararası kuruluşlar da Yugoslavya konusu ile ilgilenmeye başlamışlardır. BM, ilk başta ayrılan devletleri tanımama eğiliminde olsa da daha sonra bir devletin tanınabilmesi için gerekli olan asgari koşulları sağlarsa tanınmasının söz konusu olduğunu belirtmiştir. 15 Ocak 1992'de bütün AT ülkeleri Hırvatistan ve Slovenya'yı, aynı yıl ABD, Rusya ve Türkiye Bosna-Hersek ve Makedonya da dahil bütün bağımsız olan devletleri aynı anda tanımıştır (Ülger, 2016: 111-112).

Tito'nun ölümüyle birlikte gelen Komünizmin çöküşünden en çok etkilenen kesim azınlıklardır. Ülkedeki federe yapıyı ayrılıkçı eğilimlere karşı sert bir şekilde korumayı başaran Komünist Parti'de 1980 sonrası milliyetçi eğilimler kendini

---

* Avrupa Toplulukları (AT): 1965 yılında imzalanan Füzyon Anlaşması ile birleşen Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom enerjisi Topluluğu Avrupa Toplulukları (AT) adını almıştır (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>, Erişim Tarihi:01.05.16).

göstermeye başlamıştır. 1980'lerin ortasında başlayan Sırp milliyetçiliğinin yükselişi 1987 yılında Miloseviç'in iktidara gelmesi ile zirveye çıkmıştır (Mazower, 2013: 184). 1987'de aktif olarak başlayan ayrılıkçı eğilimler 1990'lara doğru Yugoslav topraklarını yine bir barut fıçısına çevirmiştir.

Döneminde de Tito'yu sertçe eleştirmekten kaçınmayan Sırplar, ölümünden sonra söylemlerini Tito'nun "hain ve katil bir Hırvat" olduğuna kadar getirmişlerdir (Erol, 2013a: 658).

Hippler, üç aşamalı ulus yaratmadan bahseder. İlki kitleleri birleştirecek bir ideolojinin seçilmesidir. Balkanlar için bu ideoloji genelde milliyetçilik veya sosyalizm olmuştur. Tito da sosyalizmi tercih etmiştir. İkinci aşama ortak bir kimlik kazandırmaktır. Tito, "Yugoslav" kimliğini yaratarak bu halka benimsetmeye çalışmıştır ama başarılı olamadığı açıktır. Son aşamada ise güvenli ve refahı eskisine oranla yüksek bir yaşam standartı kurmaktır (aktaran Arman, 2007: 72). Tito kendi iktidarının büyük bir kısmında eskiye oranla oldukça yüksek refah seviyesini yakalamıştır. Sosyalizmi benimsemiştir. Fakat ulus oluşturmanın tek bir basamağındaki olumsuzluk, Yugoslav kimliğinin yeterince yerleşmemesi, Yugoslavya'nın sonunu getirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUGOSLAVYA'DA PARÇALANMA VE KİMLİK ÇATIŞMALARINA SOSYAL İNŞACI BAKIŞ

3.1. Bölgesel Kimliğin İnşası

Tarihte kimlik gibi bütünleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı olan bir kavram daha yoktur. Kimliğin asıl tehlikesi en ince farklılıklara kadar kendini bölebilmesidir. Kimlik yerelleştikçe daha tehlikeli hale gelir. Bir grup içerisinde dayanışmayı sağlarken karşı gruba karşı olan hislerimizi de bize öğretir. Bireysel olarak karar verme mekanizmamızı işlemez hale getirir (Sen, 2006: 21). Peki, kimliğe neden ihtiyaç duyulur? Wallerstein bu soru üzerinde durmuş ve kavramı geçmişle bağdaştırmıştır. Ona göre kimlik insanları hiç yapmayacağı bir şeyi yapmaya ikna edebilen, grup duygusu uyandırabilen, toplumsal meşruiyeti sağlayan bir araçtır (Wallerstein, 1993: 99). Aslında Ortaçağ Avrupası'nda soy ve cinsiyet gibi kimliğin temel öğeleri sabittir ve bireyler kimliklerine göre kurumsallaşmış süreçler içerisinde pasif roller almışlardır (Giddens, 2014: 103). Kimliğin ayırt edici hale gelmesi milliyetçiliğin doğuşu ile gerçekleşmiştir.

Kimliğin en yakını olan milliyetçilik ise benzer şekilde sürekli bölünmektedir. Kitleleri birleştirici etkisiyle iyi olabildiği gibi, boyun eğdirmeye çalışan bir zorbalığa dayanan şekliyle kötü de olabilir. İyi ve kötü milliyetçiliği ayırmak “yurdu için ölmekten” “vatanı için öldürmek” aşamasına geçişin fark edilmesi kadar zordur (Balibar, 1993:63).

Dini ve etnik kimlikler arasında çok sıkı bir alışveriş vardır. Balkanlardaki ilk farklılaşmaların Osmanlı Devleti egemenliği döneminde dini temelli olduğu bilinmektedir. Daha sonra ulusal temelli kimliklere dair çatışmalar baş göstermiştir. 100 yıl sonra bile Bosna ve Kosova'da Sırp ve Arnavutlar arasındaki çatışmalar benzer nedenlere dayanmaktadır. Bu açıklamaya paralel olarak bir milliyetçilik oluşturmak isteniyorsa olmazsa olmazları dil, inanç, ortak bir geçmiş, ortak kader, kahramanlar, halk kültürü, bayrak, marş, kutsal topraklar, iyi ve kötü adamlardır (Linde-Laursen, 1997: 144).

Demokratik bir yönetim için ilk koşul farklılıkların doğurduğu çatışmaların engellenmesi değil tanınmasıdır (Coşar ve Özman, 2003: 11). Farklılıkla birlikte yaşamayı öğrenmek toplum yaşamının kaçınılmaz sonucudur. Tito'nun Yugoslavya'da yapmak istediği de budur. Kimlikleri reddetmemiş onları tanımıştır. Fakat yapmak istediği şey birden fazla nedenden dolayı başarısız olmuş, amacının tam tersine büyük bir kimlik katliamı doğurmuştur.

3.2. Josip Broz Tito Dönemi ve Sonrasında Kimlik Politikaları

Tito ulusları birleştirmeye çalışırken aynı zamanda bütün milliyetçiliklerin aynı anda yaşamasına da zemin hazırlamıştır. Sırpların tahakküm kurmasını engellemek için oluşturulan güçlü merkezi yapılanma ile Sırp milliyetçiliğini artmış, bu durum da yine Sırpların devlet üzerinde egemenlik kurmasını istemeyen diğer ulusların milliyetçilik duygularını körüklemiştir.

Yugoslavya'da ulusal halklar üçlü bir sistemde düzenlenmiştir. İlk sırada anavatanları Yugoslavya olup onun dışında başka bir devleti olmayan Yugoslav ulusları vardır. Bu uluslar; Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve 1971 nüfus sayımından sonra Müslümanlardır. Bu ulusların birlikten ayrılma hakları vardır. Kosovalı Arnavutların anavatanları Arnavutluk olarak sayıldığı için onlara böyle bir hak verilmemiştir. Kosovalı Arnavutlar ikinci tip uluslar içerisindedir. Bu uluslar ise Yugoslavya'daki uluslardır. Başka bir anavatanları vardır fakat Yugoslavya içerisinde de kendi dillerini kullanma ve geliştirme hakları bulunmaktadır. Bu uluslar içerisinde Arnavutların yanı sıra Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingenerler, İtalyanlar, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türkler vardır. Üçüncü kategoride ise etnik gruplar ve milliyetler bulunmaktadır. Avusturyalılar, Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar, Ukraynalılar, Ulahlar ve kendilerini Yugoslav olarak tanımlayanlar bu kategoridedir (Tılıç, 1999: 57). “Yugoslav”ların sayısı 1961 yılındaki sayıma göre 317 bin kişidir. 1971’de bu rakam 273 bin olmuş, 1981 yılında ise 1 milyon 217 bine yükselmiştir. Yugoslav kimliğinin dalgalı olmasının sebebi, kendi kimliğini ifade etmede sıkıntı yaşayan kesimlerin kendilerini Yugoslav olarak tanıtarak toplumla ve devletle daha kolay

kaynaşacaklarını düşünmeleridir. Diğer bir nedeni ise, kimlik çatışmalarının yoğunlaştığı dönemlerde Yugoslav kimliğinin ön plana çıkarılarak çatışmalarının durulmasının ihtiyacıdır. Tito'nun öldüğü ve işlerin karışmaya başlayacağını sinyalinin alındığı 1981 yılında bu kadar büyük sayıda “Yugoslav” kimliğine sahip kişinin çıkmasının açıklaması bu şekilde yapılmaktadır (Ülger, 2016: 15-16). Tito'nun temel gayesi ortak Yugoslav anlayışı ortaya çıkararak bir sonraki adımda Yugoslavya dışındaki Balkan ülkeleri ile bir Balkan federasyonu oluşturmaktır. Fakat bunun için önce kendi ülkesinin tek bir kimlik çatısı altında birleştirmesi gerektiğinin farkındadır. Bunun zorla yapılamayacağını tarih defalarca göstermiştir. Tito da gönüllü olarak ortak bir ulus bilinci oluşturmak istemiştir. Bunu da farklılıkları bastırarak değil, farklılıklara saygı duyarak gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Makedonları ve Bosnalı Müslümanları ilk defa ulus olarak tanıyan Tito, “ulus” ve “uyrukluğ” arasındaki Habsburg geleneğinden gelen ayrımı koruyan son lider olmuştur (Mazower, 2013: 184). Tito'nun ortaya attığı Bosnalılık fikri özellikle Müslüman kesim arasında pek taraftar bulmamıştır. Bosnalılık ulusal kimliği ile Bosnalı Müslüman kimliği aralarında birlik sağlayamamıştır. Sırp'lar bile bu konuda Bosnalı Müslümanlar ile aynı düşünmüştür (Adanır, 2015: 316-325).

Tito, yönetim kadrosu oluştururken etnik denge konusunda oldukça titiz davranmıştır. Tito Hırvat, rejimin ideoloğu Edward Kardelj Sloven, İstihbarat Teşkilatı Başkanı Aleksander Rankoviç ise Sırp'tır. 1966 yılında Tito Rankoviç'i görevden almış ve bu hassas denge o zaman bozulmuştur (Ülger, 2016: 70).

Tito'nun ölümüyle birlikte kolektif başkanlık sistemi yürürlüğe girmiştir. Fakat etkili ve başarılı olamamıştır. Miloseviç'in yükselişi ve buna paralel patlamaya hazır bir bomba olarak bekleyen Sırp milliyetçiliğinin sonunda patlaması Yugoslavya yönetimini etkisiz hale getirmiştir. Sırp milliyetçiliğini diğer ülkelerin milliyetçilikleri takip etmiştir.

1991 yılı verilerine göre Yugoslavya'da ulusların nüfus dağılımı şu şekildedir; Sırbistan dışında yaşıyan Sırp'ların % 31'i Bosna-Hersek'te, % 12'si Hırvatistan'da, % 2.4'ü Slovenya'da ve % 2'si Makedonya'da yaşamaktadır. Hırvatlar ise tüm nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturmaktadırlar ve kendi ülkelerinde bile % 78 çoğunluğa

sahiptirler. Hırvatistan dışında, nüfusun % 17'si ile en çok Bosna-Hersek'te yaşayan Hırvat vardır. Daha sonra % 3 ile Slovenya ve % 1'den az oranda Makedonya ve Sırbistan'da Hırvat vardır. Yugoslav topraklarında en homojen dağılan ulus Slovenlerdir. Toplam Yugoslavya nüfusunun % 7.4'ünü oluştururlar ve kendi ülkelerindeki oranları % 91'dir. Slovenya dışında sadece Hırvatistan'da çok az sayıda Sloven yaşamaktadır. Tito ile ulus konumuna gelen Bosnalı Müslümanlar kendi ülkelerinde % 44 oranı ile azınlık konumundadırlar. Hırvatistan'da binde 9 oranında Boşnak bulunurken Sırbistan ve Karadağ'da toplam nüfusun % 3'ü kadar nüfusları vardır. Makedonya, bünyesinde en çok azınlık bulunduran ülkedir. Makedonların, Makedonya'da nüfusları toplam nüfusa oranla % 67 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Makedonya'daki en büyük azınlık grubu % 20 ile Arnavutlardır. Bunun dışında oranlar % 5 Türk, % 2 Sırp'tır. Etnik bir salata olan Makedonya'da dine göre hesaplanan oranlara göre ise nüfusun % 59'u Ortodoks, % 26'sı Müslüman, % 4'ü Katolik ve % 1'i Protestan'dır. Arnavutların % 85'i Kosova'da yaşamaktadır. Makedonya'da 425 bin, Karadağ'da ise 40 bin Arnavut yaşamaktadır (Ülger, 2016: 81-82). 1991 yılındaki etnik dağılımın gösterdiği gibi her devlet kendi içlerinde büyük oranlarda azınlık nüfus barındırmaktadır. Yugoslavya'nın parçalanma sürecinin hikayesi azınlık konumundaki her milletin kendi anavatanı ile birleşme gayesini eyleme dökmesiyle başlar.

3.3. Yugoslavya'nın Parçalanma Süreci ve Kimlik Çatışmalarına Sosyal İnşacı Bakış

Dünya üzerindeki hakim yapılanma ulus devlet olsa da, ulus devlet anlayışı önemini kaybetmeye başlamıştır. Giddens, ulusçuluğu dünya kapitalist ekonomisindeki eşitsiz dağılıma bağlamış fakat ulus devletlerin öneminin de kapitalist küreselleşme ile birlikte azaldığını belirtmiştir. Ulusçuluğu, Sosyal İnşacılık ile paralel şekilde tanımlamıştır. Ulusçuluğun ideolojik yönlerinin ilki neyin politikaya dahil olduğunun yani, devlet tarafından müdahaleye açık olduğunun tespiti, ikincisi genel çıkarların belirlenmesi ve politikaların tanımlanması, sonuncusu ise belirlenen politikayı tarihle temellendirmektir. İdeolojik yönleri olsa da ulusçuluğun tamamen bir ideoloji sayılması

yanlıştır. Ulusçuluğun taşıyıcı öğeleri ise ortak dil ve anavatan kavramıdır. Herhangi bir vatan anavatan olamaz, tarihsel olarak söz konusu ulusun üzerinde geliştiği topraklar olmalıdır. Ulusçuluk, halkının o topraklarda egemenlik kurduğu zamanların özlemiyle büyür. Eğer topraklar üzerinde hak iddia eden birden fazla ulus var ise o zaman ulusçu eğilimler aşırı bir yön alıp şiddet içerebilir. Bunun örneğini, şiddetin hangi boyutlara varabileceğini Bosna ve Kosova olayları göstermiştir. Özellikle rekabet ortamında lidere ihtiyaç duyulur. Güçlü veya zayıf, o lider mutlaka bulunur ve ülkü liderin şahsında şekillenir. Lider ne kadar güçlü ve karizmatikse, kitleleri peşinden sürüklemesi o kadar kolaydır (Giddens, 2008: 278). Tito karizmasını ve gücünü Yugoslavya'yı bütün olarak tutmak için kullanırken, Miloseviç var olan karizmasını ve gücünü kitleleri peşinden sürükleyerek "büyük Sırbistan'ı" kurmak ve "vaat edilmiş topraklar"ı tekrar elde etmek için kullanmıştır.

25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya'nın Yugoslavya Federasyonu'ndan tek taraflı ayrıldığını duyurması ile aynı yıl 2 Temmuz'da başkent Ljubljana Federal Ordu tarafından bombalanmıştır. Aynı gün Slovenya hükümeti AT'nin teklifi olan Brioni Anlaşması'nı* kabul etmiş, ertesi gün ordu 45 kayıpla Slovenya'dan çekilmiştir. Anlaşmanın öngördüğü 3 aylık uzlaşma döneminde herhangi bir gelişme olmayınca 8 Ekim'de Slovenya tam bağımsızlığını ilan etmiştir (Ülger, 2016: 119). Slovenya'nın en az kayıpla bağımsızlığını kazanmasının en büyük nedeni ülkesinde Sırp azınlık olmamasıdır.

Hırvatistan'ın ayrılması Slovenya kadar kolay olmamıştır. Çok partili hayata geçiş ile 1990 yılında Franjo Tudjman Hırvatistan Demokratik Birliği (CDU)'ni kurmuştur. Kısa zamanda hem ülke içinden hem de Hırvatistan dışında yaşayan Hırvatlardan büyük destek alan parti, aynı yıl yapılan seçimlerde Franjo Tudjman'ı Hırvatistan Cumhurbaşkanı olarak çıkarmıştır (Ülger, 2016: 120-121). Tudjman bu tarihten itibaren özellikle Miloseviç'e rakip olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

---

* Brioni Anlaşması ile Slovenya bağımsızlık ilanını 3 ay süre ile ertelemeyi ve bu süreç içerisinde Yugoslavya'nın geleceği hakkında görüşmeler yapmayı kabul etmiştir. Gerçekleşen diplomatik görüşmeler sonrası Slovenya bağımsızlığını ilan etmiştir (<http://www.osce.org/node/58326> , Erişim Tarihi: 26.08.2016) .

Tudjman süreç içerisinde Hırvatistan Anayasası'nda gerekli değişiklikleri yaparak bağımsızlığın sinyallerini vermiştir. Resmi alfabe Latin alfabesi olmuş, anayasada daha önce var olan “Hırvatistan, Hırvatların ve Hırvatistan'da yaşayan Sırpların devletidir” ifadesi değiştirilmiş, yerine “ Hırvatistan, Hırvatların ve burada yaşayan diğer halkların devletidir” ibaresi konulmuştur. 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlık ilan edilmiştir (Kenar, 2005: 151).

Hırvatistan ve Slovenya, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden ayrılma kararı verdikleri zaman federasyonun en zengin iki ülkesidir. Bu iki devlet ayrılmadan önce bölge çok şiddetli ekonomik krizler yaşamıştır. Ekonomik sarsıntılar ülkeler ayrıldıktan sonra da devam etmiştir. Arnavutluk'ta başlayan banker krizi Makedonya ve Kosova'yı da ciddi ölçüde etkilemiştir. Karadağ ve Sırbistan'dan oluşan yeni Yugoslavya'da enflasyon inanılmaz rakamlara çıkmış, Karadağ batmamak için Sırbistan'dan kurtulmanın yollarını arar olmuştur. Miloseviç ise ekonomiden sağlayamadığı halk desteğini milliyetçi duygular ile sağlamaya çalışmıştır. Kosova sorunundan bir kahraman yaratıp bu soruna öldürücü darbeyi vurmak isterken, NATO müdahalesi ile karşılaşmıştır (Mandacı ve Arman, 2012: 6-7). 1990'larda Yugoslavya “İkinci Dünya Savaşı'nın halen devam ettiği tek yer” olarak anılmıştır (Günel, 2012: 95).

Yugoslavya'dan ayrılan ulusların, uluslararası toplum tarafından tanınması için gereken asgari kriterleri sağlayıp sağlamadığını kontrol etmek amacıyla 1991 yılında Badinter Komitesi kurulmuştur. Bu kriterler ise özü ile demokratikleşme, piyasa ekonomisine geçiş, komşularla ilişkileri şiddet değil de diyalog ve diplomasi yolu ile çözmektir (Mandacı ve Arman, 2012: 1).

Yugoslav Stalinizmi ile Batı'yla dostça ilişkiler yürüten Tito'nun ölümünden sonra Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Miloseviç'in yönettiği Yugoslav Federal Cumhuriyeti bütün dostça köprüleri yıkarak Batı'yı karşısına almıştır (Uzgel, 2013: 59). Miloseviç otomatik olarak yeni Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin BM üyeliğinin devam ettiğini savunmuştur. Fakat BM aynı görüşte olmamıştır ve böylece bu dönemde Yugoslav Federal Cumhuriyeti Avrupa Konseyi'ne kabul edilmemiş, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) üyelikleri askıya alınmış ilk devlet olmuştur (Günel, 2012: 97).

Wendt, devlete fiziksel bir anlam yüklemeyi, zihinsel bir kurgu olduğunu belirtir. Ona göre devlet, üzerine yüklenen sosyal durumun yansımalarıdır. İnşacı paradigma devletin bir ihtiyaç sonucu var olduğunu, buna bağlı olarak da ihtiyacın çeşidine göre nitelik değiştirebileceğini belirtir. Ötekiyi düşman olarak görmeyen uluslar dostça ilişkiler geliştirirken, birbirini grup dışı algılayan ülkeler rekabet içerisindedir. Devletler Hobbesçu, Lockçu veya Kantçı kimlikler edinebilir. Bu onların düşmanca, rekabetçi ya da dostça olduğu hakkında bilgi verir. Bu kimliklerle beraber biz ve öteki kavramları da farklı anlamlara sahip olur. Biz ve öteki arasındaki fark ortadan kalkmasa da kolektif bir kimliğin geliştirilebilmesi açısından önemlidir. Kolektif kimlik anlayışı şiddetten kurtulmanın yegane yoludur. Zira Wendt'e göre devlet; "ortak kimliğin, fiziksel kaynakların, paylaşılan değerlerin ve kurumların içinde rıza gösteren bireylerin kendilerini 'biz' olarak tanımladığı bir ruhun ortaya çıkardığı bir yapı olarak tanımlar (Arman, 2007: 7-10, 15-17).

Wendt'e göre şiddetin kaynaklarından biri de dildir. Dil, güç ve anarşi söyleminden öteye geçemediği için uluslararası politikadaki sorunlar aşılammamaktadır. Dili ve bununla birlikte dilin işaret ettiği normları değiştirmek gerekmektedir. Toplumun ve liderin kullandığı dil, yine o toplum ve liderin bilincidir. Eğer kolektif kimlik ve kolektif güvenlik inşa edilmek isteniyorsa önce dilin bu kavramları karşılaması gerekmektedir. Kimlik anlayışında cemaat davranışından toplum davranışına geçebilmek için yine anahtar kavram kolektif kimliktir. Wendt, kolektif kimlik ile yeni bir toplum ve sosyal gerçeklik inşa edilebileceğine, güvenlik toplumu oluşturulabileceğine inanır (Arman, 2007: 13, 23).

Bir ülkenin politik davranışı o ülkenin kimlik kodları göz önüne alınmadan analiz edilemez. Bu kimlik kodları değişmezlik arz etmez. Her durum ve politikada tekrar analiz edilmeleri gerekir. Kararların uluslararası toplumun yapısından dolayı değil, karar vericilerin sosyal olarak etkilendikleri değerlerle ilgili olduğu kabul edilmelidir. Daha önce de söylendiği gibi bu değerlerin kaynağı da kimliktir. İnşacı teoriye göre ise bu kimlik kültürel olarak değil, politik olarak inşa edilir. (Arman, 2007: 25-26) Yugoslavya'da politik kültür üzerine inşa edilmeye çalışılan kültürel kimlik algısı başarıya ulaşamamıştır.

Wendt'e göre, “politik elitler, devletin üye olduğu uluslararası örgütler ve imzacı olduğu anlaşmalarla, uluslararası alanda üretilen değer ve düşüncelerin taşıyıcısı olarak devletin kimliği üzerinde dönüştürücü bir etki yaratırlar.” (Arman, 2007: 29) Balkan coğrafyasında tarihsel süreçte de görüldüğü gibi liderler çok etkili olmasına rağmen, kimlik kurucu tek unsurun liderler olduğunu söylemek eksik kalır. Liderlerle birlikte ırk, din ideoloji ve hatta dil bile kimlik ayırıştırıcı unsur olmuştur.

Toplum, kendi ulus kimliğini iki yol ile inşa eder. İlki, kendiliğinden ortaya çıkar, ikincisine ise ekonomik değişimler yol açar. Buna örnek olarak Avrupa’da feodalitenin bitişi ve kapitalist ilişkilerin başlamasıyla inşa edilen ulusal kimlikler örnek gösterilebilir. Bu ikinci tip ulusal kimlik inşa yolu politik bir projenin ürünüdür (Arman, 2007: 27).

Devletin resmi dili ve hukuk sistemi ortak değer oluşturmada kilit noktalardır. Kimlikler özellikle bu kilit noktalar kullanılarak dönüştürülebilir. Kimlik dönüşümü barış ve huzura hizmet edebileceği gibi kaos ve şiddete de hizmet edebilir. Osmanlı hâkimiyetindeki Balkanlarda yaşanan dini kimlikten ulusal kimliğe dönüşüm süreci bu bağlamda önemlidir.

Bir Yunan-Sırp-Bulgar Ortodoks ittifakının ortaya çıkması söz konusu olduğunda Yunanistan Başbakanı şu ifadeleri kullanmıştır: “*Balkan savaşları Ortodoks bağların uyuşumunu su yüzüne çıkardı...bu birleştirici bir bağdır. Bir süre rafa kalkmış olan bu bağ Balkanlardaki gelişmelerle birlikte canlanmaya başladı. Çok akışkan bir dünyayla karşılaşan insanlar kimlik ve güvenlik arayışına girdi. İnsanlar kendilerini bilinmezliklerden korumak için kökler ve bağlantılar arayışına girdi.*” (Huntington:2014: 175). Yunanistan Başbakanı’nın bu ifadeleri dini kimliklerin ulusal kimlik temelli bir ittifaka nasıl hizmet edebileceğinin göstergesidir. Kimliklerin evrimi, dini cemaat ilişkisinden vatandaş devlet ilişkisine dönüşmüştür. Yaşanan çatışmalar bu argümanın kanıtıdır.

3.3.1. Sırp- Hırvat Kimlik Çatışmaları

Dil, din ve tarihi nedenlerle birbirlerine düşman olan iki millet Tito döneminde Tito'nun Hırvat olması ve Sırp egemenliğini sınırlayıcı uygulamalarda bulunmasıyla ırkçı hareketler artmıştır. Her iki ülke de içerisinde karşı tarafın da topraklarının bir kısmının bulunduğu Büyük Sırbistan ya da Büyük Hırvatistan kurma hayali ile yaşamışlardır.

13 Mayıs 1990 tarihinde Hırvatistan'ın Dinamo Zagreb ile Sırbistan'ın Kızılyıldız takımları arasında yapılan maçta, Hırvat taraftar grubu Kötü Mavi Çocuklar'ın, Sırbistan tribünlerine küfür etmesi kavga başlatmış, taraftarların bir kısmının sahaya inmesi kavgayı alevlendirmiştir. Olay stat dışına çıkıp kitlesel gösterilere dönüşmüştür (Arman ve Arman, 2012: 194). Bu olay Hırvatistan ve Sırbistan arasındaki dengelerin nasıl bir pamuk ipliğine bağlı olduğunun açık bir kanıtı olmuştur.

Hırvatistan'ın çok partili yaşama geçmesi ile birlikte Hırvatistan içerisinde yaşayan Krajina Sırpı, "her Sırp Sırbistan'da yaşamalıdır" anlayışına bağlı "Sırp Demokratik Partisi"ni kurmuşlardır. Temel amaçları Krajina'nın Sırbistan'a bağlanmasıdır. Hırvatistan bağımsızlığını ilan edince, bağımsızlığı tamamen reddetmişlerdir. Krajine Hırvatistan'dan ayrılmayı talep etmiş, Sırp ulusal meclisini kurmuş ve Krajina Sırp Cumhuriyeti'ni ilan ederek Sırbistan'a bağlandıklarını duyurmuşlardır. Belgrad birleşme kararını onaylamasa da asıl amacı Yugoslavya'nın dağılmasını önlemektir (Kenar, 2005: 155).

Krajina'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Hırvatistan'da Sırp ve Hırvatlar arasında bir etnik çatışma başlamıştır. Etnik çatışmanın savaşa dönüşmesi Yugoslav ordusunun Hırvatistan'a girmesi ile olmuştur. Zaten orduda sayıca üstün olan Sırp, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle orduyu tekellerine almışlardır.

Sadece Yugoslav ordusu değil, ordunun silahlandığı düzensiz Sırp birlikler de 5 Ekim 1991'de Hırvatistan'a girmiş ve Hırvatistan'ın % 30'unu işgal etmişlerdir. İşgal edilen yerlerdeki yerli nüfus sürülmüştür. BM'nin arabuluculuğu ile taraflar arasında "Carafe Ateşkes Antlaşması" imzalanmış ve "Vance Plan"ı uyarınca Sırp'ların işgal ettiği bölgelere Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force-UNPROFOR) yerleştirilmiştir. "Vance Planı'nın amacı, Sırp birliklerinin tamamen çekilmesini sağlamak, BM koruması altındaki bölgeleri silahsızlandırmak ve barışı

sağlamaktır (Kenar, 2005: 156). Hırvatistan'ın toprak bütünlüğü BM tarafından garanti altına alınmıştır ve ayrılıkçı Sırlara izin verilmemiştir.

Bütün önlemlere rağmen BM, barışı sağlamak konusunda yetersiz kalmıştır. Hırvat ordusu daha önce Sırların eline geçen bölgelere zaman zaman saldırarak buraları geri almıştır. 1995 yılına gelince 200 bin Sırp Hırvatistan ve Bosna-Hersek'e zorla göç ettirilmiş, 6 bin Sırp kaybolmuştur. Savaş süresince ise Hırvatistan'dan 400 bin Sırp göç etmiştir. Çatışmalar tam anlamıyla 12 Kasım 1995 tarihinde "Erdut Anlaşması" ile son bulmuştur. Kaybedilen bölgeler kan dökmeden Hırvatistan'a tekrar kazandırılmış ve iki yıl süre ile Hırvatistan'ın uluslararası toplumun gözetiminde kalması kararlaştırılmıştır (Kenar, 2005: 158-159).

Hırvatistan içerisinde Hırvat-Sırp çatışmasının son bulması ile Bosna içerisindeki Hırvat-Sırp çatışması alevlenmiştir. Hırvatistan 1995 Dayton Anlaşması'nın getirdiği düzenlemelerden memnun olmamış, ülkede üçüncü olarak bir Hırvat bölgesi kurulmasını istemiştir (Yürür, 2013: 251). Bu isteğini sadece diplomatik yollarla değil, aynı zamanda bölgedeki Hırvat milliyetçiliğini de körükleyerek gerçekleştirmek istediği için Batı tarafından sıkça eleştirilmiş, bir dönem Batı ile ilişkiler ciddi biçimde bozulmuştur.

3.3.2. Sırp-Arnavut Kimlik Çatışmaları

Geniş grup kimliklerinin birlikte ve güçlü kalabilmesi için "seçilmiş zaferler" ve "seçilmiş örselenmeler" oldukça önemlidir. Zaman geçtikçe mitleştirilen bu olaylar özellikle savaş zamanlarında liderler tarafından sıkça dile getirilerek grup duygusu güçlendirilmek istenir (Volkan, 2009: 66). Buna örnek olarak Sırlar ve Karadağlılar 1389 yılında yapılan Kosova Savaşı'nı "Sırların dünya hakimiyetini" engelleyen ve "Sırların Türklerce köleleştirilmesine" yol açan savaş, seçilmiş bir örselenme olarak hatırlar. Bu savaşın intikamını yüzyıllar boyu Müslümanlardan almayı da hakları olarak görürler. Bunun da etkisi ile Sırp kimliğini biçimlendiren saygı duyulan kilise ve manastırları Kosova topraklarına inşa etmişlerdir (Türbedar, 2013a: 136-137).

Balkan halkların çoğunda “kahraman”, despot liderlerin suikastçılarıdır (Arman, 2007: 58). Sırbistan için de bu değişmemiş, 1389 yenilgisi sonrası I. Murad’ı öldüren Miloş Obiliç kahraman ilan edilmiş ve çok uzun yıllar sonra da olsa I. Murad’ın savaş alanındaki türbesinin karşısına Sırbistan, Miloş Obiliç adına anıt dikebilmiştir. Kosova Savaşı yenilgisi Sırp’ların “seçilmiş halk”, “kurban millet” ve “kutsal/semavi Sırbistan” gibi söylemlerinin çıkış noktasıdır (Günel, 2012: 91). Bu inşalar yapıldıkça da Kosova toprakları Sırp’lar için daha kutsal bir yer haline gelmiştir. Yani bir anlamda Sırp’lar kendi kutsallarını kendi elleri ile yaratmışlar ve söz konusu toprakların en baştan itibaren kendilerine ait olduğu yönündeki iddialarını kanıtlamak için kullanmışlardır.

Yüzyıllar sonra, iki savaş arası dönemde de Kosova üzerindeki Sırplaştırma politikalarına devam edilmiştir. Arnavut kaynaklarında yazılanlara göre 1918-1941 arası dönemde yaklaşık 306 bin Arnavut, Sırp’larca anavatanlarından kovulmuştur. Yerlerine 60bin Sırp yerleştirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki bu rakamlar Arnavut kaynaklarına aittir, sayıların abartıldığı iddiaları da mevcuttur (Türbedar, 2013a: 139).

1990’ların başları Sırp milliyetçiliğinin saldırganlaşarak sokağa indiği yıllardır. Kosova’da ise 1998’e kadar İbrahim Rugova liderliğinde pasif eylemler yürütülmüş, 1998 yılından sonra Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) adı ile örgütlenilmiş ve silahlı direniş başlamıştır. Pasif eylemler sırasında Kosova, Yugoslavya ile tüm ilişkisini kesmiştir. Kosova sözcüğünün İngilizce yazılışı konusu bile milliyetçi kutuplara ayrılmıştır. Sırp’lar için “Kosovo” Arnavutlar için ise “Kosova”dır (Tılıç, 1999: 52).

Olayların en başına dönülecek olursa, Kosova’nın, Yugoslavya’dan ayrılmayı istemesinin en büyük nedeni ekonomik sıkıntılardır. Federasyonun en gelişmiş ülkesi olan Slovenya ile olan % 300’lük gelir farkı yaklaşık 40 yıl içerisinde % 800’e kadar çıkmıştır (Kenar, 2005: 238). Fakat anayasal olarak ayrılma hakları bulunmamaktadır. Yugoslavya uluslarının ayrılma hakkı vardır ancak Kosova Arnavutlarının Kosova dışında Arnavutluk gibi bir anavatanları olduğu için “Yugoslavya ulusları” statüsünde değil, “Yugoslavya’daki uluslar” statüsündedirler ve anayasada ayrılma hakları tanınmamıştır. Yani Yugoslavya için Kosovalı Arnavutlar “ulus” değil, “ulusal azınlık”tır.

Miloseviç'in iktidarına kadar birlikte yaşamayı başaran Kosovalı Arnavutlar için Miloseviç iktidarı yeni bir dönem başlatmıştır. Miloseviç, sistemli bir şekilde Arnavutları Kosova'dan uzaklaştırmak niyeti ile politikalar yürütmüştür.

Kosova 1963 yılında Sosyalist Sırbistan Cumhuriyeti içerisindeki "Sosyalist Otonom Vilayet" olarak tanınmıştır. 1974 yılındaki anayasa düzenlemeleri ile Arnavutça, Sırpça ve Hırvatça ile birlikte resmi dil olarak tanınmıştır. 1988 yılında Tito öldüğünde, Miloseviç bütün özgürlükleri geri almıştır (Alkan, 2013: 39). İlerleme umarken gerileme yaşayan Kosovalılar uygulamalara karşı çıkmıştır. Kosovalıların isyanı Sırbistan içerisindeki milliyetçiliği arttırmıştır.

Tito'nun ölümünden sonra Kosova'da başlayan gösterilerde "Biz Yugoslav değil, Arnavut milliyetiyiz" şeklinde atılan sloganlar Tito'nun "Yugoslav" yaratmadaki başarısızlığını gözler önüne sermektedir. Kosova direnişinin simgesi, Balkanların Gandhi'si olarak bilinen İbrahim Rugova her zaman pasif direniş taraftarı olmuştur. Fakat savaş halinde pasif direnişin etkisiz olduğunu gören sertlik yanlıları yavaş yavaş Rugova'nın yolundan ayrılmıştır. Miloseviç ise ABD'nin müdahalesinden çekindiği için Kosova'da şiddet seviyesini istediği kadar yükseltememiştir (Ülger, 2016: 177).

Kosova Demokratik Birliği 26-30 Eylül 1991 tarihleri arasında Kosova topraklarındaki vatandaşlarına bağımsızlık hakkındaki düşüncelerini bir referandum ile sormuştur. Sonuç %99.87 ile bağımsızlık lehine çıkmıştır. Özellikle bu karardan sonra Sırp için Arnavutlar artık bir "terörist"tir (Türbedar, 2013a: 142). Arnavutların "terörist" kimliği günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

1991 yılından 1998 yılına kadar Sırbistan, Kosova'yı bir polis devleti olarak yönetmiştir. Arnavutça yasaklanmış, bölge askeri anlamda temizlenmiştir. Bu süreç içerisinde Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) Sırp polisine karşı şiddet eylemlerinde bulunmuştur (Ülger, 2016: 178).

Artarak devam eden şiddet olaylarına karşı Kosova sorununun görüşülmesi için 6 Şubat 1999'da Paris'te Rambouillet şatosunda Kosova'nın temsilcisi olarak Rugova yerine UÇK liderlerinin çağrıldığı bir konferans yapılmıştır. UÇK lideri dışında masada AB Komisyonu temsilcileri ve Temas Grubu ülkeleri (ABD, Almanya, İngiltere, İtalya, Rusya) dışişleri bakanları da bulunmuştur. Toplantıda Yugoslavya'nın toprak

bütünlüğüne atıf yapılarak taraflar derhal anlaşmaya çağrılmıştır. Bununla birlikte Kosova için esaslı özerklik de çıkan kararlar arasındadır. Bütün bunların olması için NATO ve uluslararası örgütlerin Yugoslavya topraklarına yerleşmesi öngörülmüştür. İlk başta hem Yugoslavya hem de Kosova tarafından reddedilen anlaşma, Kosova tarafına egemenlik ve özgür seçimlere dair verilen taahhütlerin ardından anlaşmayı kabul ettiğini bildirmiştir. Belgrad Parlamentosu'nda anlaşmanın reddi ile NATO bütün diplomatik yolların tükendiğini belirterek 24 Mart 1999'da hava operasyonunu başlatmıştır. Sadece Kosova değil, bütün Yugoslavya toprakları bombalanmıştır (Karakoç, 2006: 231-233).

Çatışmaları durdurmak amacıyla NATO, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı olmadan ilk kez 24 Mart 1999'da Sırp mevzilerini bombalamaya başlamıştır. Bombardımanın ardından Miloseviç NATO'ya savaş ilan etmiş ve eylemlerini sertleştirmiştir. Miloseviç'in NATO'ya savaş ilan etmesi pratikte tüm Batılı devletlere savaş ilan etmesi anlamına gelmiştir (Günel, 2012: 99). Bombardıman askeri anlamda başarılı olsa da Miloseviç siyasi anlamda gücünü korumuştur.

NATO tarihinde ilk defa bir Avrupalı devleti başka bir Avrupalı devletten korumak için müdahalede bulunmuştur. Üstelik bu müdahale hukuki engellere rağmen yapılmıştır (Günel, 2012: 89). Kosova uluslararası koruma altına alınarak Bosna'da olduğu gibi Kosova'ya da geçişli bir bağımsızlık süreci öngörülmüştür.

1999'da Sırp silahlı kuvvetleri Kosova'dan geri çekilince, onlardan intikam alınacağı korkusuyla 180 bin kadar Sırp, Kosova'yı terk etmiştir. 2010 yılına kadar ancak 20 bin kadar Sırp Kosova'ya geri dönmüştür. 1938 yılında Kosova içerisinde % 68 oranında olan Arnavut nüfus 1982'de %77'ye, 1991'de ise sayımları Arnavutların büyük ölçüde boykot etmesine rağmen %85'e ulaşmıştır. 2003 yılında Kosova BM idaresi altındayken yapılan sayım sonuçlarına göre ise nüfusun %88'i Arnavut, %7'si Sırp çıkmıştır (Ülger, 2016: 168).

Kosova'da yaşayan Sırlar belirli bölgelerde genelde toplu halde yaşamaktadır. Kosova'nın kuzeyinde olan ve yaklaşık Kosova topraklarının %10'unu oluşturan alan Sırların kontrolünde kalmıştır. Hafif silahlı Sırlar tarafından korunmuş ve eğitim, sağlık, posta gibi hizmetler Sırbistan bütçesi tarafından karşılanmıştır. Bağımsızlıktan sonra, Belgrad bu bölgede kendi yasalarını uygulama konusunda direktmiştir. Kosova

kendi içerisinde bir Kosova sorununa daha sahip olmuştur. Türbedar'ın deyimi ile *“Kosova'nın kuzeyinde çocukların yaşayacağı en küçük sokak kavgası bile etnik bir çatışmaya dönüşme potansiyeli taşımaktadır.”* Uluslararası toplum bu etnik çatışmanın yaşanmadan önüne geçmek için Kosova'nın kuzeyi ile ilgili bir özerklik planına sıcak bakmaktadır. (Türbedar, 2013b: 155). Bununla birlikte Kosova'dan Sırp güçlerinin çıkması ile kontrol altına alınamayan silahlı Arnavut milisler Sırbistan'ın güneyindeki Presevo bölgesine ve Makedonya'nın batısındaki Arnavut nüfusa sahip Kalkandelen bölgesinde güvenlik güçleriyle çatışmaya girmiştir (Mandacı, 2012: 222). Kosova sorununun askeri yönü NATO müdahalesi ile başarıya ulaşmış olsa da demokrasinin yerleşmesi, insan haklarının önlenmesi ve ekonominin gelişmesi için çok daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Kosova'nın 17 Şubat 2008'deki bağımsızlığından 4 gün sonra Sırbistan Başbakanı Vojislav Kostunica'nın Kosova'nın bağımsızlığı hakkında söyledikleri Kosova'daki şiddetin nedenini özetler niteliktedir: *“Kosova, Sırbistan'ın ön adıdır. Kosova, Sırbistan'a aittir, Sırp halkına aittir. Bu zamanın başlangıcından beri böyledir ve sonsuza kadar da böyle devam edecektir. Hiçbir güç, hiçbir tehdit bunu değiştiremeyecektir.”*(Ülger, 2016: 173-174).

Kosova gibi benzer sorunlara sahip olan ülkeler, Kosova'nın kendi ülkelerindeki gruplara emsal oluşturmaması için bağımsızlığından sonra Kosova'yı tanımaktan çekinmişlerdir. Bu nedenle bugüne kadar AB ülkelerinden İspanya, Romanya, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Slovakya tanımamıştır (Ülger, 2016: 187).

Sosyal İnşacılık'ın politik elit konusundaki görüşleri Miloseviç ile karşılaştırılacak olursak örtüştüğü görülür. İnşacılık, kurucu elitin kimlik algısının kurulan devletin kimlik algılamasına dönüştüğünü söyler (Arman, 2007: 42). Burada yeni baştan kurulan bir devletten tam olarak bahsetmesek de yapısı oldukça değişen, bir federasyondan tek devlet ve ona bağlı özerk birime dönüşen yeni Yugoslavya'da Miloseviç kurucu lider olarak sayılabilir. Miloseviç Sırbistan'da olmayan bir milliyetçiliği ortaya çıkarmamıştır, var olan ama artık saman altına sürülen milliyetçiliği alevlendirmiştir. Kendisi de koyu milliyetçi olan Miloseviç'in özellikle Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Kosova'ya karşı uyguladığı politikaların altında yatan en önemli sebep

budur. Hatta Miloseviç'in iktidarını kaybetmesi, etkisinin bitmesine sebep olmamıştır. 2016 yılında bile Miloseviç'in milliyetçiliğinin etkisi açıkça gözükmemektedir. Fakat "Avrupalılık" kimliğine doğru yavaş da olsa bir evrim söz konusudur. Avrupalılık noktasında çıkarların kimliği şekillendirdiği yorumu yapılabilir.

Avrupa, Sırbistan'da seçmen davranışlarını etkileyerek Miloseviç'i devirme yoluna gitmiştir. Muhalefeti güçlendirerek halkın üzerinde "ya Miloseviç ya iyi bir yaşam" ayrımını güçlendirmişlerdir. Koştunitsa liderliğindeki muhalif parti seçimleri kazanmıştır. Miloseviç bunu kabul etmemiş, ikinci tur seçimlerine gidilmesini istemiştir. Gösteriler ve grevler yüzünden Miloseviç amacına ulaşamamıştır. Koştunitsa yönetimi Sırbistan'ın Batı ile ilişkisini ön plana koymuştur (Günel, 2012: 100-102). Koştunitsa hükümeti, Avrupa Birliği ile bütünleşme yolunu seçmiş, uluslararası örgütlerin kararları ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. Koştunitsa dönemi, Miloseviç yönetimine kıyasla çok daha ılımlı ve işbirlikçi olsa da AB ile tam entegrasyonu sağlayabilmiş değildir. Sırbistan'da hala milliyetçi duygular ve tarihsel düşmanlıklar çok güçlüdür.

3.3.3 Sırp-Boşnak Kimlik Çatışmaları

Osmanlı ve Habsburg hâkimiyeti döneminde Bosna-Hersek halkını karşı karşıya getirecek bir durum olmamıştır. Çıkarları genel olarak örtüşmektedir. Hatta aktarılanlara göre Müslümanlar camiye gitmeyen Boşnaklar, Hırvatlar katedrale gitmeyen Boşnaklar, Sırp'lar da Ortodoks kiliseye gitmeyen Boşnaklar olarak anılmıştır (Huntington 2014: 403). Fakat Rusya ve Osmanlı'nın düşman olması, Habsburg'un Osmanlı safında olması Boşnak ve Hırvatları da Habsburg safında, Slav Sırp'ları ise karşı cephede, Rusya safında konumlandırmıştır (Karatay, 2013f: 222). Burada başlayan kimlik çatışması, Yugoslavya'nın Sırp hâkimiyetinde kurulması ile devam etmiştir.

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıkları ardından Sırp'lar ile aynı ülke sınırları içerisinde baş başa kalacağını fark eden ve bunu istemeyen Boşnaklar ile Hırvatistan hâkimiyeti isteyen Hırvatlar ve Sırbistan hâkimiyetinin güçlenmesi taraftarı olan Sırp'lar arasında ilerleyen tarihlerde büyük insanlık suçlarına sahne olacak bir iç savaş patlak vermiştir.

Bosna-Hersek'te 1981 yılında nüfusun %39,5'i Müslümanlar, %32'si Sırp'lardan oluşmuştur. Hırvatlar ise %18,4'lük kesimi karşılamaktadır. Görüldüğü üzere özellikle Müslümanlar ve Sırp'lar arasındaki oranlar birbirine çok yakındır. Herhangi bir etnik grubun çoğunluğu oluşturamadığı 23 bölge ve 32 Müslüman, 31 Sırp ve 14 Hırvat bölgesi vardır. 1991 yılında kadar yüksek doğum oranları nedeniyle nüfus Müslümanlar lehine değişmiş ve Müslümanların toplam nüfusa oranı yaklaşık %44 olmuştur (Kenar, 2013: 181). Yugoslav kimliği açısından olaya bakacak olursak, Müslümanların %44'lük oranı 1.905.318 kişiye denk gelmektedir. Aynı zamanda 1.369.318 Sırp, 755.231 Hırvat ve kendini Yugoslav olarak tanımlayan 239.977 kişi bulunmaktadır. Yugoslav olduğunu söyleyen kişilerin çoğunluğu Boşnaklardır. Müslüman nüfusla birlikte düşünüldüğünde Boşnakların ülke nüfusuna orası %46 civarında çıkmaktadır (Karatay, 2013e: 214).

1990 yılında diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Bosna-Hersek'te de seçimler yapılmış ve Boşnakların "Demokratik Eylem Partisi" sandalye çoğunluğunu sağlayabilmiştir. Cumhurbaşkanlığına Aliye İzzetbegoviç seçilmiştir. 15 Ekim 1991 yılında ise Bosna-Hersek Cumhuriyeti tam bağımsızlığını ilan etmiştir. AT, Bosnalı Sırp'ların bağımsızlık istemediğini, adil bir karar için referandum yapılması gerektiğini belirtmiştir. 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihlerinde yapılan referandumda çıkan % 99.7'lik oranda bağımsızlık lehine oy üzerine 3 Mart 1992'de İzzetbegoviç Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna-Hersek içerisindeki Sırp'lar özerk bölgeler oluşturmuş ve Sırbistan'a bağlanma talebinde bulunmuşlardır. Bu bölgelerde Sırp olmayanlara karşı terör eylemleri gerçekleşmeye başlamıştır. Bosna-Hersek'teki Hırvatlar ise bağımsızlığı savunduklarını belirtmişler fakat bunun birlikte iki Hırvat özerk bölgesi de oluşturmuşlardır (Kenar, 2005: 166-171).

Uluslararası toplum nezdinde çatışmaların durması için Bosna-Hersek'te üç ulusa dair üç kantonal bölge önerisi ortaya atılmıştır. Fakat Aliya İzzetbegoviç "bir arada yaşama"ya dair inancını koruduğu için bu fikirlere sıcak bakmamıştır. Sırp'ların Bosna'da gerçekleştirdiği ilk etnik temizlik dalgası 1992 yılında başlamıştır. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin topraklarının % 70'i Sırp'lar tarafından işgal edilmiştir. Birkaç hafta içerisinde BM'nin kararı ile Yugoslav ordusu Bosna'dan çekilmiş olsa da büyük

katliamlar yaşanmıştır. Yugoslav Ordusu çekilirken bütün ağır silahlarını Bosna'daki Sırlara bırakmış ve savaşın devamını planlamışlardır (Kenar, 2005: 171-175).

Türkiye'nin de arabuluculuğu ile 1994'te Washington'da imzalanan bir anlaşma ile Bosna'nın savunmasında Boşnaklar ve Hırvatlar aynı safta birleşmiş, Sırlara karşı savunma konumundayken saldırı konumuna geçmişlerdir (Keskin, 2012: 159).

Bosna savaşında Sırbistan, 11 Temmuz 1995'te Srebrenica'ya saldırmasıyla kendi ipini çekmiştir. Srebrenica saldırısı Sırbistan'ın yapabileceklerine göz yumma seviyesini geçmişti. Çünkü Srebrenica'da, BM tarafında güvenli bölge ilan edilen yerde bir günde katledilen Müslümanların sayısı 8 bine ulaşmıştır. 28 Ağustos 1995'te Saraybosna'da bir Pazar yerinde patlayan bomba ve ölen siviller NATO'ya artık harekete geçmesi gerektiği mesajını vermiştir. Aynı ay Bosna Sırp karargâhları ve askeri tesisleri havadan vurulmuş, Sırların geri çekildiği yerler Boşnak ve Hırvatlarca ele geçirilmiştir. Miloseviç Batı'nın daha fazla tepkisinden çekindiği için Bosnalı Sırlara uyguladığı tam destek politikasından vazgeçmiştir. Yugoslavya'ya karşı uygulanan ambargonun kalkması karşılığında Dayton planını kabul etmiştir (Ülger, 2016: 157-158). Bosnalı Sırlardan desteğini çekmesi Miloseviç'e yalnızca Bosna'yı değil, iç politikadaki gücünü de kaybettirmiştir.

Dayton Anlaşması'na göre, ülke topraklarının % 51'i Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun, % 49'u Bosnalı Sırların olacak şekilde düzenlenmiştir. Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar anayasal olarak eşit statüde olmuşlardır. 1996'ya kadar askeri düzenlemeleri NATO üstlenmiştir. Milliyetçi liderler Miloseviç ve Tudjman'ın yerine Batı ile daha uyumlu ilişkiler kuran liderler getirilmiştir (Kenar, 2005: 189-195).

Bosna'da askeri müdahale yeterli değildir. Kurumsal kalkınmanın sağlanması gereklidir. Fukuyama'ya göre, uluslararası toplum Bosna'da yozlaşmayı ortadan kaldırmak, iyi yönetimi ve insan haklarını desteklemek için iç siyasete fazlaca karışıp Bosna'yı dışa bağımlı hale getirmektedir. Uluslararası toplumun Bosna'dan ayrılması durumunda Bosna için tehlike çanları çalmaya başlayacaktır ve hatta aynı iç çatışma ortamına tekrar girilebilme tehlikesi vardır (Fukuyama, 2012: 20).

Huntington'ın tezine göre çatışmalara büyük pencereden bakılmalı ve ülkeler ya da kimliklerin değil, medeniyetlerin çatıştığı görülmelidir. Medeniyetlerin çatışması söz

konusu olduğunda ülkelerin akraba ülkelere ve diğerlerine karşı çifte standart uygulaması kaçınılmazdır. 1993 yılının başlarında yüzlerce Rus'un Boşnaklara karşı Sırp ordusunda görev almasını ve İslami hükümetlerin Bosna'ya yardım etmeyen Batı'yı eleştirmeleri akraba devlet kayırmacılığına tipik bir örnektir. Örneğin İran'ın silah ambargosunu delip Boşnaklara silah ve asker yardımı yapmıştır (Huntington, 2007: 95-96). Uluslararası ambargoya karşı gelecek kadar yardım yapma isteği ancak akraba topluluklar ile açıklanabilmektedir. Bu teze karşı çıkanlar da olmuş, Edward Said gibi isimler Huntington'ın tezini sığ olarak yorumlamışlardır. Said olayın sadece akrabalık ve din kardeşliği ile ilgili olarak kadar basit olmadığını, karşılıklı bağımlılık durumlarının ihmal edildiğini belirtmektedir (Said, 2007: 114).

Sosyal İnşacılık, Bosna Savaşı ertesinde kullanıldığı gibi yaygın olarak çatışma çözümlerinde kullanılır. İnşacı teori, tarafların üzerinde anlaşamadığı norm yerine yeni bir norm sunar (Arman, 2007: 35). Kimlik çatışması yaşayan devletler arasında ortak değerler bularak barışı bunun üzerine tesis eder. Dayton süreci açık bir şekilde bütün taraf devletlerin savaştan ve kayıptan yıpranması ile ve uluslararası toplumda yer edinebilme amacıyla başarılı olmuştur. Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar da savaşın sonuna kadar bu savaşın bir kazananı olmayacağını anlamış durumdaydılar. Birleştikleri ortak nokta ise, büyük toprak kazancı hayallerinden vazgeçip var olan egemenlik haklarını ve nüfuslarını kaybetmemek olmuştur.

3.3.4. Arnavut- Makedon Kimlik Çatışmaları

Makedonya'nın kimlik benimseme konusunda özgün bir biçimi vardır. Önce Türk yönetime karşı Bulgarlık iddiası ile isyan bayrağı açmış, daha sonra Tito ile birlikte Makedon kimliğini benimsemiş buna bağlı olarak ulusal dil ve kilise de oluşturularak bu kimlik savunulmuştur (Arman, 2007: 56).

Makedonya Cumhuriyeti'nin toprakları, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Güney Sırbistan toprakları olarak anılmıştır. II. Balkan Savaşı'ndan sonra ise Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Arnavutluk bölgeyi paylaşmıştır. Aynı dönem içerisinde hem Balkan devletleri bu topraklarda hak iddia etmekte, hem Avrupalı güçler

Makedonya'nın iç dinamiklerini kullanarak bölgede söz sahibi olmayı istemekte hem de Osmanlı Devleti gücünü tekrar sağlamaya çalışmaktadır. I. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan, Makedonya'nın kendi elinde olan topraklarından çekilmiştir. İki savaş arası dönemde Arnavut azınlığa karşı asimilasyon boyutları ciddi durumlara gelmiştir. Arnavutlar, Arnavutluk'a göçe zorlanmış, kalanların dilini kullanması engellenmiştir (Erol, 2013b: 281-285).

Yugoslavya Federasyonu sınırları içerisinde bulunan Makedonya Cumhuriyeti, "Vardar Makedonya'sı" olarak anılan topraklar üzerindedir. Vardar Makedonya'sı bütün Makedonya topraklarının sadece bir kısmıdır. Yunanistan'da Ege Makedonya'sı, Bulgaristan sınırları içerisinde ise Pirin Makedonya'sı bulunmaktadır. Makedonya, Balkan yayılcı milliyetçiliğinin hem öznesi hem nesnesi durumundadır. Bütün Makedonları tek bir çatı altında toplamak ülküsü olduğu kadar, diğer Balkan devletlerinin Makedonya toprakları üzerinde yayılcı eğilimleri vardır. Her millet Makedonya topraklarını kendi yayılma alanı olarak görmektedir. Sırbistan'ın bu toprakları "Güney Sırbistan" olarak tanımlaması bunun en büyük örneğidir (Ülger, 2016: 129-132).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Yugoslavya içerisinde Makedonya ayrı bir devlet, Makedonlar ayrı bir ulus olarak tanınmıştır. Bu tanınma bütün sorunların düzeldiği anlamına gelmemektedir. Ayrımcılık azalsa da devam etmiştir. Yine de genel kabul edilen kaniya göre Tito bir Makedon milleti yaratmıştır. Yönetime büyük ölçüde Makedonlar hakim olmuş, Arnavutlar durumu tersine çevirmek için çabalamıştır. 1974 anayasasında yapılan değişikliklerle Arnavutların Makedonya'daki hakları arttırılmış, Makedon Cumhuriyeti'nin Makedon, Türkler ve Arnavutlardan oluştuğu belirtilmiştir. 1980'lere kadar bu rekabet çatışmaya dönüşmemiştir. 1981'de Arnavutların direnişi artmış, aynı ölçüde Makedonya polisi ve hükümetinin baskısı da artmıştır. 1989'da tersine bir değişiklikle Makedonya Cumhuriyeti tekrar bir ulus devlet olarak tanımlanmıştır. Dağılma eşiğindeki Yugoslavya'dan ayrılmak isteyen Makedonya, böyle bir durumda Arnavutlar ve Türklerin hak talep etmesini önlemeye çalışmıştır (Erol, 2013b: 285-286).Dağıldıktan sonra ise Arnavutların ulus statüsü istemesine bu şekilde

engel olamamışlardır. 1992 yılının Nisan ayında Arnavutlar Üsküp'te büyük gösteriler düzenlemişlerdir.

Makedonya'nın bağımsızlıktan 2001 yılına kadar geçen sürede en önemli sorunu Makedonya'da yaşayan Arnavutlar olmuştur. Kalkandelen şehrinde nüfusun %63.97'sini, Gostivar'da %59.01'ini, Debre'de %63.30'unu, Üsküp'te %15.30'unu ve Kumanova'da %26.44'ünü Arnavutlar oluşturmaktadır. Balkan coğrafyasında tek bir ulusa ait en büyük azınlık oranına sahip Makedonya'da Arnavutlar, Makedonlar ile birlikte kurucu ulus sayılmak ve Makedonlar ile eşit hak ve özgürlüklerden yararlanmak istemiştir. Bunun için de 1991 anayasasındaki Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedonların ulus devleti olduğu yönündeki ifadesinin değiştirilmesini talep etmişlerdir. Azınlık statülerinden memnun değillerdir. 2001 yılında gelen talepler doğrultusunda anayasada değişiklikler yapılmıştır. Azınlık terimi yerine "topluluklar" terimi kullanılmış ve Makedonya Cumhuriyeti'ni, Makedonya'da yaşayan bütün toplulukların devleti olarak tanımlamıştır. Aynı yıl yapılan Ohri Çerçeve Anlaşması, Makedonlar ve Arnavutlar arasında etnik çatışmaların durdurulması için uluslararası toplum baskısıyla imzalanmış iki tarafın da karşılıklı ciddi tavizler verdiği anlaşmadır. Bu anlaşma ile Makedonya Cumhuriyeti resmi olarak iki uluslu bir devlet haline gelmiştir, Arnavut militanlar ise silah bırakmayı kabul etmiştir. (Pars, 2013:303-307).

Makedonya, Arnavutlar dışında ismiyle ilgili de sıkıntılar yaşamıştır. Yunanistan, Makedonya bir bölge olarak görmüş ve ayrı bir ulus olduğunu reddetmiştir. Çünkü Makedonya'nın bağımsızlığı ve anayasası ile Florina, Selanik, Serez ve Kavala'da yaşayan Slavca konuşan Yunanlılar ulusal azınlık statüsüne sahip olmaktadır. Ayrıca Makedonya'nın bayrağında yer alan İskender'in simgesi sayılan Vergina yıldızı ve banknotlarında olan Selanik'teki Beyaz Kule diğer tartışma nedenleridir. Bu simgeler Makedonya'nın yayılmacı emellerinin göstergesi olarak anlaşılmıştır. Yunanistan, Makedonya'ya hem uluslararası toplum nezdinde hem de ekonomik olarak ambargo uygulamıştır. ABD'nin de araya girmesi ile ilgili anayasa maddesi, ülkenin ismi, bayraktaki ve banknotlardaki simgenin değiştirilmesiyle kriz aşılmıştır. BM Genel Kurulunda Makedonya "Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya (The Former Yugoslav Republic of Macedonia- FYROM)" olarak tanınmıştır (Mandacı, 2012: 217).

Makedonya ve Yunanistan arasında yaşanan çatışma tipik bir kimlik ve kültür çatışmasıdır. Modern toplumda kimlik normlarının ne kadar önemli olduğunun bir kanıtıdır. Askeri veya siyasi bir yayılım eğilimi olmasa da ulusal marş, bayrak ve ulusal para gibi devletin sembolleri sayılan araçlardaki en ufak bir unsur yayılcı eğilim olarak gözükülebilmektedir.

Arnavut ve Makedonların yaşadıklarını ise sadece bir azınlık sorunu olarak adlandırmak eksik kalacaktır. Çünkü Makedonya’da Arnavutlar sayıca Makedonlardan az olsa da azınlık olmak için fazla kalabalıktırlar. Bazı bölgelerde özellikle Arnavutluk sınırına yakın bölgelerde çoğunluğu sağlamış olmaları Makedonya hükümeti için endişe vericidir. Ohri Çerçeve Anlaşması iki tarafından taviz vermesi açısından önemlidir. Sorunları tamamen çözemesi bile sükuneti büyük ölçüde sağlamıştır.

3.3.5. Kimlik Çatışmalarına Sosyal İnşacı Bakış

Topluluklar çöktükçe kimliklerine daha tutkuyla bağlı olurlar. Kimlik inşa etmek insanlar için gelişen dünyada güvenlik bir sığınak, yurt oluşturmaktır (Aka, 2010: 18). Yugoslavya’nın dağılması da bunu inkar etmemiştir.

Ulusların kimlik oluşturmak için çeşitli yolları vardır. Kimlik inşa dönemlerinde sıkça başvurulan bir yol efsanelerdir. Bu efsaneler ortaklık inancını pekiştirir. Balkanlar için efsaneler ihanet, şehadet ve suikast olmak üzere üç tip motife sahiptir. Avusturya-Macaristan Arşidükü Ferdinand’ı vuran Princip, Miloş Obiliç, Arnavutların ulusal kahramanı, tek sıçrayışta bir dağ zirvesinden diğerine atlayabildiği, tek vuruşla düşmanı ikiye bölebildiği söylenen İskender Bey bu efsanelere örnektir (Arman, 2007: 83-86).

Mitoslarla birlikte otoktonluk kimlik inşasının coğrafya boyutunda kullanılan başka bir yoldur. Otoktonluk, ulusların söz konusu coğrafyada tarihin başından beri buldukları iddiasıdır. Bu da topraklarda söz sahibi olma söylemini güçlendirmektedir. Kimsin? Sorusunun çoğu zaman coğrafya adı ile cevaplanması otoktonluk düşüncesinin ne kadar etkin olduğunun kanıtıdır.

Arnavut kavimlerin Kafkasya’dan bölgeye göç ettiği, Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak ve Karadağlı’ların da bölgeye Moskova civarındaki bataklık ve ormanlık

alanlardan geldiği bilinmektedir. Makedon ulusunun ise Türk Bulgar Hanlıklarından güneye göçenlerinin Slav kültürü ile karışarak oluşturduğu yeni bir ulus olduğu tarihçiler tarafından söylenmektedir (Arman, 2007: 87-93).

Balkan kimliklerinin bir başka birleştirici ve aynı zamanda ayırt edici unsuru da Türk yönetimi altında geçen dönemleridir. Bu döneme “Türkokratya” adını vermektedirler. Fakat Balkan ulusçuluğunun oluşum sürecinde Türkokratya kavramı zulüm ve baskı ile bir tutularak ötekileştirilmiş ve olumsuzlanmıştır. Yazılı ve sözlü edebiyat ile bu düşünce yayılmış, çocuklara anlatılan masallarla yeni nesillere aktarılmıştır. Vasil Glavinov isimli Yunan asıllı bir Makedon gazeteci 1895 yılında yazdığı bir makalesinde aynen şu ifadeleri kullanmıştır: *“beş yüz yıldır acımasız bir Asyalı egemenliği altında, Bahtsız Makedonya’nın, Arnavutlar, Çerkesler ve Kürtler tarafından soyup soğana çevrilen Avrupa uygarlığının beşiği salt kaba kuvvetle işgal edilmiştir.”* (Arman, 2007: 93-99) Miloseviç de Yugoslavya dağılırsa egemenliklerini kaybedecekleri ve Türkokratya dönemine benzer bir dönemin tekrar geleceğini söyleyerek Sırp milliyetçiliğini körüklemiştir. Kosova Savaşı yenilgisinin getirdiği nefret hortlatılmış, Türkiye’nin Kosova ve Bosna’ya olan ilgisi Türklerin tekrar Balkan egemenliğinde gözü olduğu iddialarını güçlendirmek için kullanılmıştır. Bunlara ek olarak Glavinov’un ifadesine dair olarak, “Avrupa uygarlığının beşiği” sözünden şarkiyatçılığa yaptığı vurgu açıkça gözükmektedir. Şark’a ait değil, Garp’a, Batı medeniyetine ait olduğu vurgusu sıkça tekrarlanmıştır. Aynı şekilde bağımsızlık imkânı haricinde Garp egemenliği de Şark egemenliğine tercih edilmiştir.

Avrupa ise Balkanları uzunca bir süre kendi parçası olarak görmemiştir. Şarkiyatçılık düşüncesi ile Balkanları tanımlamıştır. Edward Said’in tanımıyla Şarkiyatçılık, Avrupa’yı modern, rasyonel ve ilerlemeci görürken Doğu’yu geri geleneksel ve mistik görmektir (Arman, 2007: 135). Bu anlamda Balkanlar Avrupa’nın ötekisidir. Balkanlar da bu durumun faturasını Türk yönetimine kesmektedir. Avrupa’nın Müslüman dünyayı veya siyahileri öteki olarak görmesi artık bir Avrupa geleneği haline gelse de çoğunluğu Hristiyan olan ve coğrafi olarak bu kadar yakınında olan bir bölgeyi ötekileştirmesi ilginç bir durumdur. Yüzyıllarca Türk yönetimi altında bulunması mazeret olarak gösterilse de Yunanistan Avrupa’nın gözetilen korunan

devleti iken, eski Yugoslavya Cumhuriyetlerini görmezden gelmesi kafaları karıştırmaktadır. Avrupa bunu Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ile fark etmiştir.

Avrupa'nın Bosna Savaşı'nda müdahale etmeye karar vermesine sembolik neden olarak, fiziksel olarak Avrupalının aynısı olan sarı saçlı mavi gözlü bebeğin pazar yerinde bir keskin nişancının mermisine hedef olup annesinin kucağında öldüğü sahne gösterilmektedir (Arman, 2007: 145). Boşnak kimliği geçişken bir kimliktir. Ve kendi içerisinde soru işaretleri barındırır. Var olan Boşnak kimliğinin dini kimlik mi yoksa bir ulusal kimlik mi olduğu sorusu Bosna Savaşı sırasında İslamiyet'e sıkça vurgu yapan Aliya İzzetbegović döneminde tekrar ortaya çıkmıştır (Arman, 2007: 128). Boşnakların sadece dini anlamda değil, aynı zamanda ulus kimliği açısından da kendilerini Sırp'lardan farklı tanımlamaları Sırp-Boşnak kimlik çatışmalarının temelini oluşturmaktadır. Büyük Sırbistan hayali bu durumdan büyük bir yara almaktadır.

Batı literatüründe Balkanlar etnik olarak heterojen mizaç olarak ise homojendir (Arman, 2007: 162). Batı için bütün Balkan coğrafyası düzensizlik ve şiddet demektir. Adeta birer saatli bombadır. Ulus ayırt etmezler bu nedenle en iyisi her an patlama tehlikesi olan bu bölgeden uzak durmaktır. Korku edebiyatının kült karakterlerinden olan Drakula'nın Romanya'nın orta-batı bölgelerinden Transilvanya (Erdel)'dan olması bu anlayışı doğrulayan kanıtlardan birisidir. 19. yüzyıl gezginleri Balkanları “vahşi ve acımasız bölgeler”, “şeytani dağlar”, “aşağı uluslar” ve “Avrupa'daki en geri insandan bile daha geri kalan harika hırsız ve yalancılar” olarak tanımlamışlardır (Hammond, 2006: 8).

Balkanlarda rekabetin işbirliğine üstün gelmesinin nedeni Sosyal İnşacı bakış ile toplumsal kimlikler üzerinden şekillendirilen karşılıklı düşmanlık algısıdır. Yugoslav üst kimliğinin bu düşmanlık algısını kıramaması, Yugoslavya'nın dağılmasının temel sebebidir. Bağımsız ulusal kimlikleri yaratma arzusu şiddeti de beraberinde getirmiştir (Tüysüzoğlu, 2012: 101-102).

İnşacı teorinin asıl gayesi aktörlerin davranışlarının uluslararası ortamdaki anlamıdır. Balkanlar için düşünüldüğünde ilk olarak bölgeler dünyanın geri kalanı ile işbirliği kurabilmek için tanınmak ister. İşte Balkanlarda ulus inşa süreci sürecinin amacı varlık göstererek iletişim ve işbirliği kurmaktır (Kavalski, 2002: 640-641).

Devletin tüzel kimliğinin dört çeşit çıkarı veya başka bir ifadeyle arzusu vardır. İlki, diğer aktörlerden farklılaşmasını sağlayacak bir fiziksel güvenlik yaratabilmek ikincisi, istikrarlı toplumsal kimlikler yaratabilecek bir güvenlik ve/veya uluslararası toplumla tahmin edilebilir ilişkiler kurmaktır. Üçüncüsü, kaba kuvvetle istikrar ve gelecek sağlamaktansa, diğerleri tarafından bir aktör olarak tanınarak gelecek sağlamak ve sonucusu, halkın iyi yaşam isteklerini karşılayabilmek ve refahını geliştirmektir (Wendt, 2013: 682). Eski Yugoslavya'nın mirasçısı devletler de kurdukları siyasi otoritenin meşruiyetini sağlamak, uluslararası toplumda tanınmak ve devletin kimliğini oluşturmak amacıyla bu dört çıkarı takip etmektedir. Geçmişteki etnik çatışmaları ve sınır sorunlarını çözüp daimi barış ve güvenliği sağlamak ilk hedeftir. Uluslararası toplumda kimliği ile tanınmak ve bu şekilde saygı duymak ikinci hedef, özellikle ilk olarak komşu ülkelerle daha sonra uluslararası örgütler ve diğer devletlerle iyi ilişkiler kurarak çevresinde bir güvenlik toplumu oluşturmak üçüncü hedeftir. Nihai hedef ise halkın yaşam standartını yükseltmek, sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş ülkeler sınıfına dahil olmaktır. Günümüzde Balkan ülkeleri bu arzularını gerçekleştirmek için Avrupa Birliği'ne üye olmak istemektedir.

3.4. Günümüzde Balkanlar ve Avrupalılık Kimliği

Balkanlarda yaşanan etnik çatışmalar sırasında AB siyasal yaşamda etkinliğini arttırmıştır. Derinleşmesini tamamladığına inanıp, genişlemeyi düşünmüştür. İlk olarak 1997'deki Lüksemburg zirvesinde Slovenya'nın tam üyeliği için olumlu tavır takınmış, daha sonra 2003'te Selanik zirvesinde bu olumlu tavrı bütün Balkan ülkelerini içerisine alacak şekilde genişletmiştir. Etkin bir havuç-sopa politikası ile bölgenin "Avrupalı" kimliğine bürünmesi için çaba göstermektedir (Mandacı ve Arman, 2012: 7).

"Avrupalı devlet olmak" AB'ye üyelik için başlıca şartlardan biri sayılmış fakat kurucu anlaşmalarda Avrupalı devlet olmanın açık bir tanımı yapılmamıştır. Avrupa Komisyonu 1992'de yayınladığı genişleme raporunda "*Avrupa kavramının Avrupa kimliğine katkıda bulunan coğrafi, tarihi ve kültürel unsurları bir araya getirdiğini*" belirtmiş, buna ek olarak "*coğrafi yakınlık, fikirler, değerler, tarihsel etkileşimler gibi*

ortak tecrübeleri tek ve basit bir tanımla özetlemek mümkün değildir” ifadesini de eklemiştir (Eylemer, 2010: 193-194).

Avrupa Birliği, Avrupalılık dönüşümü karşısında gelecek itirazları hısımlık politikasını gözeterek bertaraf etmeyi planlamaktadır. Geçmişte bir arada yaşayan fakat bazı nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kalan insanların tekrar bir araya gelme konusunda duyduğu sempati itirazların gücünü kırmaktadır. Hırvatistan için Avusturya, Arnavutluk için İtalya ve Sırp modernleşmesindeki Paris etkisini göz önüne alarak Sırbistan-Fransa yakınlığı hısımlık politikasına örnektir (Arman, 2007: 45). Örneğin, Hırvatistan AB ile üyelik müzakerelerinin başlama şartı olan ülkesindeki savaş suçlularını Uluslararası Ceza Mahkemesine teslim etme ilkesini yerine getirmemesine rağmen, Avusturya'nın açık desteği ile Hırvatistan ile fasılların açılmasına karar verilmiştir. Bu politikada bazı uluslar AB nezdinde “gözetilen ulus” statüsündedir (Arman, 2007: 444).

AB'nin Balkanlara yönelik politikası bütünleşme yoluyla istikrar sağlamaktır AB Balkanlarda bir nevi Tito rolünü üstlenmiştir. Bütünleşme politikaları meyveleri vermiştir. Slovenya 2004'te, Romanya 2007'de, Hırvatistan 2013'te AB'ye üye olmuşlardır. Karadağ, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk aday ülkelerdir. Bosna-Hersek ve Kosova da potansiyel aday ülke statüsünde bulunmaktadır Katılım öncesi yardım araçları ile aday ve potansiyel aday ülkeler desteklenmektedir. Temel amaç her anlamda bu ülkelerin Avrupa normlarını benimsemesini sağlamaktır (Günel, 2015: 265-274).

Avrupalılık kimliği Balkan coğrafyası için sarılabilecekleri bir can simidi konumundadır. Çünkü Yugoslav kimliğinden farklı bir boyutta temsil edilmekte ve eski Yugoslavya ülkelerinin tam da ihtiyacı olan konularda büyük vaatlerde bulunmaktadır. Çoğu eski Yugoslavya ülkesi büyük ekonomik darboğazlarla, siyasi ve sosyal sorunlarla mücadele etmektedir. AB, bu ülkelere kendi pazarlarını açma vaadinde bulunurken aynı zamanda kurumlar aracılığı ile ülkelerindeki siyasi yozlaşmaları ve insan hakları ihlalleri gibi konuları düzeltmek için zorlayıcı bir güç olmaktadır. Bu ülkeler için bu perspektiften bakıldığında AB'ye üyelik en önemli dış politika amaçlarından biridir.

AB mevcut kriterlerine ek olarak Balkanlar için “Bölgesel Boyut” programını da eklemiştir. Bu program ile Balkan ülkeleri bir arada çalışmaya zorlanmaktadır. Bölgesel Boyut’un bir parçası olarak 1999 yılında İstikrar Paketi imzalanmıştır. Pakt, bir projenin AB tarafından fonlanabilmesi için iki ya da daha fazla Balkan ülkesinin birlikte çalışmasını öngörmektedir. Pakt sayesinde bölgede ticaret canlanmıştır. Fakat 2008 yılında Pakt yerini daha iyi düzenlenmiş olan “Bölgesel İşbirliği Konseyi”ne bırakmıştır (Günel, 2015: 274-275). AB, Batı Balkan ülkelerini Dış İlişkiler Komiseri’nin görev alanından alıp Genişleme Komiseri’ne vermiştir. Bu her ne kadar sembolik ya da kurumsal olarak gözükse de Balkan ülkelerinin artık “onlar” değil “biz” olduğunun kanıtıdır. Balkan ülkelere üyelik sözü verilmiştir ve üyelik için birbirlerini bekleme zorunlulukları bulunmamaktadır. Her devlet bireysel değerlendirilmektedir (Günel, 2015: 281).

Cumhuriyetle yönetilen ve içerisinde Voyvodina özerk bölgesini barındıran Sırbistan’ın 2011 yılı itibarıyla nüfusu 7.310.000 kişidir. Bu nüfusun % 82.9’u Sırp, % 3.9’u Macar, % 1.8’i Boşnak ve geriye kalan % 11.4’lük oran Çingene, Slovak, Çek, Türk, Bulgar ve Romen’dir. Dini açıdan bakıldığında ise yine 2011 yılında nüfusun yaklaşık % 85’i Ortodoks, % 3.2’si Müslüman, % 55’i Katolik’tir. Konuşulan diller Sırpça, Arnavutça, Macarca ve Boşnakça’dır. 2010 yılında işsizlik % 19 civarında olarak ölçülmüştür (Uzgel, 2013: 55-56).

3 Haziran 2006’da Sırbistan’dan ayrılan 14.026 km²’lik yüzölçümüne sahip 662.000 kişinin yaşadığı Karadağ’da nüfusun % 43’ü Karadağlıdır. Geri kalan nüfusun % 32’si Sırp, % 8’i Boşnak, % 5’i Arnavut ve geriye kalan % 12’lik kesimi de Hırvat ve Çingenelerin de dahil olduğu çeşitli uluslar kapsamaktadır. Ülkede % 74.2 ile Ortodoks mezhebi hakimken, nüfusun %17.7’si kadar Müslüman, % 3.5’i kadar Katolik vardır. Hükümet biçimi başkanlık sistemidir. Sırpça, Boşnakça ve Arnavutça ülkede konuşulan başlıca dillerdendir. 2010 yılında işsizlik % 14.7 oranındadır (Karatay, 2013d: 111-112).

Kanlı savaşlarla birlikte 17 Şubat 2008’de Sırbistan’dan bağımsızlığını alan Kosova, yönetim biçimi Cumhuriyet olarak kurulmuştur. Nüfusun %45’i işsizdir ve büyük ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır. Karadağ’ın yüzölçümünden biraz daha küçüktür ve 10.887 km²’lik toprağı vardır. Nüfusun % 92’si Arnavut % 8’i Sırp, Türk,

Boşnak, Goralı ve Çingene'dir. Dil konusunda çeşitlilik dikkat çeker. Ülkede Arnavutça, Sırpça, Türkçe, Boşnakça ve Roman dili konuşulmaktadır. Nüfusun % 93'ü Müslüman, % 6'sı Ortodoks, % 1'i Katolik'tir (Türbedar, 2013a: 131).

1995 Dayton Anlaşması'nın kendine has oluşturduğu Federal Demokratik Cumhuriyet modeli ile yönetilen Bosna-Hersek'te 4.622.000 nüfus vardır. 2000'de Bu nüfusun % 48'i Boşnak, % 37.1'i Sırp, % 14.3'ü Hırvat'tır. Nüfusun yarısı Müslüman, % 31'i Ortodoks, % 15'i Katolik'tir. Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça konuşulan ülkede işsizlik oranı % 43.1'e varmıştır (Kenar, 2013: 177-178). 2011 yılı ilerleme raporuna göre Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin 2009 yılında % 27,8 olan ticaret açığı 2010 yılında % 4,8'e düşmüş, ithalat % 10,2, İhracat % 27,7 artmıştır. Madencilik ve üretim ülkenin başlıca sektörleridir (Keskin, 2012: 165).

1991 yılının 25 Haziran gününde parlamento kararıyla bağımsız olan ve aynı yılın 8 Ekim tarihinde Yugoslavya ile ilişkilerini kesen Hırvatistan 2001 yılı nüfus sayımına göre % 89.6 gibi büyük bir oranda Hırvat nüfusa sahiptir. Ülkede nüfusun % 4.5'i Sırp, % 5.9'u da Boşnak, Macar, Sloven, Çek ve Romanlardan oluşmaktadır. Etnik dağılımla paralel olarak nüfusun % 87.8'i Katolik, % 4.4'ü Ortodoks, % 2'si Müslüman'dır. Hırvatça, Sırpça, İtalyanca ve Macarca en çok konuşulan dillerdir. Nüfus sayımının yapıldığı yıla ait rakamlara göre ise işsizlik nüfusun % 17.6'sı seviyesindedir. 2011 yılında yapılan sayıma göre toplam nüfus 4.483.000'dir. Parlamenter demokrasi ile yönetilir. (Yürür, 2013: 245-246).

8 Eylül 1991 tarihinden itibaren Yugoslavya'dan bağımsızlığını alan ve parlamenter demokrasi ile yönetilen Makedonya'da 2010 yılındaki sayıma göre 2.077.000 kişi yaşamaktadır. Nüfusun etnik dağılımı şu şekildedir: % 64.2 Makedon, % 25.2 Arnavut, % 3.9 Türk, % 2.7 Çingene, % 1.8 Sırp. Dini dağılım ise: % 64.7 Ortodoks, % 33.3 Müslüman şeklindedir. Makedonca, Arnavutça ve Türkçe konuşulur. İşsizlik nüfusun % 31.7 oranındadır (Eroğlu, 2013b: 277-278). Mafya başta Makedonya olmak üzere bütün Balkanlardaki başlıca sorunlardan biridir. Fakat özellikle Makedonya için "mafya her devlette vardır, Ancak Makedonya'da mafyanın bir devleti vardır" denilmektedir (Arman, 2007: 188).

Slovenya AB'ye uyumu çok kolay sağlamıştır. Demokrasi ve Pazar ekonomisine hızlı bir geçiş yapmıştır. Sırbistan ve Kosova ise AB konusunda en çok zorlanan iki devlettir. Sırbistan'ın Kosova'yı tanımasını AB şart koşmamasına rağmen sıkıntılar vardır. AB, Kosova ile sadece ilişkilerinin normalleşmesini istemiştir. Bunun yanında Sırbistan da AB'ye üye olabilmek için çaba göstermiştir ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği yaparak ülkesindeki savaş suçlularını Lahey'e teslim etmiştir (Günel, 2015: 285-289).

Dağılma ve bağımsızlıklarını kazanma süreci ertesinde yeni devletler çok çeşitli sorunlarla mücadele etmektedir. Slovenya hariç bütün eski Yugoslavya ülkelerinin temel sorunu ekonomidir. Ekonominin yanında eski düşmanlıkların yeni nesillere taşınması da yürütülebilecek dış politikaların kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Etnik çeşitlilik hala problem çıkarabilecek bir unsur olarak önemini korumaktadır AB üyeliği ile bu durum aşılmaya çalışılmaktadır.

AB, Balkan ülkelerini Avrupalı kimliği çatısı altında toplamak isterken, aynı zamanda Balkan ülkelerinin de "Balkanlı" kimliği altında çalışmasını istemektedir. Kimliklerin yok sayılması değil, işbirliği ile kimlikler arası iletişimin ve karşılıklı bağımlılığın artırılması temel gayedir. AB'nin Balkanlar'a yönelik politikalarında bu amaç göze çarpmaktadır.

SONUÇ

İnşacı paradigma ilk olarak sosyoloji alanında kendine yer edinmiştir. toplum ile insan arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Sosyal İnşacı düşünceyi Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarladığımızda ise temel aktörü devlet olarak alır ve devlet ile uluslararası toplum arasındaki ilişkiyi açıklar. Uluslararası ilişkiler ile işbirliğini arttırarak kalıcı barışı sağlama amacındadır. Bunun için de kimlikleri kullanır. Devletin kimliklerini düşünceler oluşturur. Bir devletin başka bir devlete karşı olan düşüncesi o devletin yanında veya karşısında konumlanacak bir kimlik yaratılmasını sağlar. Bu kimlik ise devletin çıkarlarını belirler. Çıkarlarına göre devlet, “biz” ve “öteki”yi yaratır. İnşacı paradigma, barış tesis edici kimlikleri kabul edilebilir kimlikler sayarken, şiddeti doğuran kimlikleri daha ılımlı kimliklere dönüştürme eğilimindedir.

Tarih boyunca Balkan toprakları zamanının çoğunu farklı medeniyetlerin egemenliği altında geçirmiştir. Makedonya Krallığı ardından gelen Roma egemenliği sonrasında Balkanlar da Roma gibi Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Farklı medeniyetlerin, farklı kültürlerin etkisinde gelişmiştir. Eski Yugoslavya topraklarının bir kısmı Ortodoks iken diğer kısım Katolik, başka bir bölge ise Müslüman’dır. Aynı zamanda bu bölgede sadece dini olarak değil, etnik olarak da tam bir bölünmüşlük hakimdir. Birbirlerine yüzyıllar boyunca komşu olan bölgelerin etnisitelerinin, dinlerinin ve hatta dillerini farklı olması farklı medeniyetlerin egemenlikleri ile açıklanabilmektedir. Balkanlarda dağın bir ucu Ortodoks iken diğer ucu Katolik veya Müslüman, bir ucu Latin alfabesi kullanırken diğer ucu Kiril alfabesi kullanmıştır. Yüzyıllar boyunca devam eden bu ayrım arada şiddeti doğursa da şiddet hiçbir zaman Yugoslavya’nın dağılma aşamasındaki seviyeye tırmanamamıştır. Yugoslavya’nın dağılması ise bölgeyi tam bir kan gölüne çevirmiştir.

Eski Yugoslavya topraklarının büyük bir kısmı yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti egemenliği altında kalmıştır. İskan politikası ile bölgeye Anadolu’dan köylü göçü gelmiş, bölgenin demografik yapısı zamanla değişmiştir. Balkanlar, Osmanlı nüfus bölgesi olmuş, halihazırda Osmanlı da kuruluşundan bu yana kendini bir Balkan devleti

olarak açıklamıştır. Bölgedeki halkın hak ve yükümlülükleri ırklarına göre değil, dinlerine göre düzenlenmiştir. Bu durum Balkan milliyetçiliğinin gecikmesine sebep olmuştur. Kimi araştırmacılara göre Balkan milliyetçiliğinin gecikmesi toprakları daha büyük şiddetten korurken kimi araştırmacılara göre ise gelişen kimlik ve milliyetçilik duygularının sağlıklı olmamasına sebep olmuştur. Avrupa'da olana benzer ulus devletlerin itici gücü orta sınıftır. Fakat Osmanlı hâkimiyetindeki topraklarda sınıf temelli bir sosyal yapı yoktur. Kapitalizmin ticareti geliştirmesi bir ara sınıf oluşumunu sağlamış, ulus devlet kurmak için gerekli sosyal hareketlenmenin ihtiyacını karşılamıştır Balkan halkları ise kimlik inşa süreçlerinde Osmanlı egemenliği dönemini “Avrupalı” olamamalarının sebebi olarak görmüş ve kötü hatırlamışlardır..

Bir Balkan devlet olan Osmanlı Devleti yıkılışı da Balkanların kaybı ile başlamıştır. Balkan savaşlarının ardından yaşanan I. Dünya Savaşı'ndan galibinden mağlubuna kadar bütün devletler büyük yaralar alarak çıkmıştır. Balkan devletleri ise en büyük yarayı almış, henüz yeni bağımsızlıklarını kazandıkları devletlerinin siyasi, askeri, sosyal ve hukuki düzenini kuramadan tarihin şahit olduğu iki dünya savaşından ilkinde kendilerini bulmuşlardır. I. Dünya Savaşı sırasında planları yapılan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı savaşın hemen arkasından 1 Aralık 1918 tarihinde kurulmuştur. 11 yıl sonra adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir. Yugoslavya Krallığı ikinci savaşın yaklaşması sebebiyle çalkantılı uluslararası toplumdan ve kendi iç siyasi kargaşalarından etkilenmiş, hayal edilen Slav birliğini pratikte sağlayamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile tam bir kaos içerisine giren Yugoslavya'da korkulan olmuş, Hitler kapıya dayanmıştır.

Savaşın son düzlüğüne girilirken Tito sahneye çıkmış ve Partizanları ile birlikte ülkeyi Alman işgalinden kurtarmıştır. Bu tarihten itibaren Tito'nun karizmasına Yugoslavya'nın birleştiricisi unvanı eklenmiş ve ölene kadar ülkeyi yönetmiştir. 1980 yılında öldüğünde geriye çok şey yaşamış ve daha da yaşayacak olan bir halk bırakmıştır. Tito bir Yugoslav ulusu yaratmaya çalışmıştır. Bunun için altı federe devleti bünyesinde toplamış, etnik bir denge kurarak düşmanlığı engellemek istemiştir. Fakat etnik dengeyi kurarken ekonomi dengeyi gözden kaçırmış ve yaratmaya çalıştığı

Yugoslav ulusunun başarısız olmasına bir bakımdan kendisi sebep olmuştur. Bir Yugoslav atasözünde bu durum çok açık bir şekilde ifade edilmektedir: “*Yugoslavya, altı cumhuriyet, beş ulus, dört dil, üç din, iki alfabe, bir siyasal parti ve sadece bir Yugoslav’dan (Tito) ibarettir.*” (Ülger, 2016: 169)

İnşacı teori ulus inşa süreçlerinin mitoslar, kahramanlar, toprak, yazılı ve sözlü gelenek ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Yugoslavya uluslarının ulus inşa süreçleri bu bakımdan incelendiğinde tipik bir Sosyal İnşacı analiz ortaya çıkmaktadır. Kimlik ve çıkar ilişkisi açısından ise görülen Sosyal İnşacı düşüncüyü doğrular niteliktedir. Yugoslavya ulusları birbirlerini öteki olarak sıfatlandırdıkça bölünmüş, bölündükçe ötekileşmiştir. Şiddet o kadar artmıştır ki 1991 yılında Hırvatistan’da Sırp-Hırvat çatışması olarak başlayan iş savaşı Bosna-Hersek’e sıçramış burada Hırvatlar, Sırp ve Boşnaklar çatışmıştır. Tarihin en büyük katliamları bu topraklarda gerçekleşmiş, Srebrenica’da bir gecede 8 binin üzerinde Boşnak öldürülmüştür. Taraflar ancak 1995 yılında aynı masa etrafında oturabilmiş, imzalanan anlaşmanın işletilebilmesi için Bosna-Hersek topraklarında 60 bin kişilik bir barış gücünün sürekli hazır bulunması gerekmiştir. Çatışma bununla bitmemiş, Kosova’da Sırp ve Arnavutlar çatışmış, NATO tarihinde ilk defa kendi kurallarının dışına çıkarak Kosova’dan Sırp işgal güçlerinin çıkmasını sağlamıştır. Bunun dışında Makedonya’da da Arnavutlar ve Makedonlar arasındaki kimlik çatışmaları azalsa da 2016 yılında dahi henüz bitmiş sayılmamaktadır.

Tito’nun neden bir Yugoslav ulusu yaratamadığı sorununa gelince temel neden olarak Tito’nun Yugoslav ulusunu yaratırken ulus inşa süreçlerinde kullanılan unsurlara yeteri kadar önem vermemesi söylenebilir. İçi boş havada kalan bir kimliği halk benimsememiş, sadece etnik çatışma durumunda kimliği saklamak istediği için kullanmıştır. Sosyal İnşacı literatür ile kimlikleri oluşturacak “biz Yugoslav’ız” düşüncesi zihinlerde oluşturulamamış, uluslar kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.

KAYNAKÇA

Adanır, Fikret, “Bosna-Hersek’te ‘Müslüman’ Bir Ulusun Oluşumu: Bir Tarih Yazımı Tartışması”, *Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarih Yazımı Tartışması*, s.307-351, (Der. Fikret Adanır, Suraiye Faroqhi), İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Adanır, Oğuz, “Kültür ile Zihniyet”, *Doğu Batı Dergisi*, 6/23, (2003), s. 23-39.

Afyoncu, Erhan, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s. 345-355, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Aka, Assiye, “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 34/1, (2010), s. 17-24.

Akpınar, Burcu Güçlü, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunsalı”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, s. 455-483, (Der. Hasret Çomak, Caner Sancaktar), İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

Alkan, Necmettin, “Yugoslavya’nın Dağılması”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.33-55, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Arap, Erdal, ve Bayün, Selcen, “Josip Broz Tito”, 2014, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2014-2/20.pdf> Erişim Tarihi: (17.04.2016).

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Arman, Murat Necip, “Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü”, *Dokuz Eylöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayın No:3, 2007.

Arman, Murat Necip, ve Arman, Hülya, “Hırvatistan”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, s. 181-205, Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Armaoğlu, Fahri, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Aslantaş, Selim, “Sırbistan: İşyanlar ve Bağımsız Devlet”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.459-473, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Ateş, Davut, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*. 10/1, 2008, s.213-235.

Balibar, Etienne. “İrkçilik ve Milliyetçilik” *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*. (Çev. Nazlı Ökten), s.50-91, İstanbul: Metis Yayınları, 1993.

Bernal, Martin, “Race, Class and Gender in the Formation of the Aryan Model of Greek Origins”, *Nations, Identities, Cultures*. (Edt. V.Y. Mudimbe) pp.7-29, North Carolina: Duke University Press, 1997.

Bottomore, Tom, *Marksist Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Bozboru, Nuray, “Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi” *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.555-575, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Coşar, Simten, ve Özman, Aylin, “Siyaset, Demokrasi ve Kimlik-Fark-Tanıma Politikaları”, *Doğu Batı Dergisi*. 6/23, 20013, s.205-119.

Demirtaş, Birgül. “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.110-123, (Der. Şaban Kardaş, Ali Balcı), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Devlen, Balkan, ve Özdamar, Özgür, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 7/25, 2010. s.43-68.

Doğru, Halime, “Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683)”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.297-317, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Erol, Mehmet Seyfettin, “Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.647-663. (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013a.

Erol, Mehmet Seyfettin, “Makedonya Kimlik Bilgileri Makedonya Sorunu’nun Temel Dinamikleri”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.277-289, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013b.

Erol, Mehmet Seyfettin ve Aydın, Abdurrahim F., “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.623-637, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Emiroğlu, Hüseyin, “Balkan Yarımadasında Ulus-Devlet İnşası Sürecinin Yol Açtığı İttifaklar ve Sonuçları”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-III*, 21/68, 2015, s.2825-2841.

Evans, Graham ve Newnham, Jeffrey, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Çev. H. Ahsen Utku), İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007.

Fukuyama, Francis, *Ulus İnşası*, (Çev. Hasan Kaya), İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.

Giddens, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhuriyet Atay), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.

Giddens, Anthony, *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Ümit Tatlıcan), Ankara: Say Yayınları, 2014.

Günel, Altuğ, “Sırbistan”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, s. 85-115, Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Günel, Altuğ, “Avrupa Birliği’nin Balkanlara Yönelik Politikası”, *Avrupa Birliği’nin Dış İlişkileri*, s.265-301, (Der. Uğur Burç Yıldız), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.

Gleason, Philip, “Kimliği Tanımlamak: Sematik Bir Tarih”, *Kimlik Politikaları*, s.21-53, (Çev. Fırat Mollaer. Der. Fırat Mollaer), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1983.

Gölen, Zafer, “Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.365-379, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Hammond, Andrew, “Balkanizm in Political Context: From the Ottoman Empire to the EU”, *Westminster Papers in Communication and Culture*, 3/3, 2006, pp.6-26.

Huntington, Samuel P., “Medeniyetler Çatışması mı?”, (Çev. Mustafa Çalık), *Doğu Batı Dergisi*, 10/41, 2007, s.83-109.

Huntington, Samuel P., *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir), İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2014.

İnbaşı, Mehmet, “Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskan”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.283-297, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

İnalçık, Halil, “Rumeli”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-I*, 21/6, 2015, s.33-41.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 1*, (Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç), İstanbul: Küre Yayınları, 2009a.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, (Çev. Hatice Uğur, Zehra Savan), İstanbul: Küre Yayınları, 2009b.

Kadirbeyoğlu, Zeynep, ve Sümer, Bilgesu, “Ulus-Devletlerde Vatandaşlık ve Kimlik”, *Küresel Siyasete Giriş*, s.491-505, (Der. Evren Balta), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014

Karacasulu, Nilüfer, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, *Post Modern Uluslararası İlişkiler Teorileri Cilt 2*, s.105-124, (Der. Tayyar Arı), İstanbul: Dora Yayıncılık, 2014.

Karakoç, Jülide, “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/1, 2006, s.227-242.

Karatay, Osman, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.355-365, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013a.

Karatay, Osman, “Karadağ’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.447-459, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013b.

Karatay, Osman, “Habsburg İdaresinde Bosna ve Boşnaklar”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.527-539, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013c.

Karatay, Osman, “Karadağ Kimlik Bilgileri Karadağ’daki Siyasi Gelişmeler”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.111-131, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013d.

Karatay, Osman, “Bosna Sırp Cumhuriyeti”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.213-221, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay) Ankara: Akçağ Yayınları, 2013e.

Karatay, Osman, “Bosna-Hersek Federasyonu”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.221-231, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013f.

Karpat, Kemal, *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Karpat, Kemal, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015a.

Karpat, Kemal, “Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-I*, 21/66, 2015b, s.41-62.

Katzenstein, Peter J, *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, 1996, <http://www.fb03.uni-frankfurt.de/45503391/Introduction-from-Katzenstein-1996---The-Culture-of-National-Security.pdf>, (16.01.2016).

Kavalski, Emilian, “The Sociology of Global Politics and the Regional Future of the Balkans”, *Philosophy, Sociology and Psychology*, 2/9, 2002, s.639-655.

Kaya, Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63/3, 2008, s. 83-111.

Kenar, Nesrin, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Ankara: Palme Yayıncılık, 2005.

Kenar, Nesrin, “Bosna-Hersek Kimlik Bilgileri Bosna-Hersek Savaşı”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.177-205, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Keskin, Hakan, “Bosna-Hersek Cumhuriyeti”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, s.149-181, Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Keyman, Fuat, “Kimlik ve Demokrasi”, *Devlet ve Ötesi*, s.217-251, (Der. Atila Eralp), İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Kırmızı, “Abdülhamit, Makedonya 1903”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-III*, 21/68, 2015, s.2922-2929.

Kiraz, Sami, “Sosyal İnşacılık Yaklaşımı”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, s. 209-229, (Der. Mehmet Şahin, Osman Şen) Ankara: Kripto Yayıncılık, 2014.

Küçük, Mustafa, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak”, *Ege Akademik Bakış*, 9/2, 2009, s.771-795.

Küçük, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 325-379, (Der. Ramazan Gözen), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Koka, Şecaettin, “İkinci Dünya Savaşında Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.637-647, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013a.

Koka, Şecaettin, “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.23-33, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013b.

Kurt, Halil, “Balkan Ülkelerinin Genel Demografik Yapısı”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-I*, 21/66, 2015, s.972-979.

Layder, Derek, *Sosyal Teoriye Giriş*, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

Linde-Laursen, Anders, “Small Differences- Large Issues: The Making and Remaking of a National Border”, *Nations, Identities, Cultures*, (Edt. V.Y. Mudimbe), pp.143-165, North Carolina: Duke University Press, 1997.

Mandacı, Nazif, “Makedonya”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, s. 205-235, Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Mandacı, Nazif, ve Arman Murat N., “Güneydoğu Avrupa Değil Balkanlar”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, s. 1-11, Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Mazower, Mark, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, (Çev. Ayşe Ozil), İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2014.

McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, (Çev. Fatma Sarıkaya), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Okur, Mehmet, “Balkan Savaşları”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih* s.595-607, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Onuf, Nicholas, “World of Our Making: Rule and Rules in Social Theory and International Relations”, *University of Helsinki Erik Castren Institute of International Law and Human Rights*, pp.1-23, Helsinki, 2014.

Öksüz, Hikmet, “Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-III*, 21/68, 2015, s.3382-3394.

Öksüz, Hikmet, ve Okur, Mehmet, “Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.607-623, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Özev, Muharrem Hilmi, “Eleştirel Teori Olarak Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, s.483-523, (Der. Hasret Çomak, Caner Sancaktar), İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

Özey, Ramazan, “Balkanların Coğrafi Yapısı”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih* s.25-47, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Özdemir, Zafer, *Neorealizm ve Sosyal İnşacılık Kuramları Işığında Bosna-Hersek Savaşı*, 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/07/11/neorealizm-ve-sosyal-insacilik-kuramlari-isi-ginda-bosna-hersek-savasi/>, (20.12.2015).

Özlük, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17, 2009, s. 237-260.

Özlük, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.74-85, (Der. Şaban Kardaş, Ali Balcı), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Parekh, Bhikhu, “Kimliğin Mantığı”, *Kimlik Politikaları*, s.53-79, (Çev. Suat Aksoy), (Der. Fırat Mollaer), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009.

Pars, Aktan Hamza, “Makedonya Arnavutları”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.303-315, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Reus-Smit, Christian, “Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s.285-315, (Çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Rumelili, Bahar, “İnşacılık/Konstrüktivizm”, *Küresel Siyasete Giriş*, s.151-175, (Der. Evren Balta), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014a.

Rumelili, Bahar, “Kimlik”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.260-266, (Der. Şaban Kardaş, Ali Balcı), İstanbul: Küre Yayınları, 2014b.

Rustamov, Rafiq, *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saatçi, Meltem Begüm, “Makedonya Sorunu”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih* s.539-555, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Said, Edward W., “Cehaletin Çatışması”, (Çev. Nurgün Oktik, Gaye Gökalp), *Doğu Batı Dergisi*, 10/41, 2007, s.109-117.

Sen, Amartya, *Kimlik ve Şiddet*, (Çev. Ahmet Kardam), (Edt. Zülfü Dicleli), İstanbul: Türk Henkel Yayınları, 2006.

Şenel, Şennur, “19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.389-403, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Taştan, Yahya Kemal, “Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri”, *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*, s.403-435, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Tılıç, Doğan, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999.

Todorova, Maria, *Balkanları Tahayyül Etmek*, (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Troçki, Leon, *Balkan Savaşları*, (Çev. Tansel Güney), İstanbul: Arba Araştırma Basım, 1995.

Türbedar, Erhan, “Kosova Kimlik Bilgileri Kosova Sorunu”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.131-149, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013a.

Türbedar, Erhan, “Yeni Dönemde Kosova ve Bağımsızlık İlanı”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.149-161, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013b.

Tüysüzoğlu, Göktürk, “Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar’ın Siyasal Görünümü”, *Avrasya Etüdlere*, 42/2, 2012, s.83-110.

Uzgel, İlhan, “Sırbistan Kimlik Bilgileri Yugoslav Federasyonu’ndan Sırbistan’a”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.55-71, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

Uzun, Turgay Ulus, “Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Doğu Batı Dergisi*, 6/23, 2003, s.137-161.

Ülger, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2016.

Volkan, Vamık D., *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderler*, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009.

Yakut, Kemal, “Balkan Savaşı Öncesinde Savaş ve Toplum: ‘Müzaheret Mitingleri’”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-III*, 21/68, 2015, s.3341-3354.

Yalvaç, Faruk, “Eleştirel Teori”, *Uluslararası İlişkilere Giriş* s.149-160, (Der. Şaban Kardaş, Ali Balcı), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Yılmazçelik İbrahim, ve Özden, Ali Gökçen, “Osmanlılar Döneminde Karadağ Coğrafyası ve Toplumsal Yapı”, *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-V*, 21/70, 2015, s.5226-5255.

Yürür, Pınar, “Hırvatistan Kimlik Bilgileri Bağımsızlıktan Günümüze Hırvatistan”, *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, s.245-265, (Der. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2013

Wallerstein, Immanuel E., “Halkın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik”, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, s.91-109, (Çev. Nazlı Ökten İstanbul: Metis Yayınları, 1993.

Weber, Max, *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*, (Çev. Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Wendt, Alexander, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, 46/2, 1992, pp.391-425.

Wendt, Alexander, “Social Theory As Cartesian Science: An Auto-Critique from a Quantum Perspective”, 2004, <http://www.english.kamus-quantum.com/resources/Auto-Critique.pdf>, (25.11.2015).

Wendt, Alexander, “Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet”, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, s.679-709, (Der. Esra Diri), (Çev. Emre Erşen), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2013.

Wendt, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (Çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer, İhlamur Öner), İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105> (01.05.2016).

<http://www.osce.org/node/58326> (26.08.2016).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Özge KOBAK
Doğum yılı-Yeri:	10.04.1992-Balıkesir
Yabancı Dil:	İngilizce
E-posta Adresi:	ozgekobak@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans:	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Uluslararası İlişkiler Bölümü/Tezli Yüksek Lisans Programı (2014-2016)
Yüksek Lisans:	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Sosyoloji Bölümü/Tezli Yüksek Lisans Programı (2016-)
Lisans:	Selçuk Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Uluslararası İlişkiler Bölümü (2010-2014)
Lise:	Antalya İsmet İnönü Anadolu Meslek Lisesi/Erken Çocukluk Eğitimi Bölümü (2006-2010)

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Fikri Altay Mahallesi 6182 Sokak No: 12 Daire:2 Karşıyaka/İZMİR

ÖZGE KOBAK

DAĞILMA SÜRECİNDEKİ YUGOSLAVYA'DA KİMLİK ÇATIŞMALARININ
SOSYAL İNŞACILIK KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

YL

İZMİR 2016

